

Záštitu převzali

ministřyně spravedlnosti
Mgr. Marie Benešová

generální ředitel Vězeňské služby ČR
genmjr. PhDr. Petr Dohnal

Dušan **Gáč**, Miloslav **Jůzl** a kol.

SPECIFIKA VÝKONU **ZABEZPEČOVACÍ DETENCE** V ČESKÉ REPUBLICE

Sborník z konference k 10. výročí výkonu zabezpečovací detence v Brně
Příloha časopisu České vězeňství

SPECIFIKA VÝKONU
ZABEZPEČOVACÍ DETENCE
V ČESKÉ REPUBLICE

plk. PhDr. Dušan Gáč, doc. PhDr. Miloslav Jůzl, Ph.D. a kolektiv

Autoři:

plk. PhDr. Dušan Gáč, doc. PhDr. Miloslav Jůzl, Ph.D. a kolektiv

Editoři:

Dušan Gáč, Miloslav Jůzl

Grafická úprava, obálka:

Bc. Karel Neuvirt

Úprava textů:

Mgr. Jana Lechová

Recenze:

PhDr. Helena Kalábová, Ph.D.

Vězeňská služba České republiky, Brno 2020

ISBN 978-80-907836-0-7

9 788090 783607

Úvodní slovo

Z hlediska věčnosti času (Tomáš Garrigue Masaryk) 10 let nic neznamena. Ale přitom často vteřiny rozhodují o osudech člověka, o jeho vítězstvích i prohrách. Za deset let se odehrají velké války, změní se režimy, z předškoláků se stanou středoškoláci a manželství po deseti letech dostane jinou rodinnou dimenzi (pokud vydrží). A tak bychom mohli jmenovat řadu událostí, příběhů a procesů.

Zrovna tak se dá uvažovat i o výkonu zabezpečovací detence, již před dvanácti lety posvětil zákon č. 129/2008 Sb. Zpočátku, kdy ještě soudy nebyly zvyklé s institutem zabezpečovací detence pracovat, jeho realizace trošku drhla. Proto se v roce 2009 v nově zřízeném Ústavu zabezpečovací detence Brno ocitli jenom tři chovanci, avšak v následujících letech se tato situace „zlepšila“ natolik, že do dnešního dne je v Brně umístěno již 45 chovanců (z toho 10 žen) a v dalším ústavu zabezpečovací detence jich je dokonce 50, pouze muži, celkem tedy 95 chovanců. Vše podstatné o zabezpečovací detenci se čtenář dozví po prolistování této exkluzivní publikace, zahrnující celé široké spektrum poznatků z historie, psychologie a psychiatrie, filozofie a právních věd upravujících zacházení s chovanci.

Tento almanach vznikl u příležitosti 10. výročí a stává se reminiscencí na minulost, zachycuje současnost a vyslovuje prognózu budoucnosti fungování Ústavu zabezpečovací detence Brno. Editoři si lámali hlavu, jak sestavit jednotlivé příspěvky autorů – zda podle logické návaznosti, podle abecedy, nebo jak byly původně odprezentovány za sebou. Nakonec se rozhodli pro logickou strukturu počínaje úvodními zdavicemi náměstka ministryně spravedlnosti a generálními řediteli obou vězeňských služeb, české a slovenské. A pak, jak se na odbornou publikaci sluší, následují epistemologická východiska pro zabezpečovací detenci zakončená a gradovaná demonstrací současné reality ústavů zabezpečovací detence v Brně a Opavě. Zazněla z úst obou ředitelů, při jejichž organizačních jednotkách ústavy fungují, a také dalších předních odborníků na zabezpečovací detenci z praxe.

Je naším přáním, aby všechny atributy přispěly k dalšímu rozvoji zabezpečovací detence nejen u nás, ale i na Slovensku a také k informovanosti jak laické, tak i odborné veřejnosti a aby inspirovaly všechny příští experty a odborníky při dalším hodnocení činnosti ústavů zabezpečovací detence.

doc. PhDr. Miloslav Jůzl, Ph.D.

Úvodní slovo

ředitele Vazební věznice a ústavu pro výkon zabezpečovací detence Brno

V trestní justici, penologickém oboru, ale i v rámci penitenciární a psychiatrické péče slycháváme stále častěji nový pojem „zabezpečovací detence“. Současný stav vězeňství a úroveň zabezpečovací detence v jednotlivých zemích je obrazem historických souvislostí, společnosti, kultury, náboženství, geografie a ekonomické kondice státu. Byť si je problematika vězeňství a zabezpečovací detence velmi blízká, přístupy v zacházení jsou v určitých oblastech velmi rozdílné, a proto je potřeba věnovat problematice zabezpečovací detence více pozornosti, vždyť duševní poruchy se v současnosti vyskytují stále častěji a postihují civilizaci celosvětově napříč všemi věkovými kategoriemi bez rozdílu pohlaví a národa. Průběh duševní poruchy může mít bohužel i fatální následky a nezřídká může vyústit ke spáchání závažného trestného činu. Pro tyto případy se nyní v dané české legislativě vyskytuje nová forma trestního opatření a tou je právě výkon zabezpečovací detence, kterou po důsledném znaleckém posouzení ukládá soud.

Zajištění péče o osoby, na které byla nařízena zabezpečovací detence, má ve své gesci Vězeňská služba České republiky ve zřízených ústavech pro výkon zabezpečovací detence. V České republice spadá vězeňská služba a tím i zabezpečovací detence pod resort ministerstva spravedlnosti. Hlavním smyslem zabezpečovací detence v České republice je ochrana společnosti proti pachatelům závažné trestní činnosti, u kterých je diagnostikována nebezpečná duševní porucha. Z laického hlediska můžeme charakterizovat ústav pro výkon zabezpečovací detence jako zařízení se zvýšeným stavebně technickým zabezpečením, kde výkon zabezpečovací detence zajišťuje odborný personál, jehož součástí jsou speciálně vyškolení příslušníci bezpečnostního sboru vězeňské služby, kteří mohou v nezbytných případech použít i zákonné omezovací prostředky proti umístěným chovancům. Smyslem je především zabránit útěkům, napadení personálu a v co nejvyšší míře resocializovat chovance v zabezpečovací detenci.

V České republice se postupně diferencují přístupy ve výkonu zabezpečovací detence od výkonu trestu odnětí svobody díky praktickým poznatkům nabytým v ústavech pro výkon

zabezpečovací detence, získaným zahraničním zkušenostem a doporučením vnějších kontrolních orgánů, jako je veřejný ochránce práv, výbor proti mučení a nelidskému zacházení CPT a podobně. Nezbytný podíl na rozvoji zabezpečovací detence v ČR má i participace oboru psychiatrie na odborném zacházení a účast supervizora na tvoření metodiky.

Každý vědní obor a prakticky každá společenská oblast prošla různými vývojovými etapami, což ovlivnilo podobu a směr, kudy se daný obor ubírá. Zabezpečovací detence v České republice je vnímána jako velmi mladá instituce, která se teprve tvoří, sbírá zkušenosti, inspiruje se a aplikuje poznatky tak, aby byl co nejlépe naplněn účel výkonu zabezpečovací detence. K zajištění rozvoje a modernizace zabezpečovací detence musíme tento institut definovat jako živý model, který je otevřen ostatním funkčním a efektivním systémům ve všech oblastech ochranného opatření s cílem maximálního účelu ve smyslu resocializace.

Odborní zaměstnanci a příslušníci vězeňské služby se při plnění stanovených povinností a úkolů řídí platnými zákony a vnitřními předpisy, které upravují výkon zabezpečovací detence. Obecný rámec je dán základním zákonným ustanovením. Hlavním cílem je tedy ochrana společnosti před nebezpečnými pachateli a působit na chovance tak, aby byly terapeutické a výchovné prostředky co nejefektivnější. Dle zákonného znění se v České republice obdobně jako ve světě zabezpečovací detence vykonává v ústavech se zvláštní ostrahou a s léčebnými, psychologickými, vzdělávacími, pedagogickými, rehabilitačními a činnostními programy. K tomu, aby byla daná zákonná díkce naplněna, je potřeba vyvinout nemalé úsilí všech, kdo se na výkonu zabezpečovací detence podílí.

Hlavním smyslem publikace je poskytnout čtenáři ucelený přehled o poslání, cílech, úkolech a metodách práce s chovanci v ústavech pro výkon zabezpečovací detence. Nezbytným výstupem je také stanovit prognózu dalšího vývoje tohoto ochranného opatření v ČR, která bude korespondovat s moderními evropskými trendy v dané oblasti.

plk. PhDr. Dušan Gáč

Projev ministryně spravedlnosti ČR 10 let výkonu zabezpečovací detence v České republice

Vážení hosté,

dovolte, abych vás přivítala na odborné konferenci k příležitosti 10 let činnosti výkonu zabezpečovací detence v České republice. Předmětná konference se koná v reprezentačních prostorách brněnského hradu Špilberk, což má mimo jiné také symbolický charakter, neboť právě na tomto ikonickém místě s velkými historickými základy českého vězeňství můžeme v odborném plénu zhodnotit s určitým nadhledem i vývoj nové instituce, jakým je právě výkon zabezpečovací detence.

Výkon zabezpečovací detence je velmi specifická oblast trestně právního systému a vyžaduje náročné přístupy v zacházení jak v teoretické, tak i v praktické rovině. Výkon zabezpečovací detence prostupuje vědním oborem penologie ruku v ruce s medicínskými obory, především pak s psychiatrií, což běžný výkon trestu odnětí svobody v takové míře nevyžaduje. Výkon trestu odnětí svobody se od výkonu zabezpečovací detence podstatně liší i v historických souvislostech, kdy vývoj vězeňství můžeme mapovat již od prvobytně pospolné společnosti, kdežto přístupy k pachatelům s duševní poruchou se pojí prakticky až s rozvojem psychiatrické péče a datují se někdy kolem 18. století.

Problematika péče o jedince s duševní poruchou je v současné době velmi aktuální, neboť negativním znakem dnešní společnosti se stal vysoký nárůst psychických problémů a následně vznik psychiatrických diagnóz. Tato skutečnost mnohdy dožene pacienta až k suicidnímu jednání, nebo je příčinou pro spáchání zvláště závažného trestného činu proti životu a zdraví.

Elementárním důvodem vzniku výkonu zabezpečovací detence v ČR byla potřeba zajistit ochranu společnosti před pachateli zvláště závažných trestných činů, kteří nejsou z důvodu duševní poruchy trestně odpovědní. V minulosti bylo těmto pachatelům soudem nařízeno ochranné léčení v ústavní formě a byli umístěni na specializovaná uzavřená oddělení v psychiatrických nemocnicích. Režim a stavebně technické zabezpečení psychiatrických nemocnic ovšem v době před rokem 2009 nezaručovaly požadovanou ochranu před možnými útoky a fyzickým násilím mezi chovanci i vůči zdravotnickému personálu.

Z výše uvedených důvodů dlouhodobě odborná veřejnost vyvíjela tlak na politickou reprezentaci, aby byla v rámci ochranného opatření zřízena taková instituce, která bude suplovat smysl ochranného léčení v podmínkách maximálního stavebně technického zabezpečení pod dohledem odborně vyškoleného personálu. To se podařilo v roce 2009, kdy nabyl účinnosti zákon č. 129/2008 Sb. o výkonu zabezpečovací detence. Tím Česká republika v inkriminovaném roce rozšířila možnosti trestně právního systému o ochranné opatření ve formě výkonu zabezpečovací detence, který se vykonává na základě rozhodnutí příslušného soudu v ústavech pro výkon zabezpečovací detence v Brně a Opavě pod správou Vězeňské služby ČR.

Vše podstatné shrnuje zákon č. 129/2008 Sb. o výkonu zabezpečovací detence ve svém základním ustanovení, kde je uvedeno, že výkonem zabezpečovací detence se sleduje ochrana společnosti a terapeutické a výchovné působení na osoby ve výkonu zabezpečovací detence. Zabezpečovací detence se vykonává v ústavu se zvláštní ostrahou a s léčebnými, psychologickými, vzdělávacími, pedagogickými, rehabilitačními a činnostními programy.

Primárním úkolem této konference je evaluace dosavadního průběhu a vývoje výkonu zabezpečovací detence a v obecně i praktické rovině zhodnotit kvalitu a úroveň péče o chovance v ústavech pro výkon zabezpečovací detence České republiky za 10 let své působnosti.

Hlavním cílem konference je získat poznatky a zkušenosti z praxe, které lze do budoucna využít k dalšímu rozvoji výkonu zabezpečovací detence ve všech oblastech. V zacházení s chovanci musíme aplikovat co nejefektivnější proces resocializace a zajistit v maximální míře ochranu společnosti před patologickými jevy pachatelů závažné trestné činnosti s duševními poruchami.

K dosažení stanovených cílů musíme funkční systém výkonu zabezpečovací detence otevřít všem inovačním procesům a zajistit tak perspektivní vývoj této instituce. Podstatným prvkem dalšího rozvoje výkonu zabezpečovací detence je součinnost s odbornou veřejností a podpora spolupráce se zahraničními subjekty obdobného charakteru. V rámci evropské integrace musíme zaměřit pozornost především na poznatky z oblasti odborného zacházení, personální obslužnosti, stavebně-technického zabezpečení, podílet se na sjednocování legislativního rámce včetně ujednacení odborné terminologie, a to vše ve smyslu nejmodernějších penologických i medicínských trendů. Připomínáme si 10 let fungování výkonu zabezpečovací detence v České republice, přičemž ve srovnání s vývojem spřízněných oblastí, jako je vězeňství a medicína, se nacházíme prakticky na začátku cesty. Nicméně i za těch 10 let je za námi kus náročné, ale dobře odvedené práce, což je velký příslib do budoucna. Mohu tedy upřímně konstatovat, že první dekáda fungování výkonu zabezpečovací detence byla úspěšná a v plném rozsahu splnila stanovený účel. Za tento fakt patří dík všem zaměstnancům vězeňské služby, kteří se na chodu výkonu zabezpečovací detence podílejí a svým profesionálním přístupem při plnění pracovních povinností prokazují významnou službu společnosti.

Mgr. Marie Benešová
ministryně spravedlnosti ČR

Konference k příležitosti výročí 10 let výkonu zabezpečovací detence v ČR

Zvýšený výskyt duševních poruch je bohužel obrazem dnešní moderní společnosti a leckdy právě v souvislosti s těmito patologickými jevy dochází ke spáchání velmi závažné trestné činnosti. Na základě těchto skutečností byla širokou i odbornou veřejností vyvolána potřeba zřídit takovou instituci, která by měla za cíl stavebně technicky izolovat nebezpečné pachatele, zajistit jim efektivní odbornou péči a eliminovat tak riziko dalšího recidivního jednání s fatálními následky.

Zabezpečovací detence byla v České republice uzákoněna zákonem č. 129/2008 Sb. o zabezpečovací detenci, který nabyl účinnosti dnem 1. 1. 2009. Zavedení tohoto nového institutu nebylo jednoduché, neboť v době, kdy byla připravována upravující legislativa, chyběly praktické poznatky z fungování tohoto trestněprávního opatření. Na vzniku výkonu zabezpečovací detence v České republice se podíleli odborníci z oblasti vězeňství a psychiatrie s cílem efektivně participovat na resocializaci jedince. Dispozičně se vycházelo také z poznatků, které získali odborníci ze zahraničních institucí obdobného charakteru. Zásadním rozhodnutím politické reprezentace a fundovaných odborníků v ČR byla skutečnost, že výkon zabezpečovací detence bude realizován v gesci ministerstva spravedlnosti, přičemž chod bude zajišťovat vězeňská služba, a tento model funguje do současnosti. První ústav pro výkon zabezpečovací detence byl zřízen v prostorách bývalého rehabilitačního pavilonu vězeňské nemocnice ve Vazební věznici Brno. Investiční akce spojená se stavebními úpravami uvedeného pavilonu a přilehlých prostor si vyžádala 25 mil. Kč. Tato investice zahrnovala stavební práce na dispozičním řešení ústavu, vybudování nové ohradní zdi, zřízení nového vycházkového prostoru se sportovištěm a zahradou, přičemž byla také rekonstruována budova, ve které se nyní nachází dílny se střeženým pracovním prostředím.

Z kapacitních důvodů byl v roce 2013 zprovozněn druhý ústav pro výkon zabezpečovací detence ve Věznici Opava s kapacitou 50 míst. Vzhledem k rapidnímu nárůstu počtu chovanců vznikla potřeba zřídit samostatné ženské oddělení. Toto oddělení bylo zřízeno v brněnském ústavu, a to rekonstrukcí fyzioterapie, která se přesunula do nových a moderních prostor vězeňské nemocnice. Investiční akcí ve výši 10 mil. Kč se dosáhlo navýšení kapacity o 10 nových míst pro chovance, a to za plného provozu ústavu. V rámci této investice se také vybudovala nová izolační, terapeutická a kulturní místnost včetně zázemí pro odborný personál.

Kapacita obou ústavů je nyní 95 míst, přičemž aktuální stav je již celkem 94 chovanců. Na základě uvedeného je jedním z hlavních úkolů Vězeňské služby ČR hledat další možnosti navýšení kapacity v současných ústavech a připravit projekty pro rozšíření kapacity také v jiných organizačních jednotkách, například ve VV Praha–Pankrác a Věznici Jiřice.

Zabezpečovací detence je typ trestněprávního ochranného opatření, jehož hlavním smyslem je chránit společnost před zvláště nebezpečnými a nepřizpůsobivými pachateli závažné trestné činnosti, kterou spáchali při zmenšené přičetnosti nebo ve stavu vyvolaném duševní poruchou. Soud může změnit na zabezpečovací detenci i vykonávané ochranné léčení, které nevedlo ke splnění jeho účelu pro chování osoby, na níž se ochranné léčení vykonává, a tuto přeměnu vyžaduje účinná ochrana společnosti. Zabezpečovací detence není časově omezená, trvá tak dlouho, dokud momentální stav chovance vykazuje nebezpečí pro společnost ve smyslu vnitřních a vnějších rizik. Trestní zákoník systematicky řeší také prostupnost ochranných opatření, kdy lze výkon zabezpečovací detence soudem přeměnit na ústavní ochranné léčení, které má za úkol eliminovat všechny rizikové faktory tak, aby mohl být případně patologický jedinec začleněn do odpovídajících společenských struktur.

Mohu konstatovat, že Vězeňská služba ČR ve stávajících podmínkách vyvíjí velké úsilí k tomu, aby byl systematicky a efektivně naplňován účel výkonu zabezpečovací detence. Zaměstnanci ústavů zabezpečovací detence iniciativně reagují na moderní trendy v zacházení s chovanci, což aplikují beze zbytku v praxi. Tyto pokrokové přístupy komplexně zlepšují podmínky výkonu zabezpečovací detence materiálně i humánně a podílí se na dalším rozvoji v dané oblasti. V budoucnu musíme nadále vycházet ze zkušeností a získaných poznatků, musíme umět reagovat na další inovační podněty a promítnout je do praxe, popřípadě do účinných právních úprav.

Dnes si připomínáme 10 let fungování výkonu zabezpečovací detence v ČR a v odborném plénu účastníků i v příspěvcích vystupujících budeme jistě hovořit o zkušenostech a poznatcích, které nám institut zabezpečovací detence v první dekádě přinesl. Jsem rád, že dnešní konference má, díky účasti významných kolegů ze slovenské vězeňské služby, mezinárodní rozměr a tím jim mohu za Vězeňskou službu ČR nabídnout spolupráci právě v oblasti výkonu zabezpečovací detence. Vážím si účasti všech přítomných odborníků ze všech oblastí, které jsou příbuzné problematice zabezpečovací detence, ať už ve výkonné nebo akademické rovině, což dnešní konferenci dává ve svém významu odborný ráz.

Na závěr chci všem účastníkům popřát, aby během dnešní konference nabyli mnoho přínosných informací, ale také si užili slavnostní charakter dnešního setkání k 10letému jubileu výkonu zabezpečovací detence v ČR.

genmjr. PhDr. Petr Dohnal
generální ředitel Vězeňské služby ČR

Konferencie „10 let výkonu zabezpečovací detence v České republice“

Dovoľte mi, aby som vyjadril poďakovanie za pozvanie na túto odbornú konferenciu (10 rokov výkonu zabezpečovacej detencie v Českej republike), ktorú organizuje Generálne riaditeľstvo Väzenskej služby Českej republiky, Vázobná väznica a Ústav pre výkon zabezpečovacej detencie Brno a Univerzita Jana Ámose Komenského Praha pod záštitou pani ministerky spravodlivosti a generálneho riaditeľa Väzenskej služby Českej republiky. Dovoľte mi zároveň vyjadriť uznanie, že Česká republika zvládla problematiku zabezpečenia výkonu detencie v sťažených podmienkach vo väzniciach už pred desaťročím, a tým významne prispela k ochrane spoločnosti pred páchatelmi tej najzávažnejšej trestnej činnosti.

Rád by som uviedol, že napriek tomu, že Slovenská republika rieši problematiku výkonu detencie s ohľadom na judikaturu Európskeho súdu pre ľudské práva odlišným spôsobom, víťame aj s ostatnými kolegami zo Slovenska možnosť zúčastniť sa podujatia a získať nové poznatky a skúsenosti o tomto relatívne mladom inštitúte, o to viac, že proces zabezpečenia detencie na Slovensku nie je ukončený.

Medzi prioritami vlády SR, ktoré sú zadefinované v jej Programovom vyhlásení, je aj zriadenie detenčného ústavu ako špeciálneho zariadenia pre zabezpečenie starostlivosti o osoby

s duševným ochorením, ktoré si vyžadujú osobitné podmienky pre ochranu ich samých, ako aj verejnosti. V kontexte toho treba uviesť, že od 1. januára 2020 bude účinný nový zákon o výkone detencie, na ktorého prípravu ako aj na projektovú prípravu výstavby prvého detenčného ústavu na Slovensku sa Zbor väzenskej a justičnej stráže aktívne podieľal.

Okrem Ministerstva zdravotníctva SR spolupracoval Zbor väzenskej a justičnej stráže na riešení úlohy detencie na Slovensku s Ministerstvom spravodlivosti SR. Detenčné zariadenie bude zdravotnícke zariadenie, pričom Zbor väzenskej a justičnej stráže bude zabezpečovať ochranu objektu a vnútornú bezpečnosť. Toto zariadenie bude vybudované pri areáli Psychiatrickej nemocnice v Hronovciach na juhozápadnom Slovensku s kapacitou 75 miest, v súčasnosti už prebieha súťaž na výber zhotoviteľa.

gen. Ing. Milan Ivan

generální ředitel

Zboru väzenskej a justičnej stráže
Slovenské republiky

Epistemologická východiska zabezpečovací detence

Pojem epistémé je starořeckým výrazem a označuje pravé poznání a vědění. Epistemologie (epistémé), jak ji chápe významný francouzský filozof Michel Foucault (1926-1984), se užívá k označení typu myšlení a poznávání, myšlenkového diskursu, který charakterizuje určitou dějinnou epochu. Epistémé je jakési „myšlenkové nevědění“ dané doby, tudíž určuje podobu i hranice jejího myšlení. Epistémé znamená určitý princip, který umožňuje řád věcí, s nimiž jsme ve styku. Epistémé jako určitý výkladový kulturní kód tak tvoří apriorní strukturu, jež funguje pro lidské poznání jako jakýsi vzdálený regulativní princip.

Pojem diskurs podle Foucaulta znamená určitý způsob chápání a porozumění skutečnosti v určité epoše a v oboru, jenž se charakteristickým způsobem promítá do jazyka a jeho možnosti tak podstatně ovlivňuje. Jinými slovy, ve vývoji jednotlivých historických řádů jsou skutečnosti hodnoceny jinak a jiným jazykem než např. dnes. Diskurs je tedy to, co tvoří pozadí každé promluvy, která jej nutně opakuje, pohybuje se v prostoru jím vymezeném; je to zároveň to, co nám umožňuje mluvit, co naše mluvení legitimizuje, a zároveň to, co nám tímž pohybem něco řící znemožňuje. Viz např. F. J. Řezáč – Vězenství v posavádních způsobech svých (1851); M. Foucault – Dohlížet a trestat (1975); J. Sochůrek – Kapitoly z penologie I–III (2007), (in Jůzl, 2017, s. 22–23).

V publikaci o zabezpečovací detenci budeme sledovat zejména její východiska filozofická, historická, právníká a pedagogicko-psychologická, z nichž vyplyne teoretický fundament zabezpečovací detence jako součásti penitenciární vědy.

Filozofická východiska

Filozofická východiska penitenciariistiky, a tudíž zabezpečovací detence by nám měla v rámci jejího poznání umožnit pochopení filozofie trestu a trestání z filozofického hlediska, zejména v názorech filozofů v průběhu staletí, jak na penitenciární vědu nahlíželi, ale především, jak ve své době chápali filozofické kategorie svobody, spravedlnosti, ale také trestu. Není účelem autorů postupovat od jednotlivých filozofů a filozofických směrů k ostatním a vytěšňovat z jejich filozofie užší názory na uvedené filozofické kategorie směrodatné pro problematiku zabezpečovací detence.

Ve Foucaultovu přístupu k filozofii výchovy v detenci je třeba vyzvednout jeho základní paradigma, že sice výchova je nutná pro společnost v zájmu zachování její stability, avšak jejím negativem je potlačování individuality jedince. To znamená, že výchova je vždy disciplinace jedince, omezení jeho svobody, učinit ho konformním, všechny unifikovat a normalizovat. Tudíž ten, kdo se nechce chovat podle pravidel indoktrinovaných ve výchově, musí být „potlačen, zabit, izolován ve vězení, do psychiatrické léčebny...“ (Dolák, 2010, in Jůzl, 2010, s. 89). O to však penitenciaristice jako především pedagogické disciplíně o výkonu trestu jedince ve vězení (odnětí svobody) jde. Součástí Foucaultovy filozofie výchovy je i názor, že naše společnost podléhá neustálé kontrole, neboť se kontrolujeme navzájem, zda nepřestupujeme normu. Proto se disciplinace snaží jedince izolovat a podrobovat neustálé hrozbě trestu. Výchova tak potlačuje v člověku jeho svobodu, tvořivost a autonomii (Dolák, 2010, tamtéž). To však, čemu se brání společnost, lidstvo obecně (permanentní kontrole a porušování disciplinace spojené s nebezpečím sankcionování), však vyhovuje penitenciaristice, ba je pro ni dokonce nezbytné.

Trestat, nebo léčit?

Tímto heslem se začali řídit filozofové a filantropové již ve středověku a jejich humanitní snahy vrcholí i v dnešní době. Celou problematiku současnosti zabezpečovací detence otevírá francouzský filozof Michel Foucault, když hledá její kořeny již v době před sedmi sty lety a v toku času dále. Tím se stává jedním z předních ideových zakladatelů ústavů zabezpečovací detence.

Michel Foucault (1926–1984), profesor Collège de France, filozof a psycholog, byl jedním z předních reprezentantů francouzské intelektuální avantgardy sedmdesátých let minulého století a jeden z největších myslitelů své doby. Jeho práce o krajních formách lidské zkušenosti (mentální chorobě, delikvenci, sexuálním chování) a jejich dějinném vývoji nabízejí nový pohled na některé civilizační jevy, zvláště na téma „ponížení a uražení“ ve spárech moci. Patří k nim kromě Dějin šílenství (1962) ještě Duševní nemoc a psychologie (1954), Zrození kliniky (1963), Slova a věci (1966), Archeologie poznání (1969), Dohlížet a trestat (1975), Zrození vězeňství (1975) a nedokončené Dějiny sexuality.

Všechna Foucaultova díla jako by byla vzájemně spjata a stala se filozofickou nadstavbou a epistemologickým – filozofickým východiskem pro zpracování odborné a ekonomické základny zabezpečovací detence. Foucault v nich navazuje na Sebastiana Branta (1457–1521) a jeho známou Loď bláznů, na Erasma Rotterdamského (1455–1536) a jeho Chválu bláznivosti a svým způsobem i na Fjodora Michajloviče Dostojevského (1821–1881). Jeho Běsi, Zločin a trest či Uražení a ponížení (zde Dostojevskij opět zdůrazňuje nutnost zastat se chudých a bezmocných proti krutosti mocných) – jsou psychologické romány, v nichž k sebevraždám a k despotismu docházelo podle Dostojevského zejména vinou ztráty náboženské opory a přehnaného individualismu. Přál si změnit společnost podle křesťanských ideálů. A je známo, že i Dostojevskij trpěl epilepsií. Autobiografický román Zápisky z mrtvého domu přináší svědectví o pobytu v omské káznici a o lidech, jež tam poznal. Román má dokumentární charakter a seznamuje čtenáře s trudnými osudy odsouzených zločinců na Sibiři druhé poloviny 19. století. Autor uměleckým stylem popisuje vše, co viděl a zažil během čtyř let, kdy byl sám vězněm katorky v Omsku (v letech 1850 až 1854), kam byl poslán kvůli své účasti na petraševském hnutí. Román vznikl v letech 1860 až 1862 a první části byly publikovány v časopise „Vremja“. Zabýval se zde především otázkou, proč se člověk stane zločincem a zda má vůbec následovat trest.

Ale zpět k Foucaultovi. Svůj počín z roku 1962, Dějiny šílenství, zahajuje Pascalovým citátem: „Lidé jsou tak nevyhnutelně blázniví, že nebýt blázen, by znamenalo bláznit jiným způsobem.“ A přidává Dostojevského v Deníku spisovatele: „Tím, že druhého strčíš do blázince, svůj rozum nedokážeš.“ A na pořadí těchto dvou zdánlivě jednoduchých sentencí rozvíjí Foucault

své pojednání Dějiny šílenství. Právě dějiny tohoto jiného způsobu myšlení a bláznovství, lidé gestem svrchovaného rozumu strkají toho druhého do blázince a poznávají se a komunikují spolu v nemilosrdné řeči ne-bláznovství. Zpočátku při jistě nevyhraněnosti rozumu a ne-rozumu ke společné komunikaci dochází, koncem 18. století však společná řeč již neexistuje, neboť šílenství se ustavilo jako duševní nemoc.

Foucault tak obrátil historii naruby. Šílenci se v jeho (brilantní) studii stávají těmi „normálními“. Ukazuje nám totiž, jak společnost zacházela (mnohdy až neuvěřitelně) krutým způsobem s mentálně nemocnými lidmi. Její (stále trvajícím) uvalení klatby na jedince, kteří se „liší“, nám dokazuje, že opravdu šíleným zjevem je ve skutečnosti institucionalita a dav. Strach z neznámého dělá z lidí zvířata, největším vtipem zůstává, že svoji zvířecost pak projektují právě směrem k odlišnosti ostatních. Foucault spatřuje kořeny „pěče o blázny“ již v období rozvinutého středověku, kdy byli internováni nemocní s leprou po celé Evropě a bylo jich asi 19 tisíc, což bylo v roce 1266. A od té doby lze sledovat počátky detence, zadržení. Koncem středověku je však lepra postupně vymýcena, útluky zvané leproserie se postupně mění na jiné instituce – od renesance – všeobecné špitály, což byly velké internační domy, v nichž byli shromažďováni lidé skutečně šílení, slabomyslní. Děje se tak po celé Francii, ale i v Německu a Anglii. Internace pak provází detenci šílených vlastně až do 18. století a Velké francouzské revoluce. V době renesance se šílení kromě internačních domů zavírají i do vězení. Kromě toho při běžné cirkulaci šílenců vznikají ony pověstné lodě bláznů, i když Sebastian Brant je ve své alegorii pojímá poněkud jinak, tzv. Narrenschiff. Do nich byli skutečně nalodováni blázni, byli pod kontrolou námořníků a vody, která je obklopovala. V 17. století se masivní fakt internace bláznů stává již záležitostí policie. A dříve než internace nabyla léčebného smyslu, sledovala něco jiného než léčbu. Vynutil si ji imperativ práce. Internační (léčebné) domy se postupně dále rozšiřují po celé Evropě a mění se spíše na nápravné domy. Požadavek internace, v němž se nerozlučně pojil zřetel ekonomický s mravním, se zrodil z určitého pojetí práce. Neboť co je zdrojem neřádu ve společnosti? Zahálka. A ta se léčí jedině prací. Internace je instituční vynález 17. století. Šíře, jaké okamžitě nabyla, se nedá srovnávat s vězněním, jak je praktikoval středověk. Jako ekonomické opatření a sociální pojistka má však hodnotu objevu. Svět na počátku 17. století je zároveň vůči šílenství podivně pohostinný. Šílenství je všude, v nitru všech věcí, a lidé je nesoou v sobě jako ironickou značku, jež mate stopy mezi pravdou a chimérou a takřka ničím už nepřipomíná velké tragické hrozby – představuje život spíš zmatený než znepokojivý, směšné zmítání uvnitř společnosti, vrtkavost rozumu (Foucault, str. 36). Internace v 18. století nabývá formy animality, neboť šílenství se již neskrývá a stává se věcí pro pohled. Už to není obluda v lidském nitru, ale zvíře podivného ustrojení, bestialita, z níž

dávno vymizel člověk. V době osvícenství tedy není šílenství přirozenou podmínkou, lidským, psychologickým pramenem iracionality, jež člověka ohrožuje a rámuje všechny formy jeho přirozené existence. Podle Foucaulta šílenec neupadá do determinismu, ale otvírá se noci. Toto skryté nebezpečí iracionality, tento hrozivý prostor absolutní svobody dokázal osvícenský racionalismus postřehnout a mít se před ním na pozoru spíš než kterákoliv jiná doba, a rozhodně lépe než soudobý pozitivismus 20. století.

Mezi 17. a 18. stoletím, s nástupem osvícenství, se krystalizuje i „psychiatrická“ terminologie coby podoby šílenství. Foucault uvádí vždy dvojice: Mánie a melancholie, hysterie a hypochondrie. Další dvojici tvoří lékaři a nemocní. Ve špitálech se šílenství neléčilo, jejich úkolem bylo hlavně držet stranou a napravovat. Mimo špitály se však po celé období osvícenství terapeutika šílenství přesto rozvíjela: praktikovaly se dlouhodobé kúry, které neměly vyléčit ani tak duši jako spíš celého jedince, jeho nervové vlákno stejně jako jeho obraznost. Na tělo šilence se hledělo jako na viditelné zhmotnění jeho nemoci: všechny tyto fyzické kúry vycházely z mravního pojetí těla a sledovaly jeho mravní léčbu. K terapiím patřilo zpevňování, pročištění, studená voda, medikamenty (např. chinin, který je dobrý na slabost, bojácnost a skleslost). Léčba se zaměřovala hlavně na rozpouštění fermentací, jejichž vznik v těle způsobil šílenství. Francouzský lékař F. Doublet těsně před Velkou francouzskou revolucí dělí čtyři formy psychických nemocí: frenezii, máni, melancholii a imbecilitu. Jako účinnou terapii doporučuje střídání studené a horké sprchy.

V době osvícenství se šílenství mísilo s bídou, leností, neřestmi v jedné a téže provinilosti ne-rozumu; blázni byli vězněni spolu s chudobou a nezaměstnaností, ale v tomto sousedství s prohřeškem zároveň povýšení na sám obraz pádu. Nyní se šílenství snoubí se společenským úpadkem, který se neurčitě jeví jako jeho příčina, model i vymezení. O půl století později se stane mentální nemoc degenerací. To hlavní a opravdu hrozné šílenství bude napříště stoupat ze dna společnosti. Život internovaných, chování dohlížitelů i lékařů je organizováno tak, aby docházelo k mravním syntézám pomocí tří prostředků: mlčení, poznání v zrcadle a nepřetržitý soud, aby šílenec prostřednictvím mlčení a zrcadlové hry sám sebe soudil. Útulek se stává soudní instancí s nekonečnými pravomocemi.

Na počátku 19. století však už není jediného psychiatra, jediného historika, který by se nedal strhnout všeobecnou vlnou pohoršení, neboť ze všech stran se ozývalo jedno a totéž ctnostné, pobouřené odmítnutí: Ta hanba, vsazovat pomatené do vězení! A Esquirol to vypočítává: pevnost Ha v Bordeaux, káznice v Toulouse, v Rennes, věznice v Bicétre a řadě dalších. Je vůbec málo vězení, kde bychom nenašli zuřivě šilence; tito nešťastníci jsou spoutaní a ve společných celách s trestanci. Jak nestvůrné spojení! S šilenci klidnými se zachází hůř než se zločinci! A tak se pomalu Foucault dopracovává k závěru, že šilenci – zde vize i naše chovance – musejí být vzhledem k své nebezpečnosti internováni, zároveň však musejí být léčeni. A dodává varovná slova, jež vyřkl ženevský lékař Mathey, současník Roussauův, koncem 18. století: „Nehonoste se, vy vzdělání a moudří; tu domnělou moudrost, již se chlubíte, může zakalit a smést jediný okamžik; stačí jedna nečekaná událost, jedině živé a náhlé duševní pohnutí, a z toho nejrozumnějšího člověka se rázem stane zuřivec nebo idiot.“

V knize Dějiny šílenství, která má podtitul Hledání historických kořenů pojmu duševní choroby, vychází z představy existence jakési startovní čáry, kdy ještě nebyl ustanoven pojem šílenství jako duševní choroby, kdy rozum a ne-rozum nebyly odděleny a žily vedle sebe. Od tohoto počátku se odvíjí celý příběh oddě-

lování rozumu a ne-rozumu, ustanovování hranic a nahlížení ne-rozumu. Foucault považuje šílenství za výsledek klasifikací a represivních tlaků společenských institucí na jedince. K popisu příběhu šílenství používá metodu archeologickou, která se snaží postihnout implicitní vědění (savoir) charakteristické pro danou společnost. K tomuto vědění se lze dopracovat studiem rozličného historického materiálu, který není privilegovaně vybírán. V knize rozhovorů Foucault říká „Selekce, které bychom mohli provést, jsou nepřipustné a neměly by existovat. Měli bychom číst a studovat vše. Jinými slovy: musíme mít v daný moment k dispozici celkový archiv jistého období. A archeologie je, v striktním významu, vědou o tomto archivu, neboli jakási metaarcheologie.“

Andrew Scull (1947), britský sociolog a psychiatr, působící v Americe, napsal v roce 2015 rozsáhlé pojednání Šílenství a civilizace.

Scull systematicky postupuje od Bible k Sigmundu Freudovi, od exorcismu k mesmerismu (Franz, někdy také Friedrich Anton Mesmer, 1734 – byl švýcarský lékař, praotec hypnózy a psychoterapie). Ve své terapii využíval tzv. živočišný magnetismus a magnetoterapii. Tato metoda se také nazývá mesmerismus. Od blázců k psychiatrickým nemocnicím, od teorie tělesných šťáv k moderní farmakologii, tam všude nás provází úvahy předního amerického historika psychiatrie Andrewa Sculla. Autor důkladně sleduje, jaký byl postoj různých civilizací v průběhu tisíciletí k projevům neobvyklého chování a duševních onemocnění, všímá si proměn tohoto vztahu i jeho odrazu zejména v umění. Centrem jeho pozornosti je nejen civilizace Západu, ale i to, jak západní postoje pronikaly do ostatních částí světa. Publikace obsahuje rozsáhlý soubor dobových ilustrací s velkou vypovídací hodnotou.

Loď bláznů je alegorie, která protkáva kulturu Západu již od starověku. Jedno z prvních užití nacházíme u Platóna, který alegorii použil v argumentaci proti demokracii [1]. Podstata alegorie v Platónově podání spočívá v obrazu lodi bez kapitána, jejíž velení se násilím chopili nepřítel, lehkovážní pasažéři, kteří jsou vůči kurzu lodi neteční anebo jej neznají. Tento lýtý dav je schopen zabít nebo omámit kohokoliv, kdo jim bude stát v cestě, a pravého kapitána znalého hvězd, větru a kormidlování považuje za nepotřebného. Platón touto alegorií přiblížil kapitánovu situaci postavení filozofa a jeho odmítnutí státem.

Sebastian Brant, též Brandt (1457 Štrasburk 10. května 1521 Štrasburk), byl německý humanista a satirik. Nejznámějším jeho dílem je satira Loď bláznů (Das Narrenschiff, 1494). Platónův koncept stál u zrodu satirické literární skladby Loď bláznů (německy Das Narrenschiff, 1494) Němce Sebastiana Branta, při její tvorbě se autor pravděpodobně inspiroval i mýtem o Argonautech. Brantova báseň se pro změnu stala inspirací pro slavný obraz Hieronyma Bosche, nesoucí stejný název. Brantova epická báseň vypráví o flotile „lodí bláznů“, která se vypravila z Basileje do ráje bláznů, Narragonie. Loď bláznů sloužila také jako parodizující a satirizující obraz katolické církve, nicméně různé obměny motivu lodi na více či méně symbolické cestě se v literatuře a výtvarném umění 15. století objevují opakovaně. Alegorie se ve 20. století chopil filozof Michel Foucault ve svých Dějinách šílenství. Na obrazu lodi bláznů postavil interpretaci středověké a raně renesanční společnosti, která své stigmatizované členy, např. tuláky, chudé a nemocné, udržovala před svými branami (fyzickými i pomyslnými) a dávala jim tím status vydědění a až posvátné izolovanosti. Foucault tedy na loď bláznů pohlíží jednak jako na historický fakt, o jehož pravdivosti se spekuluje, a jednak jako na metaforu společenské hierarchie. Výklad jeho verze se tedy od té původní, Platónovy, radikálně liší.

Chvála bláznivosti **Erasmus Rotterdamský**

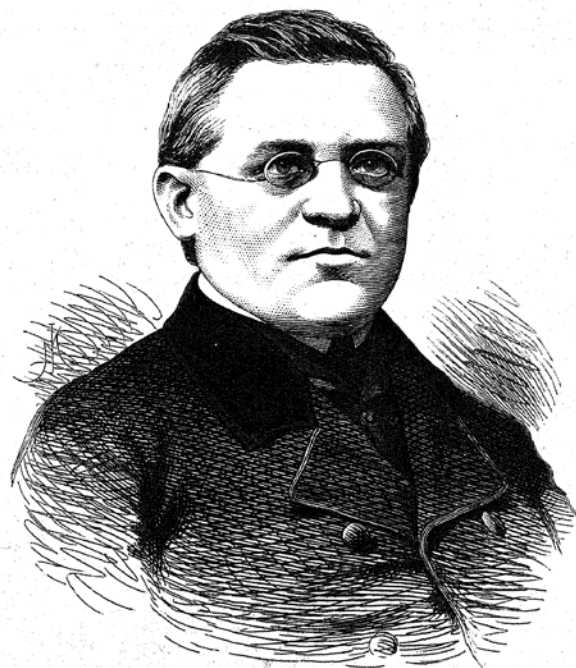
Chvála bláznivosti (v našem překladu dříve Chvála bláznovství – tento omyl byl způsoben špatnou interpretací latinsko-řeckého názvu) je bezesporu nejvýznamnější dílo Erasma Rotterdamského. Jde o monolog bohyně Bláznivosti, již autor začleňuje do sboru antických božstev, ke kolektivu posluchačů, který představuje společnost počátku 16. století. Bláznivost si na pomoc bere své služebnictvo – totiž Sebelásku, Lichotivost, Zapomnění, Lenost, Rozkoš, Šílenost a Požívačnost. Bláznivost v dlouhé řeči nejprve připomíná posluchačům, že je nejvýznamnějším božstvem, a také to náležitě dokazuje. Vypravuje, že celý život všech lidí na světě je prostoupen velkými či malými bláznivostmi, že největší výhody jsou přisuzovány právě šaškům a bláznům a naopak, o vážné mudrce nikdo nestojí. Porovnává vidění cizích osob jako bláznů a sebekritické hodnocení v otázce bláznivosti. Potom ostrý jazyk Bláznivosti začne kritizovat zažitá středověká dogmata. Ukazuje, že člověk je součástí přírody a měl by se podle toho (navzdory tomu, jakkoli to může vyznít bláznivě) chovat. Erasmus ústy své Bláznivosti odmítá lichotivost a přílišnou sebelásku, které zapřičiňují, že některé osoby nejednají tak, jak by měly. Vysmívá se přetvářce a ironizuje nedotknutelná klišé. Bere si na paškál všechny stavy, lidi z vrstev nejchudších i ze špiček světské a církevní moci, pohrdá potupnými zvyky mnichů i hanebným jednáním šlechty, útočí dokonce i do vlastních řad, přičemž je ale velice spravedlivý, takže každý je pokárán tak moc, jak si zaslouží.

V celém díle není (v případě kritiky a výsměchu) použito jedno konkrétní jméno. Erasmus nechtěl proti sobě poštvat žádné osoby, pouze chtěl (v souladu se svou povahou) ukázat pravdivý obraz špatného lidského jednání. Jeho zájmem nebylo odsoudit jednotlivce, nýbrž podstatu činů. Ti, jichž se to týkalo, se měli v řádcích poznat sami. Bohužel velká většina lidí nepochopila, že to, co Erasmus tak vtipně a chytře kritizuje, se týká i jich samotných. Málokdo prostě v knize spatřil sebe, což bylo prvotním Erasmovým motivem. V důsledku toho si jedna část čtenářů knihu oblíbila jako lehké čtení a druhou (především mniši a církevní představitelé) obsah velice rozlítil (natolik, že byly Erasmovy spisy připsány na seznam zakázaných knih). Původní Erasmovy záměry byly objeveny až v době osvěcenství. Přitom, ač velmi obezřetně, vykládá Erasmus církevní dogmata velmi uměřeně, ale po svém, a proto si církev proti sobě přesto popudil. Bývá často chápán jako jeden z prvních kritiků Bible.

V závěrečné fázi se Bláznivost obrací přímo na církev, připomíná různými způsoby slova apoštolů a původních křesťanských učenců, cituje Bibli a srovnává myšlenky s antickými mysliteli. Erasmus si Bláznivost jako řečníka svého projevu nevolil náhodou, vycházel z toho, že bláznům bylo jako jediným dovoleno vždy říkat pravdu, ať byla jakkoli krutá. Chtěl si rovněž vybrat něco, co bude ostře kontrastovat s vážnými a zkosnatělými hodnostáři, na něž útočí. Kniha je psána opravdu mistrovsky a podle mého názoru je živá i dnes, troufám si říci i „nadčasová“. Erasmus zde hluboké a velmi důmyslné myšlenky sděluje s lehkostí a ironií, takže vlastně vychovává čtenáře zábavnou formou, jeho kniha má zajištěnou oblíbenost a nadčasové poslání o lidské hlouposti, nadutosti, sobectví a neznalosti zůstane zachováno.

František Josef Řezáč a jeho úloha církve ve vězeňství

František Josef Řezáč jako zakladatel moderní české a rakouské penitenciaristiky se ve svém pojednání „Vězeňství v posá-

P. Fr. J. Řezáč.
Die fotografie kreslil Josef Mukařovský.)

vádních způsobech svých“ (1852) nepřímo dotýká i problémů zabezpečovací detence, a aniž si to třeba uvědomoval, naznačuje již před sto padesáti lety možnosti zacházení s vězni nepřítelny, bláznivými, nezkrotnými apod.

Zejména církvi přisuzuje František Josef Řezáč ve vězeňství, jež supluje i jakousi počáteční detenci, důležité postavení a roli. Na jedné straně jí dává, jak tomu bylo po staletí v konfrontaci se světskou mocí, jistou autonomii a nezávislost, na druhé straně právo a povinnost zasahovat do vězeňského procesu ve vzdělávání, ovlivňování, zacházení, duchovenské a dalších penitenciárních činnostech počínaje přijímáním a výběrem vězňů, až jejich propuštěním konče. Opírá se o geniální myšlenku: „Stát povinen jest péči míti o vězně, o tělesné potřebí jeho; ani života ani zdraví nemá mu vězení vinou jeho ubírat; sice by vězení ač ne okamžením, přece měsícem, lety umírat musel; a tudíž zákon sám, společnost sama vraždu by schvalovala. Nicméně však i církev v právu i v povinnosti k vězňům stojí.“ (Řezáč, 1995, str. 23).

Řezáč vytváří roli vězeňského faráře, coby univerzálního výchovného pracovníka se zajišťováním péče duchovenské, psychologické, pedagogické (výchovné–vzdělávací), sociální i právní, přičemž jeho hlavní poslání přece jenom spočívá v úloze kněze jako prostředníka mezi člověkem a Bohem.

Řezáč dokazuje nezbytnost působení církve ve vězeňství základem otázkou již ve druhé kapitole: „Zdá se mi, že by trestnice, jakožto domy duševně chorých obzvláštní péče zasluhovaly. Neboť nepotřebují právě tito takoví neduživci nejvíce duchovní pomoci, duchovního lékařství? Nemá právě jim svítiti světlo pravdy, a záře oživující milosti zahřívati srdce jejich? Nemají oni zvláště okoušeti smilování božského? Nestojíť vězení jejich dosti na odív a v brnění nevlídném, aby litostné oko útrpnou slzu pro ně vydalo, a ku pomoci pobloudivcům a bídíkům těmto pohlíželo? Není ovšem v obcích křesťanských ničadného, kdožby církvi popírali chtěl právo a povolání k působení duchovnímu mezi vězni, kteřížby příslušný jí obor působení ve věznicích vy-

měřovali. Mnozí, ať nedím, opravcové sami nechťi tomu, aby v celé své síle církev u vězňů dílo své vykonávala. Duševní potřeby zahajovati, duše před záhubou všemožnými prostředky zachraňovati, jest a má býti ve věznicích povoláním církve. Soudí – li kdo jinak, ve věci této od pravdy se uchyluje, a zřizuje – li trestnice, ničím jiným leč trestnicemi zůstanou, ješto ústavy kajícími, křesťanskými nazvati nesmí.“ (Řezáč, 1995, str. 24, in Jůzl, 2017).

František Josef Řezáč vyzývá stát aby dle výroku Páně: „Co jest (v kázních) císařovo, dávejte císaři, a co jest božího, Bohu.“ Církvi nebránil, aby na vězně působila po svém, tj. vedla je k moudrosti, ctnosti a zbožnosti, za využití svých kněžských prostředků. Zdůrazňuje, že výchovné působení musí jít ruku v ruce stát – církev. Obírá se při tom otázkou, kdo v minulosti více či méně přispěl k nápravě vězňů – stát, či církev, čímž opět připomíná snahy církve do vězeňství zasahovat od pradávna. Jako důvod dřívějšího nesouladu či sporů koncepcí státních a církevních vidí Řezáč především v nevyrovnaných vztazích státních a církevních, nejednotnosti práva občanského s právem duchovním a časové rozdíly v převaze působení státu nebo církve.

Řezáč předkládá i návrhy na reformu soudobého vězeňství nejen v Rakousku, ale v celé Evropě. Opět bude uvedeno, jakým způsobem se na ní má podílet církev. To znamená, že podle autora se stát má starat o stránku občanskou a církev o stránku náboženskou, oba činitelé pak společně dodržovat jednotný řád, režim a výchovné principy. Z tohoto pohledu státu přisuzuje naplňování stránky občansko – zákonní (právní), do ní zahrnuje bezpečnost a zdravotní péči; církvi naopak patří vyučování a nábožná cvičení, především pak konání bohoslužeb. Hlavními prostředky k zajištění tohoto poslání má posloužit církev škola a chrám (modlitebnice) a také ústavní knihovna, jimiž má být opatřena každá káznice. Třetí stránka mající úzkou souvislost s oběma předchozími je kritériem jednání dozorce či vychovatele a jeho pracovní náplně; do ní Řezáč zahrnuje „dobré třídění aneb osamostatňování; přiměřené zaměstnání; dobrý domácí řád; správný pohled na řádnou kázeň.

Mezi hlavní úřední osoby zajišťující chod věznice řadí Řezáč tyto funkce:

Strážcové čili dohlédači (dnes dozorci), lékaři, učitelé, duchovní a ředitel.

Takto sestavenému týmu profesionálů Řezáč připomíná jejich jednotné působení na vězně, jinak se nelze nadít dobrých účinků, což je dnes považováno za hlavní etopedický princip (mravní výchovy).

S ohledem na charakteristiku tohoto pojednání (církev ve vězeňství) bude účelné soustředit pohled Řezáče na učitele a duchovní, neboť tato poslání ve vězeňství často spojuje.

Řezáč úlohu učitele nejprve charakterizuje a pak mu doporučuje postupy při zacházení s vězni ve výuce, podobným způsobem se věnuje duchovnímu, jehož činnost z vlastní zkušenosti přibližuje ještě zevrubněji. Proto po nich požaduje nevšední schopnosti a neobvyčejnou (kladnou) povahu.

Učitel – aby byl způsobilý pro věznic, musí být člověk vzdělaný a zběhlý v pedagogických dovednostech. Z charakterových rysů vězeňského učitele vyzdvihuje Řezáč obětavost a humanismus (lidumilnost). Naopak odmítá povrchnost, elementární znalosti, neobratnost v jednání s vězni. Horuje pro výchovné vyučování, pro pěstování rozumu, ale i cvičení dovedností a návyků, citovou výchovu, zejména u mladistvých vězňů. Podává metodické rady, jak učit čtení, psaní, počtům, kreslení a technologickému vyučování. Důraz klade na esteticko - výchovné předměty, zejména zpěv. Učitel má učit pomocí živých příkladů

ze života a upevňovat tak zásady lidské morálky.

Mezi učitele řadí Řezáč i duchovní, avšak ještě kvalitativně, odborně i lidsky o stupeň výše, neboť – jde o spásu duše provinilce. Vzdělání duchovního musí být ještě širší a hlubší nežli učitelovo, zvláště ve vědách filozofických a teologických. Náboženská věda nesmí být formální, ale má směřovat k polepšování jedince. Povinností vězeňského duchovního je též sledovat vývoj a pokrokové tendence ve vězeňství, aby je mohl uplatňovat ve své duchovenské činnosti. Rovněž by měl být vzdělán i ve vědách právních a psychologických – po vzoru anglickém, francouzském a americkém. Duchovní by měl mít podle Řezáče povahu čistou, zbožnou a klidnou. Odmítá jak přemrštěnost, tak netečnost v jednání a v komunikaci. Musí být pozitivně nalaďen, sdílný, trpělivý a empatický, přitom však laskavě přísný a zásadový. Vězeň vždy pozná precitlivělost či chladnost, vrtkavost a neústupnost. Pevné zásady jsou vyžadovány od duchovního i v mravnosti, zbožnosti a stálosti povahy bez střídání nálad. To vše se u duchovního projevuje na základě jeho hluboké víry v Boha i v člověka. Při tom všem musí být i duchovní opatrný ve vztahu k vězňům (zločincům), nikoliv však nedůvěřivý, což trestanci rovněž brzy poznají. V závěru své charakteristiky duchovního ve vězeňství podtrhuje význam tělesného zdraví pro práci s vězni v nezdravém vězeňském prostředí, jež nebývá čisté ani voňavé.

Řezáč jako jeden z prvních penitenciaristů upozorňuje na choullostivou otázku „druhého života odsouzených“ (a pro kněze obzvláště), vedoucí k homosexualitě, klení, rouhání a sprosté mluvě, jakož i násilí mezi vězni. Pokud se s vězni bude pracovat pouze formálně, pak se jistě očekávaný výsledek nedostaví. Přestože vězení předkládá duchovnímu mnohá úskalí, je zapotřebí, aby ve své práci nepodléhal skepsi. Jeho pracovní úsilí je založeno na vyučování vězňů, na nábožném cvičení a církevní kázni, jež vede směrem k vězňům. Vyučování i nábožná cvičení probíhají buď veřejně (v chrámě či vězeňské škole), nebo soukromě (v nemocnici, pracovně, na cele v žaláři). Kázeň je obvykle spojená s nábožným cvičením – svátost pokání a modlení. Řezáč uvádí, že původní role kněží ve vězení se omezovala především na obstarávání bohoslužebných obřadů, na zaopatřování nemocných, na přisluhování večerí Páně, na jedno týdenní kázání a jednu katechizaci – což bylo ve své době považováno za vrchol duchovní péče.

Závěr Řezáčova pojednání „Vězeňství...“ je završeno kapitolou, již nazval Mravní pokaženost. Uvádí v ní příčiny mravní zkázy (již tehdy je dělí na vnitřní a vnější), a zejména, jakými prostředky jí čelit. Obecně je spatřuje ve všeobecné vzdělanosti lidu, dále v dobrém uspořádání rodinných a občanských poměrů a v celkovém zvýšení materiálního blahobytu celé společnosti. Tyto obecné snahy Řezáč dále rozpracovává a upřesňuje, velký důraz při tom klade na zřizování spolků pro vězeňství.

Ještě za Řezáčova života došlo podle trestního zákona č. 117 z roku 1852 a na základě dalších císařských výnosů k posílení vlivu kněží zejména v krizových situacích vězňů na samotce (Uhlík, 2007, s. 166). Svědčí o tom např. výpis z Domácího řádu (Hausordnung) pro kárance z roku 1893, zpracovaného pro tehdy nedávno otevřenou Zemskou donucovací pracovnu v Pardubicích (1891), kde paragraf 16 pamatuje na zaměstnání ve dnech svátečních:

„V neděli a svátky konají se v kapli ústavu bohoslužby, kterým přítomni mají být všichni zdraví kárance katolického náboženství a pobožně se modliti.

Mezi tím, co katoličtí kárance v kapli meškají, zůstanou vězni nekatoličtí pod dohledem v dílnách nebo ložnicích, kdež pobožnosti svého náboženství konati mají. Kárencům náboženství

židovského popřeje se v sobotu hodina k modlitbě.

Ostatní čas v neděli a ve svátek ztráví káranCI na dvorech v ústavu pěstující priměřené hry aneb čtouce, píšící atd. Knihy možno vypůjčiti si z knihovny ústavu.

Katoličtí káranCI vykonají dle nařízení duchovního správce ústavu během roku několikrát svatou zpověď a půjdou k svatému přijímání.

Pro káranCI nekatolické konati se budou bohoslužby a jiná náboženská cvičení způsobem, který smluví ředitel ústavu s duchovními správci k tomu ustanovenými.“ (Kalábová, Kaláb, 2006, s. 64, in Jůzl, 2017).

Paragraf 10 naopak zakotvuje v denním pořádku, že „Ráno na dané znamení (v ústavě zvoncem) a sice od 1. dubna až do konce září o 5. hod. a od 1. října do konce března o 6. hod., musí káranCI vstávat, čistiti svůj oděv a obuv, umýti se čistě na hlavě, obličeji a rukou.“

Řezáč sám je si vědom, že vězeňství nelze reformovat ze dne na den vládními nařízeními. Převýchovní práce se zločincem vyžaduje mnoho času, a proto je třeba vyzbrojit se především důkladnou trpělivostí. Je nutné ho vzít pod ochranu zákonů, nabídnout mu spolupráci, vytrvale na něho působit, aby se mravně vzpamatoval. Jako profesionál si František Josef Řezáč uvědomoval, že všechny zločince nejsme schopni napravit. Apeluje však na vzkříšení ducha křesťanstva, odvolává se při tom na dávné i průběžné pozitivní působení církve na vězně:

„Kýžby vlády i církve všemožně v duchu tomto lid vzdělávaly! Kýžby i obecnstvo jím brzy již nadchnuto a k vykonání díla takového hotovo bylo!

Státům by odpadlo břemen mnoho, obce by dokázaly mravní sílu svou, klesající nalezly by v ní vydatné podpory; a jenom tomu by trudno bylo trávit v tuhém vězení a trapné samotě, kdoby nechtěl se káti ve společnosti útrpných šlechetných bratrů svých.“ (Řezáč, 1995).

Vždyť, podle Řezáče, počet vězňů by se velmi ztenčil, a tudíž zacházení s nimi by bylo samozřejmě mnohem snazší.

Současnou penitenciární scénu zaujal mladý český filozof Antonín Dolák (1984) svým pozoruhodným článkem Netrestat, ale léčit (in Jůzl, 2017):

„Člověk nemá svobodnou vůli, což dokazují mnohé výzkumy mozku: rozhodnutí něco udělat probíhá v nevědomých částech mozku mnohem dříve, než si to uvědomíme. Navíc, nic se neděje bez příčiny, tedy i naše rozhodnutí musí mít vnější příčinu, kterou neovlivňujeme. Teorii prohlašující, že vše (včetně lidského jednání), co se ve vesmíru se děje, nutně se ve filozofii říká determinismus.

Pocit svobodné vůle neoddělitelně patří – pro jeho spjatost s intencionalitou, tedy se zaměřeností, zacíleností mentálních stavů – do struktury lidského vědomí, je však také základním motivátorem, aktivizátorem i regulativem lidského jednání, sloužícím často k jeho regulaci skrze pocity viny, nabádání k vlastní odpovědnosti. Jelikož předpokládáme u sebe i jiných svobodu, milujeme a nenávidíme sebe i jiné, jsme na sebe i jiné hrdí, klademe něco sobě i jiným za vinu. Tyto pocity zesilují žádoucí jednání a zeslabují naopak jednání (z nějakých důvodů) nežádoucí. Z pocitu svobodné vůle tedy plyne morálka regulující a stabilizující lidskou společnost.

Pokud však svobodní nejsme, jsou všechny tyto pocity a postoje a hodnocení z nich plynoucí falešné. Není důvodu sebe či jiné vinit nebo chválit, celá idea vězeňství či soudnictví je zastaralá a od základů špatná. Na to mnozí namítají, že bez pocitu svobodné vůle by se lidská společnost destabilizovala, nikdo by nikoho z ničeho nevinil (a tedy ani nemohl trestat nebo naopak odměňovat), zavládla by anarchie, zesílení celospolečenské agrese, sociální anomie. Proti tomu lze říci, že zájmem všech je

společenská stabilita, a tedy zájmem všech je pokračující existence soudů a věznic. Ty by však neměly trestat, ale pouze determinovat delikventy k nápravě. Delikventi sice nejsou za své činy odpovědní, pro společnost však představují hrozbu, a je tedy zapotřebí snažit se je napravit anebo (v nenapravitelných případech) izolovat.

Společnost by je (pokud neexistuje svobodná vůle) neměla trestat a chápat jako viníky, ale napravovat a chápat jen jako nemocné (tedy jednající proti společenským zájmům). Uvažme totiž, že jestliže není svobody, zločinec nahodile dostal „smolný“ kauzální řetězec vedoucí ho k zločinu, v tom případě je opravdu barbarské ho za jeho smůlu ještě osočovat a trestat, čímž se nespravedlivě jeho utrpení (již tak dost veliké) ještě zvyšuje. Podobě ti úspěšní a společností chápání jako ctnostní, úspěšní a schopní měli jen nahodilé štěstí, jejich oceňování však přispívá k celospolečenské podpoře tohoto jednání a může druhé determinovat a motivovat k podobnému jednání (nakolik jim to ovšem jejich vlastní determinace dovolují).

Kvůli idealistickým (a často náboženským) myslitelům a jejich nepodložené argumentaci operující s neempirickými entitami jako jsou „Bůh“, „duše“, „zásah Boží a Boží milost“ v laické (a často bohužel i filozofické) veřejnosti zůstává zachován názor, že filozofický problém „svobody vůle“ je nevyřešen a obecně má status dokonce „nevyřešitelného případu“.

Z tohoto důvodu se v běžné právní, soudní nebo obecně etické praxi z filozoficky nepochopitelných, evolučně však bohužel naprosto pochopitelných důvodů (iluze svobody reguluje naše jednání skrze pocity viny a sebeúcty i skrze odměňování a trestání jiných lidí v komunitě) počítá s tím, že svobodní jsme, ač většina argumentů (také vědeckých, ať už se jedná o psychologii, sociologii nebo biologii, genetiku nebo neurovědy a kognitivní vědy, každá věda dodnes pracuje s kauzalitou a vysvětluje naše vědomí a „rozhodování“ jakožto účinek vnějších okolností) hovoří docela silně spíše proti svobodě lidské vůle. Na základě toho jsou „zločinci“ a jinak „nepřízpůsobiví“ lidé stále odsuzováni a trestáni, čímž se nespravedlivě zvyšuje lidské utrpení (bohužel je to evolučně funkční, viz výše).

Na to lze namítnout, že emoce, jako jsou pocit viny nebo naopak hrdosti na vlastní ctnost, velmi silně lidi motivují a regulují. I když zachováváme takto pozměněné soudy a věznice, pro ztrátu těchto motivujících a regulujících emocí se zeslabí touha lidí být dobrými i touha lidí nebýt špatnými (pojmy „dobrý“ a „špatný“ zde předkládám pouze ve vágní podobě, myslím tím zde především pro-spoolečenské nebo proti-spoolečenské jednání). To je jistě pravda, ovšem silná touha lidí po stabilitě jejich komunit zůstane a ta nadále zřejmě povede lidi k tomu, aby chválili (ač nezaslouženě, ale funkčně) dobré a napravovali (ač nezaslouženě, ale opět funkčně) delikventně jednající. Ale náprava „špatných“ už by neměla mít formu trestu, ale spíše „léčby“.

Často se operuje s tím, že deterministické učení znemožňuje „převýchovu“ či nápravu delikventů. Mohli bychom opáčit, že opak může být spíše pravdou. Zastánci svobody volby se domnívají, že delikvent spáchal svůj přečin dobrovolně a svobodně, nic ho k tomu nenutilo. Tedy je od základu zkažený, když přes to, že byl svobodný, spáchal nějaký špatný čin. Naproti tomu deterministé jeho jednání ospravedlňují různými negativními vlivy a optimisticky tvrdí, že pokud tyto špatné vlivy odstraníme a budeme delikventa determinovat pozitivněji, může se změnit. V tom je tedy determinismus optimističtější než zastánci svobody volby. Jistě, některé genetické determinace nebo determinace z raného dětství jsou neodstranitelné, ale v tom se shodují jak zastánci determinismu, tak i zastánci svobodné vůle.

Mnozí namítají, že deterministická doktrína by měla pro společnost zhoubný vliv. Byl by to obrovský sociální experiment, který by nakonec utrpení lidí a nespravedlnost mohl ještě zvýšit. Důvodem by byl alibismus, který s sebou přináší. Vězni by se mohli začít bouřit, že jsou trestáni za něco, co nezpůsobili, podobně jako by byli trestáni za barvu očí. Na to však lze namítnout, že za své zločiny opravdu nemohou, ale tyto zločiny nejsou ani zdaleka tak neškodné, jako je barva očí. Jistě by i oni sami chtěli uchránit sebe nebo i své děti před např. epidemií tyfu, a z tohoto důvodu by nic nenamítali proti tomu, aby nemocní a nakažení byli separováni a izolováni v nemocnicích. Podobnou hrozbu představuje pro společnost a její stabilitu zločin, proto je třeba zločince izolovat. K tomu lze ještě dodat, že většina odsouzených v těchto „raskolnikovských“ kategoriích zločinu, viny a trestu neuvažuje, proto by deterministická doktrína měla na jejich chápání vlastní situace ve věznici jenom malý vliv.

Měla by však mít vliv na zákonodárce a celý systém vězeňství, soudnictví a policie. S delikventy by se mělo zacházet mnohem humánněji, uvážíme-li, že za své činy nemohou, měli bychom s nimi jednat s nekonečným soucitem jako s nemocnými, jako s nevědomými dětmi, které potřebují spíše pomoc, nápravu, nikoliv však tvrdý trest.

Dalším argumentem pro humanizaci celého právního systému a systému zacházení s vězni je v rámci determinismu fakt, že nikdo neví (jelikož nikdo není svobodný), kam ho kauzální řetězec přesně dovede, a může se tedy poměrně snadno ve vězení ocitnout sám. Nemá vůči tomu žádnou obranu, jelikož nedisponuje svobodnou vůlí. Je tedy v jeho vlastním zájmu, aby byly věznice a soudy humánnější. Jistě však díky determinismu také platí, že můžeme ve vlastní povaze a osobnosti vypozařovat jisté pravidelnosti a povahové rysy získané determinací způsobenou především našimi geny a ranou výchovou (ve skutečnosti můžeme počítat s interakcí naší genetické výbavy a výchovy). Tedy můžeme odhadnout, jak se chování našeho organismu bude dále vyvíjet. Ale vzhledem k mnoha vnějším kauzálním vlivům (vzpomeňme na teorii chaosu ukazující známý „efekt motýlích křídel“) je možné, že nás „smolná“ kauzalita do vězení dovede.

Podobnou argumentaci nacházíme u Cashmoreho, který diskutuje o tomto problému s McEvoyem. Správně uvádí, že právní systém dále nelze podpiřat eticky a deontologicky, ale pouze ryze pragmaticky a utilitaristicky. „Tresty“ podle Cashmora mají dále existovat, ale mají být jinak odůvodněny. Takový právní systém by se ve svých důsledcích podle Cashmora od současného vůbec nelišil. Cashmore zde však opomíjí nutnost humanizace tohoto systému: jelikož odsouzení za své zločiny nemohou, neměli by za ně být trestáni tak tvrdě, ale jen nakolik je nutné pro ochranu zbytku společnosti a jejich vlastní nápravu. Dále Cashmore tvrdí, že by nadále nemělo být přihlíženo k duševnímu stavu odsuzovaných, jelikož nikdo za své provinění nemůže, tedy je irelevantní, zda byl při vykonání svého činu duševně nepřičetný, nebo ne. To je jistě pravda. Vyšetřování duševního stavu žalované osoby pro možné zjištění polehčujících okolností (zločin z afektu, momentální či trvalé nepřičetnosti etc.) stojí mnoho peněz za psychiatrii atd., které by se tím ušetřily. Na druhou stranu je třeba proti Cashmorovi říci, že toto šetření, prováděné psychiatrií a psychologem, by se mělo provádět dále. Nikoliv už ovšem z důvodů obhajoby u soudu, ale proto, aby se vysledoval kauzální řetěz, který se mohl podílet na zločinu (může jím být třeba duševní choroba). Tím by se pak snáze mohlo přijít na vhodnou léčbu či převýchovu (kauzální řetězce působící proti stávajícím kauzálním řetězcům, které „zločin“ způsobili) pachatele.

To by měl být zřejmě zásadní způsob, jak pachatele převychovávat. Nejprve je třeba vysledovat všechny kauzální vlivy, které k jeho činu vedly. Potom by bylo třeba prozkoumat, zda se tyto vlivy dají nebo nedají zvrátit. Pokud se zvrátit nedají a pachatel je pro společnost nebezpečný, musí být trvale internován (samozřejmě v humánních podmínkách). Pokud se zvrátit dají, mělo by se přistoupit k hledání těch příčin, které to dovedou, a k jejich urychlené aplikaci na subjekt pachatele.

Někdo by proti humanizaci soudnictví nebo vězeňství a právního systému obecně mohl namítat, že je nemožné ji provést, protože jsme determinovaní. Obecně potom tento argument zní tak, že člověk nic nemůže dělat, jelikož je determinovaný. Argument trpí jednou konfúzí: jde o to, že zaměňuje politickou nesvobodu s nesvobodou filozofickou. Jedině pokud bychom byli nesvobodní politicky (byli bychom např. daní do okovů), nemohli bychom nic dělat. Jenomže často politicky nesvobodní nejsme a naše permanentní filozofická nesvoboda naši schopnost něco dělat neničí. Jistě, ve skutečnosti jsme pouhými prostředky kauzálního působení, nejsme skutečnými subjekty (tedy prvními příčinami) našich činů, v tomto smyslu tedy skutečně nic neděláme. Ovšem jakožto prostředky (mezičlánky) kauzálních vlivů kauzálně potentní jsme, tedy můžeme i napravovat vězeňství a jiné věci, jsme-li k tomu determinováni. Je to „naše“ aktivita v tom smyslu, že je vykonávána našimi těly, naše aktivita to naopak není v tom smyslu, že bychom byli jejími skutečnými původci.

Proti tomu však lze s modifikací Hegelova kréda říci, že to, co je skutečné, je evolučně funkční, dlouhé časové trvání prověřilo, že to takto funguje, a proto není radno to měnit. Právní systém operující se svobodou vůle se ukázal být funkčním, tedy jej neměňme, nechceme-li se dočkat možných negativních výsledků. Na to je možné opáčit, že už nyní se setkáváme se zmírňováním odpovědnosti člověka u soudu a při jeho souzení z důvodů uznaných determinant, které jej ovlivňují (opilost, drogy, duševní porucha, afekt etc.). Žádné velké negativní dopady to nemělo.

Zmiňovaný názor operující s tím, že poměry by se neměly měnit, protože jsou výsledkem dlouhé evoluce, by nás totiž mohl dovést až k dogmatickému konzervativismu a k sociálnímu statismu, který lpí na reprodukci stávajícího bez možnosti změny, což by zmenšilo naši adaptabilitu a blokovalo naše nepopíratelné možnosti své současné poměry humanizovat, zlepšit.

Modifikací předchozího argumentu (jsme determinovaní, nelze s tím tedy nic dělat a pachatele musíme trestat tvrdě) je známé tvrzení, že stejně, jako je vrah determinován k vraždě, je soudce determinován k tomu, poslat ho na popravu. To je jistě pravda, jenomže to pomíjí fakt jímž je právě racionální uvědomění si determinismu. Pokud soudci budou dále determinováni doktrínou determinismu, nebudou determinováni k tomu vrahy na smrt posílat. Pokud jsou soudci racionálními lidmi, budou nejsnáze determinovatelní racionální argumentací. Zdá se, že argumentace ve prospěch determinismu je navýsost racionální. Tedy snad bude dobře determinovat i soudce (pořád jen za předpokladu, snad naivního, že soudí a rozhodují racionálně). Proti tomu je možné říci, že humanizace vězeňství redukuje strach lidí z vězení, přitom je to často právě tento strach, který je determinuje k nepáchání zločinů. To je pravda, jenomže už samotná izolace a převýchova, se kterou v zájmu stability společnosti determinismus počítat musí, bude determinovat lidi k chování spíše zákonnému. Navíc, nelze trestat nevinného, a v determinismu jsou nevinní všichni. Tedy nelze zvýšené utrpení nevinných (protože všichni ve věznicích skutečně jsou nevinní) ve věznicích ospravedlnit tím, že to zvýší pro společnost blahodárný strach z těchto věznic u jejich potenciálních klientů,

u možných vězňů.

Dále lze namítat, že humanizované vězeňství neposkytne léčným utrpení, které je sice nespravedlivé, ale často k jejich převýchově nutné (také láskyplně vytrestáme dítě a tím mu způsobíme krátkodobou bolest, ale k jeho dlouhodobému dobru). Na to lze odvětit, že si nikdo utrpení nezasluhuje. Ale pokud je nutnou součástí léčby, mělo by se zvážit, zda jeho aplikace přinese dobro společnosti nebo i jedinci samotnému. Pokud pouze společnosti, je jeho aplikace problematická, i když z hlediska stability společnosti asi obvykle nutná, pokud přinese dobro i léčenému samotnému, je aplikace utrpení zcela neproblematická (není-li ovšem utrpení příliš veliké).

Deterministická doktrína by měla vést k mnohem účinnější převýchově delikventů, než je tomu dosud. Z našeho pohledu na delikventy by měl být zcela odstraněn prvek odplaty nesoucí se v duchu starověkého „oko za oko, zub za zub“. Pokud jsou všichni nesvobodní, jsou všichni nevinní. Neměli bychom tedy nikoho trestat. Tak by se rozhodně neměli věznit staří či nemocní lidé pro svá minulé „provinění“, jestliže jsou nyní zcela jistě neškodní. Prvek trestu by neměl hrát roli v žádné státní ani soukromé instituci, vždy by mělo jít o zařízení nápravná, nikoliv trestní, jedinci by neměli být „odsuzováni“, neměli bychom delikventy označovat jako „odsouzence“ ani jako „trestance“, ale nanejvýše jako nemocné lidi, kteří za svou nemoc nijak nemohou.

V čem by byla deterministická převýchova účinnější než je dosavadní „trestní“ systém, který už vlastní svůj název odvozuje od nepravdivého poznání (tak je tomu s celým soudnictvím: i výrok toho nejváženějšího soudce se zakládá na omylu spočívajícím v přesvědčení o svobodné vůli odsuzovaného, samotné „vynesení rozsudku“ potom samozřejmě je nesvobodný čin konaný soudcem také)? Mělo by se začít identifikací příčin, které k činu vedly, je tedy třeba posuzovat každý případ individuálně a vždy hledat konkrétní příčiny. Dále by se pátralo, zda lze dané příčiny přebít silnějšími, utlumit je, nebo zda jsou nezměnitelné. V prvním případě by se volila důsledná snaha o nápravu, v druhém případě by se ošetřující snažili utlumit delikventní jednání a v třetím případě by se neléčilo, ale daný delikvent by byl izolován, kdyby i v budoucnosti bylo riziko, že bude společnosti škodit (ale velmi důstojně, jako jsou izolováni nemocní s infekcí). Pokud by toto riziko nebylo (což je zjevné např. u starých „nacistických“ nebo „komunistických“ „zločinců“), byl by delikvent propuštěn na svobodu.

Současný způsob celého právního řádu, celého soudnictví i celého vězeňství je založen na základní nepravdě, je tedy už od základu špatný a volá po důkladné reformě, ničící mnoho ze zavedených praktik, soudních i vězeňských. Jelikož jednání soudců i dozorců vychází z mylného základního přesvědčení, je systém neefektivní a často nepomáhá zlepšit jednání delikventů. Považuje totiž všechny souhrnně a mylně za „viníky“ a podle toho s nimi i nakládá. Trestá je tam, kde by je měl léčit. Často je vystavuje šikaně, a to jak ze strany spoluvězňů, tak ze strany dozorců. Veřejné mínění i blízké okolí odsouzeného pak často opět nepravdivě odsuzuje. Odsouzený pak za nahořelý smolný kauzální řetězec, který ho bez jeho přičinění přivedl k „zločinu“, trpí dále. Jelikož se často nehledají konkrétní příčiny tohoto „zločinu“, nemůže dojít ani k jejich odstranění. Jedinec je ponižovaný, často po odchodu z vězení provádí ještě horší zločiny, jelikož se ve vězení zatvrdil a získal negativní kontakty, případně vychází z vězení jako psychicky zlomený člověk. Nikdo za to nemůže, vše, co se děje, se děje nutně a není možnost alternativní historie, ale i tento můj příspěvek má být snahou o předeterminování současného dění, tedy byl napsán nutně (nemohl být nenapsán a jeho autor na něm nenesl žádnou zá-

sluhu ani vinu, protože vlastně není autorem, jelikož nikdo nic nevykonává), a pokud to ostatní kauzální vlivy umožní, může něco změnit.

Není třeba snad dodávat, že determinismus by ušetřil státní pokladně peníze. Netrestali by se dále již neškodní jedinci (jako staří „nacističtí zločinci“), protože by k tomu nebyl důvod. Ostatní delikventi by byli léčeni konkrétně a efektivněji (samozřejmě bez užití násilí, zato však v případě potřeby utlumit delikventa by bylo mnohem více užíváno sedativ, poníživých a primitivní hrubé síly by se nemělo užívat nikdy), tedy by bylo menší procento recidiv.

Ušetřily by se také prostředky na hledání důkazů, zda je daný „zločin“ zaviněný, nebo ne, zda např. odsuzovaný či posuzovaný jednal takto z důvodů duševní nemoci, premenstruačního syndromu, a měl tedy sníženou odpovědnost. Odpovědnost nemá nikdo a nikdy, není tedy třeba zjišťovat, jak moc tato neexistující vlastnost je veliká (není totiž z důvodu své neexistence nikdy žádná).

Jsou zde ještě konkrétní otázky ekonomické, týkající se realizace celé humanizace soudního a vězeňského systému. Jinak řečeno se ptáme, zda by stát nepřišla nová opatření draž než opatření dosavadní. K tomu je nejprve třeba říci, že i kdyby tomu tak bylo, nic to nemění na faktu, že je třeba současný systém změnit, protože je celý založený na omylu, a celý je tedy nespravedlivý, protože zvyšuje utrpení nevinným (jelikož každý je nevinný, a to neustále, ať udělá cokoliv, protože ve skutečnosti nikdo nejedná, ale každý je jen vnějšími příčinami nucen jednat, tedy pouze se chovat).

Jestliže nikdo za nic nemůže, nikdo nemůže být ani za nic trestán, ačkoliv se tak v současnosti bohužel děje. Jestliže nikdo za nic nemůže, neměly by být v nikom ani systematicky vyvolávány pocity studu, zahanbení, trapnosti a viny, k čemuž se systém snaží své odsouzené dovést. Současný systém tedy nespravedlivě zvyšuje utrpení těm, kteří si ho nezasluhují. To si mnozí z nich dokonce i uvědomují, což u nich potom nevede k nápravě, ale spíše k zesilování pocitů trpkosti, hněvu, hořkosti, nenávisti a zatvzlosti, tedy pocitů působících proti jejich možné nápravě.

Známostou námitkou je tvrzení, že je možné způsobovat utrpení tomu, kdo sám dělá utrpení jiným. Tento argument by platil za podmínky, že by delikvent dělal utrpení na druhých sám a dobrovolně, ze své vůle. Jenomže tak tomu nikdy není: nikdo nic nedělá, všichni jsme jen nuceni vnějšími příčinami něco dělat. Stejně utrpení by jinak řečeno páchal na druhých lidech kdokoli z nás, koho by ovlivňovaly stejné příčiny.

Reforma vězeňství by však, vrátíme-li se k ekonomické otázce, mnohé peníze bezesporu ušetřila. Jelikož by všichni byli léčeni individuálně a snažili bychom se přijít na konkrétní příčiny, které jejich čin způsobily, byla by větší šance, že se delikventi „uzdraví“, bude méně recidiv, které jinak v současné době čerpají velkou část z výdajů na vězeňství i soudnictví.

Sledováním konkrétních příčin u konkrétních delikventů by se také zjistilo, že někteří z nich jsou nevyléčitelní. Ti by byli trvale internováni. Jistě, za svůj čin nemohou a internace způsobuje utrpení, ale z důvodu společenských zájmů (jejich volný pohyb by způsoboval ve společnosti její destabilizaci, strach a utrpení dalších lidí) je v jejich případě nezbytná. Nemusím snad dodávat, že jejich izolace by musela být pokud možno důstojná a měly by v ní být prvky, které jejich život v ní alespoň zčásti zpříjemňují. Tedy měla by jim být jejich trvalá izolace vyvolávající v nich strast kompenzována nějakou slastí, ať už finanční či jinou. To není absurdní, pokud si uvědomíme, že za své činy nemohou.

Zmenšením počtu recidiv a trvalou izolací nevyléčitelných je-

dinců by se také zvětšila bezpečnost ve společnosti, bylo by méně kriminálních činů, méně strachu mezi běžným obyvatelstvem.

Jak je výše řečeno, ušetřily by se peníze za jedince, kteří se v minulosti dopustili nějakého zločinu (oni se ho samozřejmě ve skutečnosti nedopustili, ale byli k jeho vykonání dohnáni vnějšími příčinami), ale nyní je jisté nebo alespoň velmi pravděpodobné, že tento zločin už v budoucnosti nezopakují. Důvodem může být jejich nemoc, stáří nebo i to, že daný čin udělali v afektu, který může postihnout kohokoliv z nás, a proto není důvod, proč věznit je a ne třeba nás všechny. Každý člověk je totiž, jelikož je ovládaný emocemi, které nemá pod kontrolou (jelikož všichni jsme nesvobodní, tedy nikdo nemá svobodnou kontrolu naprosto nad ničím), potenciálně nebezpečný.

U těch delikventů, kde se zjistí, že jejich čin byl způsoben příčinou, která se u nich už nebude opakovat (protože je nahodilá a vnější nebo protože se jednalo o pouze momentální výchylku z normy jako v případech již zmiňovaného afektu), by od jejich „léčby“ mělo být naprosto ustoupeno. Není k ní totiž důvod, navíc se ušetří státu peníze.

Je třeba podotknout, že pokud mluvíme o „delikventech“, „nemocných“, kteří měli „spáchat“ nějaký „zločin“, mluvíme pouze metaforicky. Nikdo za nic nemůže, nikdo tedy není větším delikventem než někdo jiný, všichni jsou jen pasivními objekty, tedy všichni jsou na tom stejně. Někteří však byli nahodile (protože bez záměru kohokoliv, bez záměru vlastního, bez záměru Boha či přírody nebo vesmíru) smolným (smolným pro ně i pro společnost) nutným (nemohlo se to totiž stát jinak, neexistují alternativní a paralelní historie vesmíru, alespoň v rámci nám známého vesmíru) kauzálním řetězcem determinováni k tomu, aby se chovali tak, že to škodí společnosti. Absolutně za to nemohou, je však třeba (pokud je to možné) je změnit tak, aby se už podobně v budoucnosti nechovali.

Náš přirozený jazyk již předem počítá s lidskou svobodou, je tedy založen na omylu. Tento omyl prostupuje mnoho jazykových útvarů na mnoha jazykových úrovních (sémantických, pragmatických i gramatických, kde je člověk pojímán jako logický i gramatický subjekt, tedy aktér věty), kterými popisujeme lidské chování. Nikdo nic nemůže „spáchat“, „udělat“, „vykonat“, „vytvořit“, „provést“, „způsobit“, „zapříčinit“, nikdo nemůže být skutečným „delikventem“, „škůdcem“, „pachatelem“ apod. Všechno jsou to jen chybné pojmy plynoucí z chybného poznání. Ve skutečnosti se jen skrze některé lidi (bez jejich zásluhy, přičinění či viny) stávají činy, které způsobují utrpení jiným lidem. Je tedy třeba tyto lidi přeměnit tak, aby se to v budoucnosti už nedělo. Analogie s infekcí je nabílední: člověk s infekcí nemůže nakazit jiné lidi schválně, nemůže ani za to, že touto infekcí trpí, ale skrze něj jsou jiní lidé bez jeho zásluhy nebo viny skutečně nakazováni. Je tedy třeba jej vyléčit, nikoliv trestat. Stejně je tomu i u lidí, kteří jsou dnes mylně označováni jako „zločinci“.

Je třeba „delikventům“ a „odsouzeným“ jejich situaci i takto vysvětlit, aby nepropadali pocitům viny, zahanbení nebo naopak dokonce hrůdy za svůj čin. Je třeba jim říci, že trpí jakousi „sociální nemocí“, za kterou nemohou, kterou se však pokusíme vyléčit. Měli by být seznámeni i s prognózou a postupem jejich léčby, tedy nápravného programu. Jistě nikoliv drasticky jako v Mechanickém pomeranči, ale se zřetelem na jejich lidskou důstojnost a na jejich lidská práva. Pokud možno by jim mělo být utrpení způsobené léčbou kompenzováno jinak, skrze nějakou hodnotnou a důstojnou slast.

Ekonomicky tedy bude jejich léčba jistě nákladnější v tom, že se k nim musí (stejně jako doposud v nemocnici nebo v psychiatrické léčebně) přistupovat individuálně, hledat u každého

z nich konkrétní příčiny, které je k činu dovedly, a zkusit je odstranit. Tento postup však může být efektivnější, minimalizuje recidivy, nebude si všimát těch, kdo svůj čin v budoucnosti již pravděpodobně nezopakují, a bude trvale izolovat nevyléčitelné, tedy bude ve společnosti bezpečněji.

Použitá literatura:

FOUCAULT, M. Dějiny šílenství. Praha: nakladatelství Lidové noviny, 1993. ISBN 80-7106-085-2.

JŮZL, M. Penitenciariстика jako věda žalární. Praha: UJAK, 2017. ISBN 978-80-7452-131-7.

JŮZL, M. Základy pedagogiky. Brno: IMS Brno, 2010. ISBN 978-80-87182-02-4.

doc. PhDr. Miloslav Jůzl, Ph.D.

Treatment je zacházení i léčení

„Stále hledejme něco lepšího, než je trestní právo a vězeňství.“

Bernd Maelicke, emeritní šéfredaktor časopisu Forum Strafvollzug

Vstup do třetího milénia našeho letopočtu nepřinesl lidstvu příliš důvodů k optimismu. Homo sapiens sapiens je i po relativně dlouhém období svého vývoje psychologicky pojmán jako egocentrická bytost, což zakládá jeho přirozenou konfliktnost vedoucí ho do střetů se zájmy jiných lidí (Nakonečný, 2017). Současně však nelze opomenout, že východiskem dějinného přežití lidí byly normy sociálního chování podmiňující vznik a vývoj morálky (Breuer, 1981). Dnešní společnost je bohužel ve vědeckých i esejistických pojednáních často charakterizována jako převážně konzumní, dravě bezohledná, sociálně nespravedlivá, restriktivní a politicky nečistá; souhrnně tedy nemocná (Wuketits, 2002; Sochůrek, 2015). Těmito a mnoha dalšími patologiemi frustrovaní lidé reagují v souladu s klasickou, experimentálně ověřenou hypotézou Dollarda a spolupracovníků frustrace - agrese, tj. širokou škálou agresivních činů a idejí (Dollard et al., 1939). Zejména existenciální frustrace (Frankl, 1997), ztráta životních perspektiv může být podkladem silné motivace takto postižených jedinců k hledání a uplatňování nové subjektivně smysluplné činnosti, v řadě případů ale bez ohledu na její etický aspekt, tedy i zločinnosti. Proto Payk (2008, s. 7) uzavírá své úvahy o příčinách nejděsivějších skutků páchaných lidmi na lidech konstatováním, že zlovolný čin se v průběhu evoluce konstituuje jako conditio humana - lidská danost.

Tradice činění zla je v historii neodmyslitelně spojena s jeho regulováním. V průběhu tisíciletí a existencí různě uspořádaných lidských společností se tak dělo a děje převážně trestáním (Jůzl, 2017). Nic účinnějšího dosud lidstvo reálně nevymyslelo. V Evropské unii i v dalších částech světa byl posléze z řady známých dobrých důvodů odmítnut trest smrti. Pachatelům nejzávažnějších, zejména agresivních zločinů, jako jsou vraždy, znásilnění nebo loupeže, jsou nadále obligatorně ukládány dlouhodobé tresty odnětí svobody. Je to proto, aby společnost byla od těchto individuí co nejspolehlivěji a co nejdéle ochráněna, rovněž tak z důvodu zajištění dostatečně velkého časového prostoru pro dosažení žádoucích pozitivních změn v jejich chování a osobnosti. V posledních letech přitom přibývá politiků, představitelů církví (včetně papeže Františka) i odborných pracovníků působících ve vězeňství, kteří v rámci celosvětového, ale zejména evropského diskurzu zaujímají negativní postoje k těm trestům odnětí svobody, jejichž ukončení je spojeno pouze s úmrtím odsouzeného - tedy k doživotním trestům. Uvěznění bez pevně, a to ještě před nástupem jeho výkonu stanovené, byť i dlouhodobé perspektivy propuštění, je shledáváno jako odporující základním lidským právům, demotivující vězněného člověka k práci na sobě samém a ve svém důsledku znemožňující jeho sociální reintegraci (van ZylSmit, Reichstein, 2017; Holtermann, 2017). Přitom krátkodobé tresty odnětí svobody jsou dnes stále častěji nahrazovány tzv. alternativními tresty (nespojenými s uvězněním). Mezi nejpoužívanější

z nich patří peněžitý trest a trest obecně prospěšných prací. Jistým přechodem mezi trestem odnětí svobody a alternativními tresty je trest domácího vězení. Jak ukazuje klinická praxe, je třeba při rozhodování soudů o uložení těchto alternativ silněji akcentovat řádné diagnostikování nejen zdravotní, ale i psychosociální způsobilosti konkrétních obviněných. Mají jim být ukládány tehdy a jen tehdy, jsou-li pachatelé přečinů při odpovídající zdravotní způsobilosti shledáni rovněž dostatečně sociálně integrovanými a lze důvodně předpokládat, že si příslušné alternativy budou vážit. Pokud tyto předpoklady nejsou splněny, výrazně se zvyšuje riziko, že odsouzený stejně skončí ve vězení, přičemž v těchto případech zbytečná práce řady lidí spolu se zbytečnými finančními náklady na opakované uložení a výkon trestu vyvolávají oprávněné negativní reakce médií a následně veřejnosti (Hála, 2003). V blízké i vzdálenější budoucnosti zaměří jistě penologie - integrativní věda o trestech a procesu trestání - v těsné součinnosti s praxí trestní justice svoje úsilí na nové způsoby alternativního trestání. Současně s tím budou kriminologové spolu s dalšími teoretiky a praktiky hledat a ověřovat nové obsahy a formy prevence kriminality a také nepunitivního působení na pachatele protiprávních činů. Velké možnosti i v tomto směru otevírají lidstvu pokroky v moderní medicíně. Např. výzkumy z posledních let ukazují, že u 40 - 50% dětských pacientů, trpících hyperkinetickými poruchami (frekvencovanější je dnes označení dle americké klasifikace DSM-IV, totiž ADHD/Attention Deficit Hyperactivity Disorder), přechází symptomy postižení až do dospělého věku, tj. neodeznívají v adolescenci, jak bylo dříve mylně předpokládáno. Pokud není porucha dlouhodobě medikamentózně a psychotherapeuticky léčena, případně na ni nasedá nesprávná, necitlivá edukace, jsou nacházeny její signifikantní korelace s agresivitou, trestnou činností i následným uvězněním (Cahová et al., 2010; Gordon et al., 2012). Před zdravotní, a to zejména psychiatrickou službou ve vězeňství i mimo ně stojí tedy do budoucna další náročné úkoly: hledání a uplatňování nových léčebných postupů, ale též konstituování a rozvoj specifické penitenciární psychohygieny (Rehn et al., 2001; Wulf, 2016; Hála, 2015;).

Palčivým problémem dlouhodobě řešeným v průniku medicíny a penologie je účinná regulace těch nejnebezpečnějších protispoločenských činů, u kterých je v etiologii nalézáno závažné duševní onemocnění, zejména schizofrenie. Ani dobře fungující věznice nemůže pro tyto případy zajistit potřebnou psychiatrickou a s ní související terapii, naproti tomu psychiatrický ústav nedosáhne na požadované standardy ostrahy, a tudíž nezajišťuje spolehlivou ochranu společnosti. Optimálním řešením je ústav pro výkon zabezpečovací detence /detenční ústav - institut, který je společně zřizován ministerstvem zdravotnictví a ministerstvem spravedlnosti. Čeští penitenciární a zdravotničtí profesionálové, kteří se zejména

po roce 1989 angažovali při jeho budování, se inspirovali příklady dobré praxe v Evropě i mimo ni, ponejvíce však v zemích německého jazykového okruhu (Vacek, 1996). Když se v devadesátých letech dvacátého století utvářela v České republice humanistická koncepce vězeňství a hledalo nové paradigma penologie, byl v té době již etablovaný anglický výraz *treatment* (obdobně i německý termín *Behandlung*) pochopen a do češtiny přeložen „jen“ jako zacházení (také pro tehdejší specifickou společenských podmínek). Nicméně se stal ústředním penologickým/penitenciárním pojmem, a to v pozitivní definici, která ho pojímá jako soubor aktivit vězeňských pracovníků s cílem motivovat vězně (poskytnout mu společensky hodnotné a osobně přitažlivé výzvy) k práci na sobě a tím pomáhat zvyšovat jeho šance na reintegraci do společnosti (Hála, 2014). Český detenční ústav po deseti letech působení ukazuje na výsledcích své práce, že pro současnost i dohlednou budoucnost je velmi prospěšné, bude-li *treatment* jako ústřední pojem teorie a praxe vězeňství chápán a prosazován současně i jako léčení. Integrace medicínských a penitenciárních činností se jeví jako nadějný moderní trend, a to nejen v detenčních ústavech, ale postupně v celém vězeňském systému.

Literatura

- Breuer, G. (1981). *Der sogenannte Mensch Was wir mit Tieren gemeinsam haben und was nicht*. München: Kösel.
- Cahová, P. et al. (2010). Hyperkinetická porucha / ADHD v dospívání a dospělosti: diagnostika, klinický obraz a komorbidita. *Neurologie pro praxi*, 11(6), 373-377.
- Dollard, J. et al. (1939). *Frustration and aggression*. New Haven: Yale Univ. Press.
- Frankl, V.E. (1997). *Vůle ke smyslu*. Brno: Cesta.
- Gordon, V. et al. (2012). Exploring the relationship between ADHD symptoms and prison breaches of discipline among youths in four Scottish prisons. *Public Health*, 126, 343-348.
- Hála, J. (2003). *Gemeinnützige Arbeit in der Tschechischen Republik*. In: Krell W. et al. *Schweizenstatt Sitzen. Gemeinnützige Arbeit als Alternative zur Strafe in Europa*. Weimar: Dader.
- Hála, J. (2014). *Prolegomena k penologii*. *Prolegomena to penology. Prolegomena zur Pönologie*. In: Hála, J. et al. *Quo vadis poena*. Praha: Triton.
- Hála, J. (2015). *Prolegomena k penitenciární psychologii*. In: Jůzl, M. et al. *Epistemologická východiska penitenciární vědy*. Brno: Institut mezioborových studií.
- Holtermann, H. (2017). „Für und Wider die lebenslange Freiheitsstrafe.“ Bericht über eine Fachtagung der Evangelischen Akademie Loccum vom 16. bis 18. Juni 2017. *Forum Strafvollzug*, 66(4), 259-264.
- Jůzl, M. (2017). *Penitenciaristika jako věda žalární*. Praha: Univerzita Jana Amose Komenského Praha.
- Maelicke, B. (2017). *Reso-Agenda 2025*. *Forum Strafvollzug*, 66(4), 278.
- Nakonečný, M. (2017). *Psýché*. Praha: Vodnář.
- Payk, T.R. (2008). *Das Böse in uns. Über die Ursachen von Mord, Terror und Gewalt*. Düsseldorf: Patmos.
- Rehn, G. et al. (2001). *Behandlung „gefährlicher Straftäter“*. Herbolzheim: Centaurus.
- Sochůrek, J. (2015). Stává se sociální deviace normou? In: Jůzl, M. et al. *Epistemologická východiska penitenciární vědy*. Brno: Institut mezioborových studií.
- Vacek, E. (1995). Procházka po klinice Schloss Haldem. *České vězeňství*, 3(6), 19-30.
- van ZylSmit, D., Reichstein A. (2017). *Lebenslange Freiheitsstrafe in Europa. Die neue Rechtsprechung des Europäischen Gerichtshofs für Menschenrechte*. *Forum Strafvollzug* 66(4), 229-234.
- Wuketits, F.M. (2002). *Der Affe in uns. Warum die Kultur unsere Naturzuscheiterndroht*. Stuttgart-Leipzig: Hirzel.
- Wulf, R. (2016). Expertenkommission „Umgang mit psychisch auffälligen Gefangenen“. *Die Empfehlungen und ihre Umsetzung*. *Forum Strafvollzug*, 65(4), 239-244.

PhDr. Jaroslav Hála

Historická východiska

Historická východiska zabezpečovací detence vycházejí z historie trestání lidí od nepaměti (zde od starověku) až po současnost. V nich se odrážejí způsoby trestání s přihlédnutím k výkonu trestu odnětí svobody – vězeňství. Je třeba připomenout, že v této publikaci o zabezpečovací detenci se historická východiska prolínají s východisky filozofickými (viz Dějiny šílenství), neboť myšlenky a názory filozofů byly ovlivněny dobou (historickými řády), v níž žili.

Aleš Kýr

Historická východiska výkonu zabezpečovací detence

Úvahám o zřízení výkonu zabezpečovací detence předcházela v 70. a 80. letech minulého století činnost specializovaných oddělení s léčebně výchovným režimem pro určité skupiny odsouzených. Jednalo se o alkoholiky, pro které byla zřízena Střediska protialkoholní ochranné léčby v sedmi nápravně výchovných ústavech (NVÚ) - Mladá Boleslav, Plzeň, Praha-Pankrác, Opava, Heřmanice, Valdice a Rýnovice. Dále o odsouzené s psychopatickými poruchami ve větší míře, kteří byli umístováni na specializovaná oddělení pro muže v NVÚ Plzeň a pro ženy v NVÚ Opava. V 80. letech bylo připravováno specializované zacházení s odsouzenými závislými na toxických látkách. Příslušné oddělení mělo být zřízeno v NVÚ Minkovice, kde působil psycholog PhDr. Jan Sochůrek, který úzce spolupracoval s libereckým psychiatrem MUDr. Jiřím Drtilem, externím pracovníkem Výzkumného ústavu penologického SNV ČSR. Určitým specializovaným zařízením bylo i vězeňské oddělení, tzv. zločinník v psychiatrické léčebně (PL) v Praze-Bohnicích v pavilonu č. 17, které bylo zřízeno již v první polovině 20. století. Toto oddělení bylo organizačně začleněno pod pankráckou věznici k umístování obviněných ke zkoumání duševního stavu pro trestní řízení a ke zklidňování odsouzených s psychopatickými poruchami.

V souvislosti s novou koncepcí českého vězeňství na počátku 90. let zanikla uvedená specializovaná oddělení včetně oddělení PL v Bohnicích, k jehož zrušení přispěl i tehdejší politický tlak z důvodu využívání tohoto oddělení StB zejména v 50. letech. Podnětem k obnově specializovaných oddělení byla opatření na základě Zprávy vlády ČR pro ČNR o stavu vězeňství a postpenitenciární péči v ČR z roku 1991. Ve Zprávě bylo zejména konstatováno, že „Současná skladba odsouzených signalizuje relevantní změnu vzrůstem podílu osob s psychopatickou strukturou osobnosti, zvyšujícím se počtem osob závislých na toxických látkách a nárůstem podílu sexuálních deviantů“. Dále bylo uváděno že „.... mezi psychopaty je značné procento toxikomanů“.

V rámci přípravy věcného záměru nového zákona o výkonu trestu odnětí svobody řešil Zdravotnický odbor GŘ VS systém

ochranných léčeb ve výkonu trestu, zahrnující léčbu psychiatrickou, sexuologickou, protitoxikomanskou a protialkoholní. V té době již na Slovensku byla prováděna protialkoholní léčba ve věznicích Ilava a Leopoldov a ve Věznici Trenčín, která byla též zdravotnickým zařízením, ochranná léčba psychiatrická a protitoxikomanská. V České republice byla obnova ochranných léčeb komplikována nárůstem vězňů, a tím omezenou kapacitou věznic a nedostatkem odborných pracovníků k zajištění výkonu ochranné léčby. Pouze v roce 1986 se ve Věznici Rýnovice uskutečnil experiment s osobami závislými na toxických látkách a ve Věznici Říčany iniciativou lékaře MUDr. Havláška a psychologa PhDr. Hájků došlo k ambulantnímu léčení dvou sexuálních deviantů.

V rámci navazování zahraničních kontaktů k výměně poznatků a zkušeností ve vězeňství zaujal naše lékaře a psychology systém ochranné léčby v Německu a Rakousku. Podle příslušného zákona z roku 1984 byla v Německu prováděna ochranná léčba v psychiatrických léčebnách a odvykacích ústavech. Odsouzení nejprve nastoupili na roční terapii a poté vykonávali trest odnětí svobody, ukončený podmíněným propuštěním. Pak se vrátili na kliniku ke tříleté terapii. V Rakousku v Göllersdorfu nedaleko Vídně byl provozován detenční ústav k výkonu ochranné léčby pachatelů trestné činnosti, kteří z důvodu nepřičetnosti nebyli odsouzeni k výkonu trestu (psychotici, schizofrenici, oligofrenici), ale k ochrannému léčení. Dále zde byli umístěni odsouzení k výkonu trestu s vážnými poruchami chování. Není bez zajímavosti, že detenční ústav byl v působnosti ministerstva spravedlnosti, avšak byl v něm uplatňován zdravotnický režim. Na 100–120 pacientů bylo 120 zaměstnanců (65 strážných, 25 ošetřovatelů, 11 lékařů, 10 specialistů – psychologové, soc. pracovníci a terapeuti a osm kancelářských sil).

V roce 1997 byl zprovozněn v Heřmanově Huti objekt pro výkon trestu při Věznici Plzeň, kde byla umístěna skupina odsouzených toxikomanů, vyžadujících speciální metody zacházení. Vzhledem k jejich zařazení soudem do režimu ostrahy nemohli být umístěni v Heřmanově Huti. Proto zde byli umístěni k výkonu trestu prvotrestaní pachatelé a pachatelé nedbalostních trestných činů.

V roce 1998 se v Kroměříži uskutečnil mezinárodní seminář, který se zabýval zacházením se specifickými skupinami odsouzených. Předmětem jednání byla zejména problematika psychopatů a sexuálních deviantů ve výkonu trestu odnětí svobody. Ředitel Věznice Mírov PhDr. M. Kohoutek informoval o diagnostické, psychoterapeutické a resocializační péči poskytované odsouzeným s poruchami chování, kteří vykonávali trest v režimu zvýšené ostrahy. Ředitel Věznice Kuřim PhDr. J. Mezník hovořil o prvních zkušenostech na nově zřízeném oddělení pro sexuální delikventy s kapacitou pro 30 odsouzených. Pro srovnání byla v té době soudem nařízena ochranná sexuologická léčba u 130 odsouzených. Metodika speciálního zacházení byla založena na spojení vězeňského systému s komunitním léčebně výchovným systémem za využití individuální i skupinové terapie. Tato činnost byla prováděna v úzké spolupráci s brněnskými psychiatry a sexuology (MUDr. Hajnová, PhDr. Bártová).

Na základě zkušeností ze specializovaného zacházení s toxikomany v NVÚ Plzeň, sexuálními delikventy v NVÚ Kuřim a odsouzenými psychopaty v NVÚ Mírov se ukázalo, že nemalá část odsouzených léčbu odmítá nebo v jejím průběhu vzdoruje. Z tohoto důvodu se odborní zdravotníci a vězeňští pracovníci začali zabývat myšlenkou na zřízení detenčního ústavu. V roce 2000 se na generálním ředitelství VS uskutečnilo meziresortní jednání, kterého se zúčastnili: Mgr. Z. Kovařík z MSp, JUDr. M. Bartošová z MZ, Mgr. J. Gjuríčová z MV, MUDr. S. Brichcín z PL Praha-Bohnice, MUDr. R. Hajnová z PL Brno-Černovice, soudní

znalec MUDr. J. Hubert a další odborníci. Za GR VS se zúčastnil MUDr. A. Vobora a JUDr. J. Voňková. Na tomto jednání bylo řešeno zřízení detenčního ústavu jako součásti trestní justice. Zdravotnickí odborníci podporovali zřízení detenčního ústavu v působnosti VS ČR s důrazem na bezpečnostní riziko při dosavadním umísťování agresivních psychopatů v psychiatrických léčebnách. Diskutovanými otázkami byla i kritéria zařazování osob neodsouzených k výkonu trestu a odsouzených k výkonu trestu na základě rozhodnutí soudu, ochrana lidských práv umístěných osob, potřebná legislativa a opravné prostředky. Dnem 1. 1. 2009 se návrh na zřízení detenčního ústavu stal skutečností na základě zákona č. 129/2008 Sb., o výkonu zabezpečovací detence. Ústav pro výkon zabezpečovací detence byl dislokován ve VV Brno a později ve Věznici Opava. Podle slov MUDr. P. Stožického, tehdejšího primáře psychiatrického pavilonu vězeňské nemocnice v Brně, se provádění zabezpečovací detence v ČR přibližuje holandskému modelu s motivací k postupu v léčbě při zajištění maximální bezpečnosti jak personálu, tak společnosti, zatímco v Rakousku je kladen důraz na léčbu a terapii a v Německu především na bezpečnost.

PhDr. Aleš Kýr

Kabinet dokumentace a historie VS
Akademie VS ČR

Od nuly ke speciálnímu detenčnímu ústavu na světové úrovni

Útržky z paměti na okraj tématu

Jsou lidé, kteří si pamatují mnohem víc, proto si netroufám označit se po 36 letech ve vězeňství za pamětníka. Kdybych však jím skutečně byl, troufl bych si naplno říci mladším kolegům: Pamatuji dobu, kdy jsme psali tužkou a na stroji, nikoli na počítači. Pamatuji dobu, kdy vězni považovali za příjemné, když mohli jen podle rozpisu v přesně určené době sledovat na černobílé televizi hlavní zprávy a někteří za dobré chování také jeden film či seriál po skončení zpráv. Byla také doba, kdy ústav pro výkon zabezpečovací detence neexistoval. Nikoho tehdy nenapadlo, že by něco takového ve vězeňství mohlo fungovat, a většina kolegů nikdy neslyšela slovo detence. Dnes máme ústav pro zabezpečovací detenci dokonce ve dvou střežených objektech vězeňské služby a všem to připadá normální.

První takty přede hry: Před svítáním ševlí vítr, ještě není slyšet ani ptačí zpěv

Přestože jsem měl už dávno před rokem 1990 splněné všechny odborné kvalifikační požadavky platné pro důstojníka ve vězeňství s vysokoškolským vzděláním, o myšlence zřízení čehosi podobného detenčnímu ústavu v České republice jsem poprvé slyšel cosi až po roce 1990 a více potom v roce 1991, kdy jsem jakousi shodou okolností měl v sekretariátu nového ředitele plk. JUDr. Zdeňka Karabce, CSc. (ředitelem tehdejšího Sboru nápravné výchovy ČR byl od 1. července 1990 a generálním ředitelem Vězeňské služby ČR od 1. ledna 1993 do 25. dubna 1995), na starosti nově zřízený referát pro zahraniční styky. Do té doby byly i zahraniční styky prakticky nulové, tudíž jsem byl až do podzimu 1992 v referátu sám a pak jsem předal štafetu novému kolegovi Otakaru Michlovi. Poprvé jsme se dozvídali o systémech vězeňství od zahraničních kolegů a sem tam jsme se podívali i někdy přes hranice. Tak jsem poprvé zaregistroval, že v řadě západních zemí mají něco pro nás zvláštního – léčebné psychiatrické ústavy pro nebezpečné pachatele, v nichž je zajišťována ostraha jako ve věznicích.

Detence kdysi v našem vězeňství neznámé slovo

U nás do té doby nic takového neexistovalo, až do roku 1997 pobývali jen na omezenou dobu někteří vězni, zvláště obvinění, ve zdí obehnaném pavilonu č. 17 v Praze 8–Bohnicích (v tzv. „zločínáku“ – dnes tam probíhají jen soudně nařízené ochranné léčby pro závislé odsouzené – viz Švarc, J., 2020), kde byli diagnostikováni např. soudním znalcem v oboru forenzní psychia-

trie MUDr. Janem Hubertem. S ním a s řadou dalších odborníků jsem se tehdy setkával při řadě seminářů a přednášek, kterých po nástupu Dr. Karabce přibývalo, protože jako dlouholetý odborný pracovník Výzkumného ústavu kriminologického při Generální prokuratuře ČSSR měl řadu kontaktů mezi odborníky z domova i ze zahraničí. Mnoho zahraničních kolegů přiváděla na generální ředitelství VS ČR tehdejší pracovnice Ústavu státu a práva Akademie věd ČR JUDr. Helena Válková, CSc. (nyní už profesorka, poslankyně Parlamentu a bývalá ministryně spravedlnosti). Už v té době jsem si všiml, že kdykoli k tomu byla příležitost, ptal se cizinců na jejich formy zacházení s vězni duševně nemocnými tehdejší ředitel sekretariátu generálního ředitele VS ČR PhDr. Aleš Kýr, který počátkem 90. let minulého století stál u počátků řady projektů, které se realizovaly a dnes je považujeme za samozřejmost. O takových léčebných zařízeních se zmínila snad poprvé v odborných zdrojích publikovaných v rámci vězeňství právě Dr. Válková v roce 1993. Svůj díl v provětrání povědomosti o zahraničních trendech sehnala na generálním ředitelství VS ČR, bohužel jen krátkou dobu, také studijní a výzkumná skupina, vedená forenzním psychologem PhDr. Karlem Netíkem, CSc. Jeho skupina také při tvorbě koncepčních materiálů spolupracovala s bývalými pracovníky někdejšího Výzkumného ústavu penologického, forenzními psycholožkami PhDr. Miluší Urbanovou, CSc., která odešla na katedru psychologie Filosofické fakulty UK, a PhDr. Alenou Marešovou, Ph.D., která dlouhý čas působila v Institutu pro kriminologii a sociální prevenci a nyní pracuje na Policejní akademii. O problému se „na půdě vězeňství“ zpočátku nehovořilo jako o detenci, tento později běžný termín nebyl zpočátku známý ani ustálený. Spíše se takový možný institut trestního práva označoval při diskusích jako trestní opatření pro zvláště nebezpečné odsouzené s psychiatrickou diagnózou. Pod takovými pojmy mohou současní a budoucí badatelé hledat v dobových zdrojích úvahy o budoucí detenci.

V té době ale již začala pojem detence používat ve svých koncepčních návrzích tehdejší Česká psychiatrická a sexuologická společnost J. E. Purkyně, která žádala o vstřícné vyjádření také Vězeňskou službu ČR. Tehdy jsem o problému hovořil s tehdejším ředitelem odboru zdravotnické služby MUDr. Alexandrem Voborou, který mohl v odpovědi jen vyjádřit, proč to nyní nejde, ale začal uvažovat, co by se, zvláště v legislativě, mělo změnit, aby to šlo. A tak roku 1994 vznikl článek „Komu detenční ústavy“, publikovaný s přílohami v časopisu České vězeňství č. 3/1994. Někteří vězeňští lékaři asi byli informováni, ale tehdy jsem měl pocit, že teprve tímto článkem se možná pojem detence poprvé dostal do širšího odborného povědomí dalších specialistů ve vězeňské službě.

Při té příležitosti jsem toto pro naše vězeňství nové slovo začal hledat v domácích i cizích encyklopediích a slovnících, protože internet jsme ještě neměli k dispozici. Zjistil jsem, že se jedná

o slovo opírající se o latinský základ, který hlavně prostřednictvím francouzštiny vstoupil do mezinárodní právní terminologie. V české právní terminologii bylo slovo detence do té doby užíváno jen ve významech týkajících se majetko-právních vztahů. Jednalo se o takové právní vztahy, kdy někdo nějakou věc de facto ovládá, ale nevlastní ji, stále s ní nakládá jako s věcí cizí (např. jako vypůjčitel anebo věřitel nadaný zadržovací právem). Faktická moc nad věcí nebyla tímto slovem vyjádřena. Francouzi použili tohoto slova také ve slovese, které se již netýkalo jen faktického ovládnutí věci, ale i jiného člověka, kterého společnost, prostřednictvím své instituce, může zadržet či uvěznit. Onen člověk této společnosti sice nepatří (tak, jak je tomu ve výše uvedeném významu, který se netýkal člověka, ale věci), společnost však má nějaký závažný důvod (vůli) tohoto člověka limitovat, a to co do místa jeho pobytu a konání. Němci a Angličané již slovo detention začali chápat přímo jako zadržení, vazbu a věznění. Avšak slovo detence v ČR nemělo zpočátku významové těžiště ve smyslu vězení či zadržení, vazby či trestu odnětí svobody. Jen naši lékaři užívali pojmu detence o člověku, kterého bylo potřeba izolovat kvůli nákaze či nezbytnosti ústavní péče.

V souvislosti s mým tehdejším pátráním jsem se dozvěděl, že naši lékaři (zvláště psychiatři) o zřízení detenčního ústavu hovoří a usilují již 40 let, protože psychiatrické léčebny nejsou vybaveny technickými prostředky a ozbrojeným personálem, který by ochránil bezpečnost pacientů, zdravotníků i veřejnosti před chováním nepřítelů pachatelů zločinů, které nelze v případě absence trestní odpovědnosti osob psychicky nemocných označit za trestnou činnost. Proto se po desetiletí domáhá ministerstvo zdravotnictví, ministerstvo spravedlnosti a další ministerstva, komu by připadla role zřizovatele takové instituce.

Ke zřízení ústavu pro zadržovací detenci bylo však potřebné vyřešit zpočátku neřešitelně působící otázky týkající se ochrany lidských práv, právní filosofie, legislativy, terminologie, kompetencí komise psychiatrů a soudce, definice pojmu z hlediska prevence trestní a medicínské, zacházení z pohledu psychologie a pedagogiky, behaviorální teorie atd. atd. Důvodů bylo mnoho. Prostě: bez nového zákona a úpravy řady zákonů dalších byla myšlenka neuskutečnitelnou chimérou. Kompetenční spory ve mně vyvolaly vzpomínku na nerudovský syndrom naší legislativy, vyjádřitelný dodnes (fejton Neruda napsal 25. 9. 1886) výstižným výkřikem „Kam s ním?“

Právní problém:

Zavřít lze pro vinu.

Můžeme ale někoho zavřít kvůli nebezpečnosti?

Když jsem si tehdy hledal vlastní názor, nahlédl jsem do přednášek JUDr. Eduarda Eysselta z roku 1948 na podobné téma. Ještě v květnu 1948 mohl tento autor nerušeně a vysoce odborně rozvíjet hluboké právní filosofické analýzy o vztahu klasických a pozitivistických teorií trestu. Netušil, že v říjnu bude vydán zákon č. 231/1948 Sb., na ochranu lidové demokratické republiky a zákon č. 247/1948 Sb., o táborech nucené práce. Pak už i na něho dopadla odplatná stránka trestů vyhlašovaných novou proletářskou aristokracií proti takovým svobodně právně filosofujícím podezřelým individuí, jakým se pro ni paradoxně stal právě on sám na dvacet let, kdy nemohl jako právník pracovat a publikovat. Aneb, s čím kdo zachází, s tím také schází? Ne, to je v této souvislosti velmi kruté přísloví. Nic

to ale nemění na tom, co se stalo. O čem on jen teoretizoval, to mu stoupenci jediné nesložité totalitní teorie řízení státu a vězeňských systémů, nesnášenliví vůči teoriím složitým předvedli v praxi. Hrubá síla někdy dočasně vítězí, ale pravda, a hlavně neměnné principy, po létech znovu vyplouvají na povrch a vítězí bez násilí. Je zajímavé, a dodnes i k našemu tématu platné, o jakých principech tehdy tento dnes poněkud pozapomenutý právní teoretik uvažoval:

„Trest je podložen co do důvodu i míry pachatelovou vinou, zabezpečovací opatření pachatelovou nebezpečností.“ (Eysselt, 1948, s. 89.)

Právní filosof se potýkal s klasickým pojetím trestu, jehož základem byla odplatná funkce a s ní spojená generální prevence jako záruka spravedlnosti z hlediska vyššího principu mravního. Začlenit do účelu trestu funkci speciálně preventivní (tedy výchovnou, pedagogickou) bylo pro něho ještě těžko představitelné, protože výchovné opatření považoval za druhý trest, což se mu jevilo jako jev rozporný, neslučitelný s principem „jeden delikt = jeden trest“. Trestní opatření chápal v první řadě jako sankci uplatnitelnou jen vůči bagatelní kriminalitě, tudíž jako institut nespojený s odnětím svobody, ale později došel v úvahách až k něčemu, čemu my dnes říkáme detence.

Již tehdy musel uvažovat o změně zákona, či vytvoření zákona speciálního, když podle něho:

„Všude tam, kde trest je možno odůvodnit, lze s ním vystačit při vhodné úpravě trestních sazeb a při uvážení a svědomité úpravě jeho výkonu i ke splnění účelu sledovaných zabezpečovacími opatřeními. (Eysselt, 1948, s. 90).“

Posílení účelu trestu prostředky speciálně preventivními podle něho bylo možné pouze tehdy, bude-li zákonem zaručena vysoká kvalifikovanost vězeňského personálu, kterou do té doby (s ohledem na to, jak málo asi společnost dosud obecně vnímala potřebnost vyššího vzdělání řadového personálu věznic) vůbec nepředpokládala a ani si ji ještě nedokázala představit:

Když v trestních případech „nepřichází v úvahu odplata, vyžaduje generální prevence, aby i zde formou trestní reakce byl trest“, který „nastupuje všude tam, kde je vina“. V tom případě pachatelova nebezpečnost, kterou lze vždy zkoumat a předpokládat, je „postižena speciálně preventivní funkcí trestu“. Kde vina jako danost chybí, ale je třeba trestní reakce, nemůže touto reakcí být trest, nýbrž jiné trestní opatření. V tom případě navrhuje Eysselt: „Bylo by vhodné, aby celou materii způsobu výkonu trestu upravil zvláštní zákon, který by mohl ponechat značné pole působnosti vězeňskému personálu, ovšem za předpokladu, že by byl vybaven patřičnou erudiicí.“ (Eysselt, 1948, s. 91)

Protože tyto problémy se v penologii stále vracejí, nepovažuji za nevhodné z Eysseltových myšlenek dále zmínit:

V novodobých zákonodárných teoriích rozeznává tři druhy zabezpečovacích opatření, omezujících pachatelovu svobodu jakožto doplněk systému trestů, a to:

1. proti zločincům zvýšeně nebezpečným (recidivistům a řemeslným),
2. proti pachatelům méně závažných majetkových a jiných deliktů,
3. proti duševně chorým.

U „snížení příčetných“ se v dosavadních systémech trestního práva jeví důvodné zachovati zabezpečovací opatření vedle trestu, neboť vina je tu snížena, v důsledku toho trest měřený zejména podle viny nemůže být velký, naproti tomu nebezpečnost je značně zvýšena, takže by bylo třeba dlouhotrvajícího

omezení na svobodě a delšího nápravného procesu. V těchto případech připouští citovaný autor výjimku a neobává se, že by to „za nynějšího nazírání na trest mohlo ve veřejnosti vyvolat nepříznivý úsudek o trestní justici a odcizovat ji tak lidu“. Shrňme tedy na základě těchto teoretických úvah, co bylo třeba udělat před vznikem zákona o výkonu zabezpečovací detence:

- určit resort zřizující, provozující a kontrolující činnost ústavu;
- stanovit jednotný postup při práci komisí specialistů (lékařů a psychologů);
- definovat rozhodovací pravomoc soudce;
- zabezpečit ochranu lidských práv chovanců v detenci obdobně jako ve věznici;
- určit kvalifikaci a složení personálu;
- definovat účel a základ pro metodiku zacházení s chovanci.

Poslední úkol ve výše uvedeném seznamu odstartoval v průběhu 90. let minulého století četné diskuse a shromažďování odborných podkladů nutných pro vznik nové české vize detenčního ústavu na úrovni doby. Od samého počátku úvahy nesměřovaly k prosté detenci netrestatelných (Schuldunfähigkeit – neschopnost mít vinu; viz obdobná časově omezená léčebná opatření podle § 67 StGB) duševně nemocných pachatelů na doživotí, ale akcent se přenášel především do oblasti léčebného a pedagogického ovlivňování budoucích chovanců ústavu pro zabezpečovací detenci s cílem pokusit se zmírnit jejich nebezpečnost, edukovat zárodky odpovědnosti a pak chovance po dosažení zvládnutelné míry nebezpečnosti propustit např. zpět do ústavní psychiatrické péče. Přípravný proces probíhal jak mezi lékaři, zvláště psychiatry, tak v komunitě specialistů v resortu vězeňství. Posun k pedagogickým cílům, na které tvůrci koncepce odmítali rezignovat i v případě zdánlivě bezdějně nevychovatelných jedinců, ovlivnily zejména zkušenosti sbírané v zahraničí.

Bez zahraničních zkušeností nejde postavit domácí model

Počátek 90. let byl mezi vězeňskými specialisty obdobím prvních svobodných výhledů k sousedům, ke kterým jsme do té doby nemohli, obdobím snů a nadějí, ze kterých se rodily realizovatelné vize. Zcela zřejmé obrysy dostávala potřeba alternativních trestů a rodila se Probační a mediační služba jako institucionální nositel nových forem trestních opatření nespojených s odnětím svobody a jako pro vězeňskou službu budoucí nejbližší sesterská instituce zaměřená na logicky nepominutelnou formu navazující terciární prevence, nutnou a nezbytnou postpenitenciární péči. Paralelně se ve vězeňství mohly tvořit základy specializovaných forem zacházení s odsouzenými, pozornost se nyní směla orientovat na formy terapeutické, s nimiž těsně souvisely úvahy o zřízení oddělení pro skupiny odsouzených s různými závislostmi a zvláštnostmi, včetně úsilí o získání akreditace pro regulérní započetí ochranných léčeb různých zaměření již v době, kdy pacienti byli ještě ve výkonu trestu odnětí svobody. Z hlediska právní filosofie se tu tedy řešilo to zdánlivě neřešitelné paralelní provádění trestních sankcí a výchovných či nařízených léčebných terapií či opatření. K prosazení takových myšlenek je potřeba vždy nasbírat a utřídit do argumentačního toulce diskusí s legislativci, a hlavně s ekonomy pečlivě vybrané a zaostřené šipy zahraničních precedentů, protože a prostě: doma není nikdo respektovaným prorokem.

A ještě jeden princip stojí k tomu za ocitování: Když je žák připraven, učitel se najde.

A tak jsem jednoho dne stál na pražském hlavním nádraží vy-zbrojen něčím, co připomínalo lopatu na sněh, ale byla to velká cedule na dřevěné tyči, aby bylo v davu vidět tři písmena, kterým skupina asi dvaceti ředitelů věznic z různých spolkových zemí Německa rozuměla na první pohled – JVA (Justizvollzugsanstalt). Zatímco jsem si opakoval uvítací formule v němčině, oslovil mne kultivovanou češtinou se všemi jejími intonačními odstíny, kterými se vyjadřují beze slov emoce typu radost, upřímnost či humorné zlehčení situace, ředitel bavorské věznice Hans Uwe Worliczka. On a jeho schopnost zprostředkovávat kontakty všude tam, kde kontaktování předem ani netušili jejich potřebu a budoucí prospěšnost, se osvědčila při mezinárodním setkání v bavorském institutu vzdělávání vězeňských pracovníků, který tehdy řídil Bernhard Wydra. Mnoho nápadů se také zrodilo v době, kdy pan Worliczka přijal roli poradce ministra spravedlnosti JUDr. Jiřího Nováka. V této funkci procestoval mnoho věznic v ČR a já jsem měl čest ho provázet. Byl později také delegátem mezinárodních konferencí konaných od roku 1994 každé dva roky pod záštitou Rady Evropy v Kroměříži. I na základě kontaktů a doporučení, které měly počátek v mezinárodně plodném roce 1991, tak mohl v roce 1995 navštívit MUDr. Hubert v doprovodu tiskového mluvčího generálního ředitele Eduarda Vacka ústav pro soudně nařízenou ústavní léčbu v hessenském Schloss Haldemu, kde je provázel ředitel docent Dr. Klaus Schmitz. V tomto ústavu se vedle léčeb závislých provádí také opatření obdobná těm, která dnes zajišťují naše ústavy pro výkon zabezpečovací detence. Rozhovory, reportáže a různé materiály nasbírané ve Schloss Haldemu jsme publikovali v časopisu České vězeňství v čísle 1–2/1994 a ještě více v čísle 6/1995, kam jsem zařadil kompletní text německého zákona o výkonu soudních opatření spojených s odnětím svobody v psychiatrických léčebnách a odvykacích ústavech, na jehož překladu včetně prováděcího předpisu o režimu v tomto ústavu jsem se podílel. Úvahy směřující k založení detenčního ústavu byly tehdy hodně propojené s řešením problému provádění ochranných léčeb v průběhu výkonu trestu odnětí svobody, jak dokládá také článek MUDr. Vobory o jeho cestě na Slovensko v roce 1996.

Aby tyto myšlenky mohly být realizovány, muselo ještě uběhnout více než deset let.

V roce 1995 vznikla nestátní nezisková organizace Centrum pro rozvoj péče o duševní zdraví, která prosazovala z pozice zdravotnické, zvláště psychiatrické, myšlenku založení institutu ochranné detence. Jejím posláním dodnes je napomáhat procesu rozvoje péče o osoby s duševním onemocněním v České republice. O detenci jako nové formě psychiatrické reakce na společensky nebezpečné chování některých duševně nemocných uvažovala řada odborníků, kteří měli zkušenost s tím, že pacient se někdy promění v pachatele závažné trestné činnosti. Mezi tyto odborníky, kteří se zapojili do diskuse, patřili např.: přednosta Psychiatrické kliniky Všeobecné fakultní nemocnice a 1. lékařské fakulty Univerzity Karlovy prof. MUDr. Jiří Raboch, DrSc., primář psychiatrické léčebny v Bohnicích MUDr. Slavoj Brichtáček, ředitel Psychiatrické léčebny v Dobřanech MUDr. Vladislav Žížka, MUDr. Pavel Baudiš, CSc. z Psychiatrického centra v Praze, klinický psycholog prof. PhDr. Petr Weiss, Ph.D., DrSc., MUDr. Růžena Hajnová ze sexuologického oddělení Fakultní nemocnice U Sv. Anny Brno a mnoho dalších.

V Centru pro rozvoj péče o duševní zdraví se sešli odborníci z oboru psychiatrie, kteří pochopili, že k řešení problému musí pozvat také odborníky z jiných oborů, zejména právníky, specialisty na penitenciární, sociální a postpenitenciární prevenci.

Tak vznikala meziresortní platforma, tým lidí. Když se na dva roky stal ministrem zdravotnictví psychiatr MUDr. Ivan David, CSc., mohl se o tento tým opřít při jmenování zástupců do meziresortní Komise ochranné léčby. V květnu 1999 do Komise jmenoval zástupce MZ, MV, MS, MŠMT, MPSV, vězeňské služby, společnosti ČLS JEP, VZP a také zdravotníků, kteří se věnují ústavnímu či ambulantnímu ochrannému léčení. Předsedou Komise jmenoval MUDr. Slavoj Brichčína, jenž se v této funkci zasloužil o dovršení mnohaletého úsilí o zřízení detenčního ústavu pro psychiatrické nemocné. V roce 2003 předala Komise ochranné léčby svou zprávu a legislativní návrhy Republikovému výboru pro prevenci kriminality, jehož stálým členem je Institut pro kriminologii a sociální prevenci (IKSP), vedený PhDr. Miroslavem Scheinostem. IKSP plní úlohu expertního a výzkumného pracoviště a předkládá pravidelně informace ze svých výzkumů legislativcům. Tyto zprávy se často stávají posledními schůdky k přetavení nových poznatků v legislativní návrhy novel či úplně nových zákonů. Poznatky Komise ochranné léčby, informace o právních úpravách evropských států, kde již detence fungovala, přispěly k vypracování materiálu pro zabezpečovací detenci. Tento materiál byl zpracován Institutem pro kriminologii a sociální prevenci počátkem roku 2004 z pověření Ministerstva spravedlnosti ČR. (Zeman P.; Přesličková H.; Tomášek J., 2005.) Zabezpečovací detence se tak měla stát rekodifikací trestního práva novým druhem ochranného opatření v nově připravovaném trestním zákoníku č. 140/1961 Sb.

Dá se usuzovat, že mnohá „pro a proti“ se při jednáních Komise cyklicky vracela. Ještě v roce 2000 se znovu a opět tři ministerstva dohadovala, jak výstižně komentoval tehdejší mluvčí ministerstva spravedlnosti JUDr. Vladimír Voráček: „Zdravotnictví stále volá: My nejsme bachaři, nemůžeme je hlídat. My voláme: Nejsme zdravotníci, nemůžeme je léčit. Vnitro volá, že s tím nemá nic společného.“ (České vězeňství č. 3–4/2000, s. 23)

Bouřlivé diskuse přinesly nesporné výsledky. Dále již nebylo třeba právníky přesvědčovat o terapeutických a edukačních základech připravovaného českého modelu detenčního ústavu. Představu ovlivnila také myšlenka Dr. Netíka, že „detenční ústav by měl mít v zásadě povahu malé izolované komunity se zvýšenou ostrahou, s dostupností kultury a s volným pohybem uvnitř zařízení“. Právníci pak už tuto povahu dále obhajovali, jak svědčí následující dvě volné citace z doby před schválením připravovaného zákona.

Při výkonu zabezpečovací detence v detenčních ústavech je ale vždy primární funkcí působení psychologickými, léčebnými, rehabilitačními, vzdělávacími a pedagogickými činnostními programy, které mají za úkol vyvolat u léčebných osob ochotu ke spolupráci a samotnému přijímání tohoto ochranného opatření ze strany léčených, a to až do té míry, aby uložená zabezpečovací detence mohla být přeměněna na ústavní ochranné léčení, po jehož úspěšném výkonu by se mohl léčený opět začlenit do běžného společenského života. (Šámal, P.; Škvain, P. 2005, s. 9 a n.)

Podle zkušeností z ciziny, zvláště z Německa, je účast na všech výše uvedených programech pro léčeného povinná. Jedná se tedy o formu léčby, přičemž nedílnou součástí je i omezení osobní svobody a pohybu léčeného, i když se z větší části předpokládá, že léčba nebude vždy u každého pacienta naprosto úspěšná a účinná. (Šťastný, B. 2007, s. 22).

Zákon o detenci předběhl v legislativním procesu vydání nového trestního zákoníku

Legislativní práce na zákoně zavádějícím u nás detenci byly také paralelně vázány na přípravu nového trestního zákoníku, který byl schválen až v roce 2009. Parlament České republiky však vládní návrh trestního zákona, který obsahoval usnesení o zabezpečovací detenci, v roce 2004 nepřijal. Přesto ale ministerstvo spravedlnosti považovalo za nutné zavést zabezpečovací detenci do tehdy již platné právní úpravy.

Vláda ČR s premiérem JUDr. Stanislavem Grosselem svým usnesením č. 78/2005 dne 19. 1. 2005 uložila ministru spravedlnosti ve spolupráci s ministryni zdravotnictví do 31. 5. 2005 předložit návrh zákona o výkonu zabezpečovací detence.

Vláda ČR za předsednictví Ing. Jiřího Paroubka pak vzala na vědomí podnět Rady vlády České republiky pro lidská práva ve věci zákonné úpravy výkonu ochranného léčení ústavního a zákonné úpravy výkonu zabezpečovací detence a uložila svým usnesením č. 1215/2005 ze dne 21. 9. 2005 ministryni zdravotnictví a místopředsedovi vlády a ministru spravedlnosti dále postupovat v součinnosti při přípravě návrhu zákona o výkonu zabezpečovací detence.

Tentýž úkol oběma resortům uložila i vláda ČR za předsednictví Ing. Mirka Topolánka svým usnesením č. 1292/2006 ze dne 8. listopadu 2006.

Proto byl na podzim roku 2006 zpracován návrh zákona o výkonu zabezpečovací detence a po připomínkovém řízení byl v květnu 2007 projednán a schválen Legislativní radou vlády.

Nový zákon o výkonu zabezpečovací detence č. 129/2008 Sb. tak předběhl vydání trestního zákoníku (zákon č. 40/2009 Sb.) a přinesl s sebou zavedení nového ochranného opatření - zabezpečovací detence - do tehdy platného trestního zákona č. 140/1961 Sb. Tato změna stávajícího trestního zákona nabyla účinnosti 1. ledna 2009. Stalo se tak přijetím návrhu vládního návrhu zákona o výkonu zabezpečovací detence, a to ve třetím čtení dne 13. února 2008. Poté byl projednán v senátu a schválen 19. března 2008. Prezidentem republiky byl nový zákon podepsán a následně byl zákon vyhlášen dne 16. dubna 2008 ve Sbírce zákonů v částce 41 pod číslem 129/2008 Sb.

Legislativa, ekonomika, zdravotnické a akademické zázemí určily detenčnímu ústavu budoucí dislokaci

Při jednáních mezi ministerstvy zdravotnictví a spravedlnosti postupně odpadly z finančních důvodů plány na zřízení detenčního ústavu při psychiatrických léčebnách v Dobřanech i Brně-Černovicích. Hledání vhodného místa a předběžné kalkulace nákladů na přestavbu či výstavbu obě zainteresovaná ministerstva přivedla k poznání, že v České republice musí být zřizovatelem vězeňská služba. S ohledem na již existující vězeňskou nemocnici a psychiatrické oddělení v areálu Vázební věznice Brno a s ohledem na brněnské odborné zázemí, disponující univerzitou s lékařskou fakultou, psychiatrií a sexuologií vybavenými zkušenostmi z práce s vězni v Brně a v blízké Věznici Kuřim, vítězství v soutěži o prvenství mělo předem „v kapse“ Brno, kde byl pro rozvoj ochotný ředitel věznice i nemocnice. Investiční prostředky byly schváleny a již v dubnu 2007 se počítalo s otevřením ústavu s kapacitou 48 míst. Důvodová zpráva k zákonu o výkonu zabezpečovací detence a o změně některých souvisejících zákonů považovala však tuto kapacitu za nedostatečnou a jako další možné místo, kam měly plynout investice na zřízení 100 míst v detenčním ústavu, byl objekt

bývalého semináře ve Vidnavě. Plány na přestavbu objektu ve Vidnavě se však pro investiční náročnost ukázaly jako neprůchodné. Jako mnohem vhodnější se však stalo další dlouhodobě zvažované místo, objekt v areálu Věznice Opava, kde dlouhá léta působil pozdější náměstek generální ředitelky VS ČR plk. PaedDr. Bohuslav Burkiewicz a on i jeho kolegové podílející se na organizaci terapeutických aktivit pro odsouzené měli tradičně dobré vztahy s lékaři z psychiatrické nemocnice v Opavě. Jak se tedy ukazuje, dobré zázemí a dlouhodobé odborné vztahy mezi institucemi zdravotnickými a vězeňskými předurčily současnou dislokaci zatím jen dvou ústavů pro výkon zabezpečovací detence, ale úvahy o dalších dislokacích jsou stále ve hře. Ještě před nabytím účinnosti zákona o výkonu zabezpečovací detence byl připravován vnitřní řád, organizační a režimová opatření pro nový ústav v Brně. K inspiraci, získání cenných rad a zkušeností posloužily počátkem roku 2008 návštěvy pracovníků VS ČR v rakouských detenčních ústavech v Göllersdorfu a Mittersteigu.

Ústav pro výkon zabezpečovací detence byl v Brně zřízen ke dni 1. 1. 2009, tedy ke dni účinnosti zákona o výkonu zabezpečovací detence. Nezbytná rekonstrukce vybraného objektu si vyžádala 25 milionů korun.

Ve vybraném objektu Věznice Opava v Krnovské ulici bylo v červnu roku 2009 započato s celkovou rekonstrukcí a Ústav pro výkon zabezpečovací detence v Opavě byl následně zkolaudován dne 8. 12. 2009, přičemž vynaloženo bylo 21 442 390 Kč na přizpůsobení prostor potřebám výkonu zabezpečovací detence, zejména dosazením bezpečnostních prvků a dokonalého kamerového systému. Po dokončení rekonstrukce v prosinci 2009 sloužily prostory i nadále odsouzeným pro standardní výkon trestu mužů v kategorii věznice typu s dozorem až do doby, kdy zde byli přemístěni první chovanci. V únoru roku 2013 zahájil svou praktickou činnost druhý detenční ústav ve Věznici a ústavu pro výkon zabezpečovací detence v Opavě a bylo zde přemístěno prvních šest chovanců z naplněného detenčního ústavu v Brně. Na začátku spadala práce s chovanci pod oddělení výkonu trestu, od ledna 2016 bylo do organizační struktury zařízení začleněno samostatné oddělení výkonu zabezpečovací detence.

Detenční ústav žije a osvědčuje svou existenci

Všichni odborníci, kteří se zajímají o vězeňství, od roku 2009 pozorně sledují statistiky a zprávy o činnosti ústavů pro výkon zabezpečovací detence. Také já jsem rád poslouchal přednášky a prezentace psychiatrů MUDr. Petra Stožického, potom nového primáře MUDr. Vladimíra Smékala a samozřejmě ředitele Vazební věznice a ústavu pro výkon zabezpečovací detence v Brně-Bohunicích plk. PhDr. Dušana Gáče, který se nadšeně o zacházení s chovanci zajímá a činnost ústavu podporuje a propaguje.

Právníci již dávno proti detenčnímu ústavu nic nenamítají a nepovažují ho za nepatřičný a nelegální zásah do života duševně nemocných chovanců. Vědí, že „zabezpečovací detence má být vykonávána odděleně od výkonu trestu odnětí svobody ve specializovaných ústavech a konečně v souladu se zásadou proporcionality má být zajištěn přezkum důvodů pro pokračování pobytu chovance v zabezpečovací detenci, a to nejméně jednou za dvanáct měsíců.“ (Škvain, P. 2013)

Činnost ústavu jsem v průběhu jeho existence mohl sledovat i na dálku prostřednictvím svých studentů, z nichž někteří věnovali své bakalářské a diplomové práce právě otázce detence. Když jsem v roce 2010 jako vedoucí bakalářské práce přijal dálkovou studentku Univerzity Jana Amose Komenského, která

pracuje v německém zdravotnictví, Lucii Vernerovou, s radostí jsem ji poslal po létech opět do Schloss Haldemu. Návštěva se vydařila a ona ve své práci mohla popsat režim tam a srovnat ho s režimem již fungujícím v Brně. Zajímavé byly zejména kazuistiky chovanců v ČR a v SRN, ale také komentáře a výklad německých expertů o formách práce s chovanci. Ještě rozsáhlejší pak byla diplomová práce Barbory Brendlové, obhájená v roce 2016. Shrnuje dosavadní poznatky o chovancích z pohledu psychiatrických a psychologických diagnostik, z nichž vychází současné vytváření programů pedagogických a terapeutických. Přibližuje organizační, architektonické a bezpečnostní podmínky v ústavu pro zabezpečovací detenci v Brně i náplň práce odborného a dozorčího personálu. Takových prací je každoročně obhájeno na různých univerzitách v ČR několik a vždy přinášejí nové statistiky, kazuistiky a nové inspirace. Každého čtenáře vždy potěší kazuistiky, které dokládají, že se občas podaří zdánlivý zázrak změny chovance, který se na počátku pobytu jeví krutě jako beznadějně nepolidšitelný. Sníží-li se jeho nebezpečnost, vyplatí se společností vysoké investice na jeho dočasné umístění do detence.

Doktor Pinel duševně nemocné propustil, a my jsme je zase zavřeli?

Lékaři znají ta heroická gesta z několika obrazů, zachycujících slavného doktora Philippe Pinela (1745–1826), jak roku 1793 v Paříži otevírá brány věznice a staré prachárny, kde byli drženi často bez medicínského důvodu a v nelidských podmínkách lidé označovaní jako nebezpeční blázni. Tím obrazem se někdy dokonce datuje vznik skutečné vědecké psychiatrie.

Tuto provokující poznámku si dovoluji zmínit jen proto, že dnes už může být v souvislosti a ve srovnání se současnými ústavy pro výkon zabezpečovací detence chápána jen jako nepřilíš vhodný žert.

V Brně a Opavě neplatí středověké pořekadlo, že duševně nemocný musí být léčen toliko tak, že bude zkrocen hladem, bitím nebo okovy – „fameplagiis, vinculis, coerendusestinsanus“. Za svou duševní poruchu nemůže být nikdo trestán, protože již Hippokratés učil, že duševní poruchy jsou způsobeny dysfunkcí mozku a patří k poruchám zdraví. Lékaři i vychovatelé duševně nemocných jsou vázáni přísahou, že svou prací nebudou ubližovat, ale pomáhat.

Shrnujím ve svém příspěvku několik nepotřebných informací, jak jsem je viděl ze svého pohledu z Prahy v uplynulých třiceti letech. Považoval jsem je za nutné připojit do kontextu příspěvků lidí povolanějších, kteří byli blíže událostem, o jejichž výsledcích mohou psát s uvedením přesných statistik a faktů. Jmenoval jsem řadu osobností, jimž připisuji vliv na zrod českého modelu ústavní detence, ale současně se omlouvám mnoha dalším, na které jsem zapomněl, či o jejich přínosu nevím. Jistě jich bylo mnohem, mnohem víc. S odstupem těch let jsem rád, že jsem s některými mohl osobně hovořit. U všech nalézám důvod, proč si jich vážit. Mnozí, často právě ti mému srdci milí, už nejsou na tomto světě. Rád na ně vzpomínám. Asi by měli radost z toho, co se povedlo. Jestliže v době počátků zmíněného problému někteří zmiňovali, že diskuse trvá už 40 let, pak vlastně můžeme říci, že kontext historického jevu detence v prostředí českého vězeňství a šířeji i české psychiatrie zahrnuje celkem 70 let úvah a úsilí. To už stojí za delší zamyšlení.

V době, kdy české ústavy pro výkon zabezpečovací detence již oslavily prvních deset let existence, zbývá nám jen jedině: popřát všem pracovníkům těchto ústavů mnoho úspěchů a motivující radosti ze smysluplné práce.

Použitá literatura:

- BAJCURA, L. 1994. Komu detenční ústavy? In České vězeňství č. 3/1994. Praha: VS ČR. ISSN 1213-9297, s. 31–32.
- BAJCURA, L. 2005. Inspirace pro český detenční ústav. In České vězeňství č. 2/2005. ISSN 1213-9297.
- BAUDIŠ, P. 2006. Manický pacient a hospitalizace bez souhlasu nemocného. In Psychiatrie pro praxi, ročník 2006, č. 6, s. 289–290.
- BAUDIŠ, P., KLÁR, I. 1997. Posuzování právní odpovědnosti psychiatra. In Sborník referátů 17. soudně-psychiatrické konference, Lázně Bohdaneč. Praha: M. Balík, s. 176–177.
- BLATNÍKOVÁ, Š. 2010. Problematika zabezpečovací detence. Studie IKSP, Praha. <<http://www.ok.cz/iksp/docs/381.pdf>>
- BRENDLOVÁ, B. 2016. Zacházení s chovanci v zabezpečovací detenci. Diplomová práce, Praha: UJAK, 2016.
- BRICHČÍN, S.; WEISS, P. 1991. Alternativa péče o nebezpečné sexuální agresory. In: K problematice výjimečného trestu. Praha: IKSP, 1991. – str. 46
- CÍSAŘOVÁ, D., VANDUCHOVÁ, M. 1995. Nepřičetný pachatel. Praha: Institut Ministerstva spravedlnosti ČR pro další vzdělávání soudců a státních zástupců.
- EYSSELT, E. 1948. Zda a do jaké míry je důvodno rozlišovat mezi tresty a zabezpečovacími opatřeními. In Kriminalistika: Revue pro kriminologii a trestní právo, roč. III, č. 4, duben 1948. Praha: Kriminalistický klub.
- KALVODA, P., SMÉKAL, V.; VANĚK, J. 2014. Zabezpečovací detence po pěti letech. In České vězeňství č. 1/2014. Praha: VS ČR. ISSN 1213-9297.
- KOHOUTEK, M. 2000. Kam patří institut detence? České vězeňství, č. 3–4/2000. Praha: VS ČR. ISSN 1213-9297.
- KOL. 2000. Ochranné léčby společensky nebezpečných pacientů. In České vězeňství č. 3–4/2000. Praha: VS ČR. ISSN 1213-9297.
- KOL. 2003. Zpráva o činnosti Komise ochranné léčby MZ ČR pro RVPPK. Zář 2003.
- LIGA LIDSKÝCH PRÁV. 2015. Nedobrovolná hospitalizace psychiatrických pacientů v ČR. Brno: Liga lidských práv. ISBN 978-80-87414-25-5.
- NERUDA, J. 1886. Kam s ním? In Národní listy, roč. 13, č. 267, 26. 9. 1886, s. 1
- PROCHÁZKA, T. 2007. Zabezpečovací detence. Státní zastupitelství, Praha: Novatrix, roč. 2007, č. 6, s. 14.
- PŘESLIČKOVÁ, H.; TOMÁŠEK, J.; ZEMAN, P. 2004. K navrhované právní úpravě institutu zabezpečovací detence. Institut pro kriminologii a sociální prevenci, Praha, 2004. In Trestní právo, roč. 2004, č. 8, s. 21. ISSN 1211-2860.
- RABOCH, J.; WENIGOVÁ, B. (eds.) 2012. Mapování stavu psychiatrické péče a jejího směřování v souladu se strategickými dokumenty České republiky (a zahraničí). Odborná zpráva z projektu. Praha: Česká psychiatrická společnost o. s. Dostupné na WWW: <https://www.ceskapsychiatrie.cz/images/stories/OZ_zkr_komplet.pdf>
- RED. /překlad/ 1995. Prováděcí předpis k německému Zákonu o výkonu soudních opatření spojených s odnětím svobody. In České vězeňství č. 6/1995, s. 26–30. Praha: VS ČR. ISSN 1213-9297.
- RED. /překlad/ 1995. Sociálně terapeutická zařízení v Německu. In České vězeňství č. 6/1995, s. 16–18. Praha: VS ČR. ISSN 1213-9297.
- RED. /překlad/ 1995. Výkon trestu – terapie – léčení. In České vězeňství č. 6/1995, s. 16. Praha: VS ČR. ISSN 1213-9297.
- RED. /překlad/ 1995. Zákon o výkonu soudních opatření spojených s odnětím svobody v psychiatrických léčebnách a odvykacích ústavech. In České vězeňství č. 6/1995, s. 18–25. Praha: VS ČR. ISSN 1213-9297.
- RED. /překlad/ 1996. Ústavy pro nebezpečné psychotické pacienty v Anglii. In České vězeňství č. 2/1996, s. 27–28. Praha: VS ČR. ISSN 1213-9297.
- RED. 2000. Detence – dlouholetý problém. In České vězeňství, č. 3–4/2000. Praha: VS ČR. ISSN 1213-9297.
- SMÉKAL, V. 2009. Pozvání do psychologie osobnosti: Člověk v zrcadle vědomí a jednání. Vyd. 3., Brno: Barrister&Principal. ISBN 978-80-87029-62-6.
- STOŽICKÝ, P. 2006. Ústav pro výkon zabezpečovací detence: Okruh osob vhodných k umístění. In České vězeňství č. 1/2006. Praha: VS ČR. ISSN 1213-9297.
- ŠÁMAL, P. 2007. K možnosti ukládat ochranná opatření nepřičetnému mladistvému podle zákona o soudnictví ve věcech mládeže. Státní zastupitelství, Praha: Novatrix, roč. 2007, č. 5, str. 17 a násl.
- ŠÁMAL, P. 2008. Ochranné léčení a zabezpečovací detence v návrzích trestního zákoníku a problémy s tím spojené. In Pocta Otovi Novotnému k 80. narozeninám. Praha: ASPI, WoltersKluwer, 2008, s. 353 a násl.
- ŠÁMAL, P.; ŠKVAJN, P. 2005. Pojetí detence ve vládním návrhu trestního zákoníku. In Válková, H., Stočesová, S. (eds.) Detence – Nový způsob ochrany společnosti před nebezpečnými pachateli? Trestněprávní, trestněpolitická a kriminologická perspektiva. Sborník příspěvků z odborného semináře konaného dne 27. května 2005 na Právnické fakultě ZČU v Plzni. Plzeň: Západočeská univerzita, 2005, s. 9 a n.
- ŠKVAJN, P. 2013. Vývoj institutu zabezpečovací detence v Německu ve světle rozhodnutí Evropského soudu pro lidská práva ze dne 17. 12. 2009. Trestněprávní revue, Praha: C. H. Beck, roč. 2013, č. 11–12, str. 250 a násl.
- ŠTASTNÝ, B. 2007. Nebezpeční pacienti už nebudou hrozbou pro okolí. In Veřejná správa, Praha: Ministerstvo vnitra ČR, roč. 2007, č. 43, s. 22.
- ŠVARC, J. 2020. Ochranné léčby. In webová prezentace MUDr. Jiří Švarc, PhD. Praha-Bohnice: Psychiatrická nemocnice Bohnice. Dostupné na WWW: <<https://www.bohnice.cz/lecba/ochranne-lecby/>>
- VACEK, E. 1994. Exkluzivní rozhovor s docentem Dr. Klausem Schmitzem pro České vězeňství. In České vězeňství č. 1–2/1994, s. 17. Praha: VS ČR. ISSN 1213-9297.
- VACEK, E. 1995. Jak to bude se soudně nařízenou léčbou. In České vězeňství č. 6/1995, s. 31–36. Praha: VS ČR. ISSN 1213-9297.
- VACEK, E. 1995. Procházka po klinice Schloss Haldem. In České vězeňství č. 6/1995, s. 19–30. Praha: VS ČR. ISSN 1213-9297.
- VÁLKOVÁ, H. 1993. Švýcarský vězeňský systém ve zkratce a základních údajích. In České vězeňství č. 2/1993. Praha: VS ČR. ISSN 1213-9297, s. 15–16.
- VANTUCH, P. 2010. Zabezpečovací detence, její ukládání, výkon, trvání a obhajoba obžalovaného. In Trestní právo, Praha: WoltersKluwer, roč. 2010, č. 9, s. 5. ISSN 1211-2860.
- VERNEROVÁ, L. 2011. Detenční zařízení v Německu. Bakalářská práce, UJAK: Praha, 2011.
- VOBORA, A. 1996. Ochranné léčby v průběhu výkonu trestu na Slovensku. In České vězeňství č. 2/1996, s. 25–26. Praha: VS ČR. ISSN 1213-9297.
- ZEMAN, P.; PŘESLIČKOVÁ, H.; TOMÁŠEK, J. 2005. Institut zabezpečovací detence. In Vybrané problémy sankční politiky. Praha: Institut pro kriminologii a sociální prevenci, s. 124–198. ISBN 80-7338-042-0. Dostupné na WWW: <<http://www.ok.cz/iksp/docs/317.pdf>>

PaedDr. Lubomír Bajcura, Ph.D.
Akademie Vězeňské služby ČR

Právnícká východiska

Právnícká východiska zabezpečovací detence vycházejí z penologie a penitenciaristiky a opírají se o trestní právo, trestní zákon a názory právníků (a posléze i kriminologů a kriminalistů), kteří vtiskli právu a trestním kodexům humánní a liberální doktríny v duchu beccariovských tradic. Tito právníci v druhé polovině 18. století a v první polovině století 19. zřetelně stanovili, jaké tresty, za jaká provinění a v jaké délce trvání mají být uděleny, včetně trestu smrti. Další zákony v dalším dějinném období potom upravují výkon vazby a výkon trestu odnětí svobody a samozřejmě zákon o zabezpečovací detenci č. 129/2008 Sb.

Několik glos k rozhodování o zabezpečovací detenci

Zabezpečovací detence je tématem, resp. v soudní terminologii vyjádřeno agendou, kterou bych z hlediska právnických požadavků a obecně lidských kontextů dané problematiky nepřál rozhodovat žádnému soudci, zvláště v těch hraničních případech. Pokud se týče rozhodování brněnského městského soudu o zabezpečovací detenci, tak v těch nejčastějších případech samozřejmě dochází k vydání rozhodnutí o dalším trvání zabezpečovací detence, to je pravidlem. V této souvislosti, z hlediska řekněme právnických „kuriozit“, možno zmínit, že u těch osob, které se dopustily trestného činu (příp. pro nepřičetnost činu jinak trestného) jako mladiství, se rozhoduje ne do 12 měsíců, ale vždy do šesti měsíců od posledního pravomocného rozhodnutí o zabezpečovací detenci, a to i tehdy, kdy chovanci již pro svůj věk pozbyli statutu „mladistvého“, což je – z hlediska smyslu a účelu zákonných ustanovení, která speciální režim pro mladistvé zakládají a upravují, jakož i pod aspektem ústavního principu rovnosti (zákazu neodůvodněné nerovnosti bez objektivních rozumných důvodů) – absurdní, nicméně zákon tento postup ohledně takto vymezeného okruhu subjektů v podstatě do jakkoliv následně vysokého věku (lze říci „doživotně“) ukládá.

Nutno rovněž poukázat na to, že při plném respektování judikatury Ústavního soudu je třeba v praktickém rozhodování stále častěji vyhotovovat znalecké posudky, resp. oslovovat a přibírat znalce, navzdory naprosto korektnímu rozhodování ze strany soudu, resp. i tehdy, kdy závěry odborné komise ústavu pro výkon zabezpečovací detence jsou v příslušné zprávě vyloženy naprosto přehledně, konzistentně a logicky, aniž by se z nich podávalo (byť náznakem) jakékoliv relevantní hledisko otevírající úvahy pro změnu režimu stran ochranného opatření ve vztahu k chovanci. Ale i tady samozřejmě platí – už to tu dnes ve vyslechnutých příspěvcích padlo vyjádřeno různými slovy několikrát –, že stvořitelem veškerého práva je účel. Z hlediska metodologie jako takové je nutné zohlednit především tři základní teze v judikatuře Ústavního soudu, protože podle článku 88 odst. 2 Ústavy České republiky vykonatelná rozhodnutí Ústavního soudu jsou závazná pro všechny orgány a osoby, pročež je nutné je co do jejich ústavněprávního argumentačního obsahu respektovat. Jednak při celkovém hodnocení všech v úvahu přicházejících hledisek má zpravidla největší váhu nebezpečí, které od pachatele v budoucnu hrozí pro zájmy chráněné trestním zákonem. Dále je významné pro rozhodování o zabezpečovací detenci užití argumentace principem proporcionality, tedy metodologií, dle níž čím vyšší nebezpečí ze strany nepřičetné osoby (osoby, která spáchala čin jinak trestný) nebo pachatele trestného činu hrozí, tím vyšší je možnost omezení jejich osobní svobody. A konečně, nezbytnost trvání detence lze bezesporu posuzovat též na základě závažnosti protiprávních jednání, kterých se osoba držena v detenci dříve dopustila. Tyto teze z judikatury Ústavního sou-

du zmiňuji z toho důvodu, že je nelze v úplnosti se souvisejícím kontextem bez dalšího argumentačně vyvodit z relevantních zákonných ustanovení, které se vztahují na rozhodování soudu o zabezpečovací detenci.

Senát by přitom měl právníky korektně, čili na základě seznatelných kritérií podrobně odůvodnit, proč došlo k rozhodnutí o změně ochranného opatření nebo na základě jakých důvodů rozhodl o dalším trvání zabezpečovací detence. A přitom obecně vymezeným zákonným hlediskem je pouze to, že lze případně očekávat (či nikoliv), že vzhledem k povaze duševní poruchy daného chovance a možnostem působení na něj lze případně rozhodnout o změně zabezpečovací detence na ochranné léčení ve formě ústavní (event. o propuštění ze zabezpečovací detence). Vyjádřeno poněkud jiným způsobem: je třeba zkoumat, zda případně došlo ke změnám týkajícím se podmínek trvání zabezpečovací detence spjatým zejména s hledisky nebezpečnosti pobytu dané osoby na svobodě a s tím úzce související otázkou, zda by za aktuálního stavu uložené ochranné léčení s přihlédnutím k povaze duševní poruchy a možnostem působení na pachatele vedlo k dostatečné ochraně společnosti.

V uplynulé dekádě Městský soud v Brně celkem 18x rozhodl o změně zabezpečovací detence na ochranné léčení. Převážná většina těchto případů vyústila ve změnu na ochranné léčení ústavní psychiatrické (9x), menší část na sexuologické (6x), dále pak 2x bylo rozhodnuto o změně zabezpečovací detence na ochranné léčení ústavní protitoxikomanické a 1x na protialkoholní.

Ve dvou případech následně došlo (stručně shrnuto) k závažnému maření režimu ochranného léčení ve formě ústavní a v důsledku toho k opětovnému rozhodnutí o změně ochranného léčení na zabezpečovací detenci. V jednom z nich ochranného léčení protitoxikomanického, kdy pacient se vracel z vyčázek intoxikován. Šlo u tohoto pacienta nejen opakovaně o drogovou intoxikaci (byl pozitivně testován na kanabonoidy, amfetaminy, benzodiazepiny a opiáty), ale i o nedodržování režimu v psychiatrické nemocnici (oproti první přeměně ale již nebyla aktuálně prezentována agresivita vůči okolí – zejména spolupacientům), přičemž u tohoto pacienta byla diagnostikována smíšená porucha osobnosti, kterou terapeuticky – jak známo – významněji ovlivňovat nelze. Ve druhém případě mařil výkon léčby sexuologický pacient. Byly s ním shodné problémy jako před prvním rozhodnutím o zabezpečovací detenci, navíc to byl pacient, který v minulosti, před výkonem detence, spáchal závažné sexuální delikty. Tento pacient v psychiatrické nemocnici porušoval řád oddělení a mařil léčbu, a to i několikaletými útoky, v důsledku čehož byl opakovaně několik dní bez nezbytné medikace (nadto i v předchozí léčbě opakovaně utíkal a na útěcích se dopouštěl sexuálně motivované trestné činnosti).

Pouze jedenkrát bylo rozhodnuto Městským soudem v Brně

o propuštění ze zabezpečovací detence, ovšem stalo se tak ze zdravotních důvodů, a to na základě návrhu aktuálně vyhotoveného znaleckého posudku, navzdory stanovisku odborné komise ústavu pro výkon zabezpečovací detence, která navrhovala přeměnu na ochranné léčení sexuologické ve formě ústavní. Znalec oproti tomu navrhl zařazení chovance do léčebny dlouhodobě nemocných, neboť zdravotní stav chovance vyhodnotil jako vážný a trvalý. Šlo o recidivistu, který byl opakovaně odsouzen za závažné trestné činy a naposledy za znásilnění se zbraní v ruce, jehož psychika byla aktuálně výrazně postižena procesem demence a jeho pohyblivost omezena natolik, že nebyl schopen se o sebe postarat, pročež jeho stav vyžadoval ošetrovatelskou péči (sám nebyl schopen se najíst ani napít). Závěr znalce tehdy vyústil v konstatování, že chovanec je zcela odkázán na péči okolí a vyžaduje trvalý sociální a ošetrovatelský dohled, přičemž psychický a somatický stav chovance vylučuje jeho nebezpečnost pro okolí.

Z těchto statistických dat plyne, že žádoucí „náprava“ a změna režimu chovanců je složitá a ne příliš úspěšná. Nutno dodat, že uvedené plyne především z podstaty dané problematiky, a to z vícečetných důvodů.

Dalším tématem, které ředitel Ústavu pro výkon zabezpečovací detence v Brně ve své přednášce zmiňoval, je odborná komise. Aspekt „kvalifikovanosti“ zpráv odborné komise a jejího stanoviska pro rozhodování soudu je zcela klíčový. Již zde zaznělo, že v brněnské odborné komisi, řekněme naprosto otevřeně, musí být tu a tam při vyhotovování „konzistentního“ stanoviska veliké pnutí. Z povahy věci je ale něco takového v každé komisi, již proto, že jde o multidisciplinární záležitost. Zmiňuji to z toho důvodu, abych se dostal k tomu pozitivnímu závěru nebo východisku, které odtud plyne. Zprávy, které v jejich finální podobě zpracovává především psychiatr ústavu pro výkon zabezpečovací detence, a to je pro každého soudce významné, jsou vnitřně konzistentní, přesně logicky strukturované a členěné. To zdůrazňuji kvůli tomu, že samozřejmě členové komise se nemůžou shodnout ve všem, co je v nich uvedeno, ale je to takto podané. Při výslechu před soudem je nadto MUDr. Vladimír Smékal vždy velmi kvalitně připraven a prezentuje názory i v případných alternativách, které přesně zdůvodní, což skutečně hodně pomáhá při rozhodování soudu. Dlužno dodat, že Městský soud v Brně v uplynulé dekádě rozhodoval v rozporu, a tudíž kontrapozičně vůči stanovisku odborné komise ústavu pro výkon zabezpečovací detence jen 3x, nicméně současně v souladu s aktuálně vždy vyhotoveným znaleckým posudkem soudem přibráného znalce.

Jak již úvodem zmíněno, judikatura Ústavního soudu založila kvalifikovanější požadavky v rozhodování rovněž v tom smyslu, že zdůraznila, že nelze vycházet jen ze zprávy členů odborné komise při dalším rozhodování o zabezpečovací detenci, a to vzhledem k závažnosti tohoto intenzivního zásahu do práva na osobní svobodu.

V této souvislosti bych zdůraznil, že soudy si krom jiného též mohou a patrně musí vypomoci metodou odlišení. V projednávaném případě se totiž jednalo o pachatele drobných krádeží a Ústavní soud na několika místech nálezu uvádí, že soud nemůže vycházet jen, tj. výlučně bez dalších důkazů, ze zprávy členů odborné komise. Čili jinými slovy vyjádřeno, vychází-li soud i z dalších důkazů podporujících obsah zprávy odborné komise, tak takové rozhodnutí co do řádného odůvodnění pod tímto aspektem ob stojí. Ne vždy je třeba vyhotovovat nový (aktuální) znalecký posudek, v takové situaci je otázkou korektního posouzení a úvahy, zda vyhotovit aktuálně nový znalecký posudek, zejména tehdy, pokud (předtím) nebyl vyhotovován při rozhodování o změně na zabezpečovací detenci.

Z hlediska rozhodování oproti naznačené bagatelní trestní činnosti je častým a významným rozhodování týkající se případů zvláště závažných trestných činů (příp. totožné problematiky kvalifikované jako činů jinak trestných). Zejména potom zvláště závažného zločinu vraždy, nejčastěji nejen v jeho základní skutkové podstatě, ale i tehdy, jde-li o vraždu s rozmyslem, po předchozím uvážení, opětovně nebo spáchanou zvláště surovým nebo trýznivým způsobem.

U takových jedinců (chovanců) se téměř pravidelně rozhoduje o prodlužování zabezpečovací detence. Při tomto opětovném posuzování je třeba přihlížet důkladně k hodnotám, které jsou v sázce, protože jde o kolizi hodnot plynoucí z povahy věci. Především je nutno zohlednit, že smyslem a účelem tohoto řízení je reálná, tj. efektivní a účinná ochrana poškozených. Nejčastější diagnózou je v těchto případech paranoidní schizofrenie, kdy jde o chovance, kteří se v nepřítčetnosti dopustili jednání, které vykazuje znaky činu jinak trestného, a to zvláště závažného zločinu vraždy. Paranoidní schizofrenie je přitom diagnózou (nemocí), kterou si nikdo z nich nevybral a kterou by mohl trpět každý z nás. Tito lidé si současně skutečně zaslouží citlivé zacházení, veškerou plnohodnotnou úctu, respekt, jako každý jiný člověk. Ovšem účinná ochrana poškozených je zde účelem, který je naprosto klíčový.

V mezích posuzování takových případů senát městského soudu opakovaně uvedl, že při rozhodování o dalším trvání zabezpečovací detence se dostávají (a především) do vzájemné kolize dvě základní ústavně zaručená lidská práva, a to na jedné straně právo na ochranu zdraví a právo na ochranu lidského života (čl. 31 a čl. 6 Listiny základních práv a svobod) a na druhé straně právo na osobní svobodu chovance (čl. 8 Listiny).

Následně podpořil své závěry argumentačním tvrzením, dle něhož při odpovědném a pečlivém aktuálním posouzení všech pro rozhodnutí relevantních okolností a hledisek soud dospěl k závěru, že za situace, kdy je ve výkonu zabezpečovací detence poskytována chovanci adekvátní psychiatrická léčba (naprosto shodně kvalitní, jaká by byla poskytována v rámci ústavního ochranného léčení, dle vyjádření znalce ..., tak i primáře ... ve veřejném zasedání, jakož i dle konstatování aktuálně slyšeného psychiatra ...), přičemž omezen na osobní svobodě by byl chovanec i v případě pobytu ve zdravotnickém zařízení při výkonu ochranné léčby ve formě ústavní (byť v některých ohledech mírnější formou a menší intenzitou, postupně i zčásti a krátkodobě dočasně bez tohoto omezení, nicméně toto je jediný – byť nikoli nevýznamný – rozdíl), je nutné zohlednit především smysl a účel zabezpečovací detence, kterým je v daném případě zajistit bezpečnost společnosti (tudíž efektivní, tj. reálnou a účinnou ochranu poškozených) izolací pro nepřítčetnost nikoliv trestně odpovědného, ovšem současně nebezpečného pachatele činu jinak trestného, který naplňuje znaky zločinu (§ 100 odst. 1, odst. 5 tr. zákoníku).

V důsledku toho posléze Městský soud v Brně uzavřel, že tento účel je i aktuálně, při existujících (shora naznačených) pochybnostech vztahujících se k chovanci, pod aspektem kolize označených ústavně zakotvených hodnot (ústavně zaručených základních lidských práv) z pohledu principu proporcionality naprosto očividně a jednoznačně primární. Potud, a těmito hledisky poměřováno, nebylo lze dle přesvědčení senátu uzavřít, že by ochranné léčení psychiatrické ve formě ústavní vedlo v posuzovaném případě k dostatečné ochraně společnosti.

Nechci být patetický, ale nezbývá než se vši vážností dodat, že i v těchto případech uplatní se obsah moudré teze Aristotelovy, dle níž rozumný člověk požaduje pouze takovou míru přesnosti, jakou povaha předmětu uvažování připouští.

Přednost některé z hodnot, které jsou pro rozhodování soudu ohledně změny zabezpečovací detence na ústavní ochranné léčení klíčové, není v hraničních případech možno stanovit (nastolit) podle nějakého hlediska, hodnoty či zásady jim nadřazené (takové hledisko, hodnota či zásada totiž neexistují), nýbrž prostřednictvím odpovědného profesního a obecně lidského rozhodování a posuzování; příklon k jednomu ze dvou myslitelných řešení je potom vposledku i zde reprezentován hlasem profesního svědomí soudce (členů senátu) v konfrontaci s jedinečným případem.

Soudce by tak i v těchto kontextech měl vážit účely a hodnoty, jež jsou stěžejní, a odpovědně hledat míru věcí mezi krajnostmi a usilovat o nalezení přiměřených proporcí. I to ovšem přináleží (z povahy věci) od nepaměti ke hledání lidské spravedlnosti. Domnívám se, že takto i tímto způsobem předurčená a vymezená cesta hledání může být mnohdy významnější než mít oproti tomu před očima jen předem předsevzatý neměnný přesný cíl.

JUDr. Libor Hanuš, Ph.D.
Soudce – Městský soud v Brně

Pedagogicko psychologická východiska

Za pedagogická východiska zabezpečovací detence vycházející z penitenciariistiky lze považovat názory a sociálně výchovné systémy klasiků pedagogiky a praktické úsilí pedagogů světo-

vého významu, které inspirovaly uplatňování jejich myšlenek v penitenciární praxi. Společnost se totiž, pod vlivem tlaku požadavků moderní doby, musela věnovat také organizaci ústavů pro výchovu dětí toulavých, bezprizorných, žebravých i jinak zanedbaných či poškozených. Neklidná doba, zejména v průběhu různých evropských revolucí 18., 19. i 20. století, vytvářela příznivé podmínky (mnoho bezprizorných a toulavých dětí a mládeže jako produkt těchto revolucí) pro vznik těchto ústavů. K jejich zakladatelům patřili např. Johann Heinrich Pestalozzi (1746–1827) a Anton Semjonovič Makarenko (1888–1939). Zároveň se do výchovné penitenciární praxe (zejména v USA) promítají poznatky z rychle se rozvíjejícího oboru psychologie, jež výrazně ovlivňují resocializační přístupy.

František Vlach

Výuka zabezpečovací detence v Akademii Vězeňské služby ČR

Dnem 1. ledna 2009 nabyl účinnosti zákon č. 129/2008 Sb., o výkonu zabezpečovací detence a dalších předpisech. V návaznosti na něj před deseti lety, přesně v roce 2009, byl otevřen první Ústav pro výkon zabezpečovací detence v České republice, a to ve Vazební věznici Brno. Výkonem zabezpečovací detence se sleduje ochrana společnosti před zvláště nebezpečnými a nemocnými pachateli závažné trestné činnosti. Je vykonávána v ústavech se zvláštní ostrahou a s léčebnými, psychologickými, vzdělávacími, pedagogickými, rehabilitačními a činnostními programy. Ústavy pro výkon zabezpečovací detence spravuje Vězeňská služba ČR a byly zřízeny ve Vazební věznici Brno (2009) a následně i ve Věznici Opava (2013).

Do výkonu zabezpečovací detence se osoby umísťují jen na základě soudního nařízení, kdy se jedná o časově neomezenou izolaci v určených ústavech zabezpečovací detence, které stráží Vězeňská služba ČR. Osoby umístěné do těchto ústavů se nazývají chovanci a musí s nimi být zacházeno takovým způsobem, který respektuje lidskou důstojnost a je v souladu s Evropskými vězeňskými pravidly.

Tato významná změna v zacházení s nebezpečnými a nemocnými pachateli se musela také zákonitě projevit v přípravě nově nastupujících příslušníků a odborných zaměstnanců. Hlavního garanta a koordinátora v oblasti vzdělávání a přípravy představuje Akademie Vězeňské služby ČR ve Stráži pod Ralskem. Akademie je resortním vzdělávacím zařízením a organizační jednotkou Vězeňské služby České republiky s celorepublikovou působností. Toto vzdělávací zařízení zajišťuje, aby nově nastupující příslušníci a civilní zaměstnanci Vězeňské služby byli náležitě vycvičeni a vyškoleni pro výkon služby nebo práce ve Vězeňské službě ČR, což znamená také seznámení s ochranným opatřením, jakým je právě zabezpečovací detence.

V základní odborné přípravě pro příslušníky se problematika zabezpečovací detence řadí do tematických plánů předmětů

Penologie a Práva. V předmětu Penologie jsou příslušníci již od páté vyučovací hodiny postupně seznamováni s právním předpisem upravujícím výkon zabezpečovací detence, s účelem a důvodem jejího ukládání. Studenti jsou dále obeznámeni s vlastním výkonem zabezpečovací detence (technické vybavení, stavební úpravy, personální zajištění, úkoly zaměstnanců při zajišťování výkonu zabezpečovací detence). Výkon zabezpečovací detence je též vyučován v rámci tématu výkon dozorčí služby (druhy dozorčích stanovišť, povinnosti dozorce ve výkonu zabezpečovací detence).

V dalších vyučovacích hodinách je příslušníkům vyložen příjem chovanců, jejich typologie, ubytování, propuštění z výkonu zabezpečovací detence. Dále jsou seznámeni s programy zacházení a jejich skladbou. Výklad se zaměřuje na postup odborných zaměstnanců při stanovení programu zacházení, kdy je důraz kladen především na individuální přístup při stanovení programu zacházení a zařazení chovanců do jednotlivých sekcí a skupin. V rámci tématu práva obviněných, odsouzených jsou studenti též obeznámeni s právy a povinnostmi chovanců a s kázeňským řízením vedeným v zabezpečovací detenci. Provádí nácvik vyplňování záznamů o kázeňském přestupku chovance, záznamu o zjištění fyzického násilí. V posledním tematickém celku zaměstnávání obviněných a odsouzených jsou studenti uváděni do problematiky zaměstnávání chovanců a povinností dozorců v průběhu pracovního zařazení chovance. Závěrem lze konstatovat, že problematika zabezpečovací detence u nově nastupujících příslušníků postupně prorůstá do většiny tematických bloků v předmětu Penologie. Hodinová dotace věnovaná přímo tématu zabezpečovací detence činí 7,5 hodiny.

Kromě předmětu Penologie jsou v rámci základní odborné přípravy příslušníci seznamováni s právními hledisky zabezpečovací detence v předmětu Právo. Tento předmět zahrnuje druhy

trestných sankcí a ochrannými opatřeními, kam patří zabezpečovací detence. Jedná se o přísnější formu ochranné léčby, kdy by pouhé uložení ochranné léčby nevedlo k dostatečné ochraně společnosti.

Podobná situace nastává i u nově nastupujících občanských zaměstnanců v rámci základní odborné přípravy B2, která je určena pro zaměstnance v přímém styku s vězni a podílejících se na realizaci programů zacházení, jako jsou vychovatelé, pedagogové, psychologové a další. Zde se problematika zabezpečovací detence vyučuje v předmětu Penitenciariстика. Nově nastupující odborní zaměstnanci se setkávají se základními pravidly v zabezpečovací detenci, se specifiky komplexní zprávy, zařazování chovanců do práce a objasnění prospěšnosti pracovního zařazení, ale také s důrazem na bezpečnostní rizika a vysvětlení prioritní účasti chovanců na terapii před pracovním zařazením.

V dalších hodinách jsou studentům vyloženy základní povinnosti chovanců, s důrazem na specifika osobnosti chovanců a s tím spojené obtíže s dodržováním pořádku a kázně, kázeňská řízení s chovanci a objasnění problematiky udělování mírnějších kázeňských trestů než u odsouzených ve výkonu trestu odnětí svobody. Dále jsou seznámeni s právy chovanců a specifiky s tím spojenými, například nemožností opuštění věznice v souvislosti s návštěvou. Další vyučovací bloky obsahují úkoly sociálních pracovníků ve vztahu k chovancům a také úlohu spolupracujících státních i neziskových organizací v procesu realizace ochranných opatření.

V základní odborné přípravě typu B2 určené odborným zaměstnancům je obtížné přesně vyčíslit časovou dotaci k výuce tohoto tématu, neboť prolíná více souhrnnými tématy. Záleží na aktuální situaci ve třídě, zda někdo ze studentů pracuje či nepracuje v ústavu pro výkon zabezpečovací detence. Celkově je věnováno problematice zabezpečovací detence více jak šest vyučovacích hodin.

I v případě nově nastupujících občanských zaměstnanců je problematika zabezpečovací detence zahrnuta současně také v předmětu Právo, kde je probírána ve stejné šíři a hloubce jako u nově nastupujících příslušníků.

Vedení Vězeňské služby a Akademie si plně uvědomují, že vzdělávání a výcvik vězeňského personálu má nemalý vliv na zkvalitnění výchovné práce s vězněnými osobami a v konečném důsledku vede ke snížení rizik vzniku mimořádných událostí. Proto kromě základní odborné přípravy, jež je určena pro nově nastupující příslušníky a občanské zaměstnance, věnují zvýšenou pozornost dalšímu celoživotnímu vzdělávání. I v této oblasti jsou realizovány specializační kurzy určené pro zaměstnance pracující v ústavech zabezpečovací detence. Tyto kurzy jsou uskutečňovány na základě požadavků z Odboru výkonu vazby a výkonu trestu odnětí svobody generálního ředitelství Vězeňské služby ČR, kde je hlavním patronem pan PhDr. Václav Jiříčka, Ph.D. Zpravidla jednou za dva až tři roky se v návaznosti na personální situaci v ústavu pro výkon zabezpečovací detence realizuje specializační kurz ve spolupráci s vybraným psychiatrickým zařízením, a to Psychiatrickou nemocnicí Bohnice. Psychiatrická péče v Bohnicích má více než stoletou tradici. Ústav byl založen počátkem 20. století, kdy v roce 1903 Zemský výbor Království českého rozhodl o výstavbě nového ústavu pro choromyslné. V roce 1906 se začaly stavět první pavilony a v roce 1909 se stal ústav samostatným Královským českým zemským ústavem pro choromyslné v Bohnicích. Psychiatrická nemocnice Bohnice je největším psychiatrickým zařízením v České republice, které poskytuje odbornou psychiatrickou pomoc lidem s duševním onemocněním. Nemocnice poskytuje

jak lůžkovou, tak i ambulantní péči pro všechny věkové skupiny pacientů a veškeré současné psychiatrické diagnózy.

Kurzy pro vybrané zaměstnance Vězeňské služby ČR jsou tedy připravovány s odborníky, kteří disponují bohatými zkušenostmi a praxí s lidmi, kteří mají vážné psychiatrické diagnózy, potýkají se se závislostí na alkoholu, drogách, s gamblerstvím a potřebují pomoc. V kurzu se probírají témata, jako jsou psychotici, poruchy osobnosti, sexuální deviace, mentální retardace a další, které odborní zaměstnanci a příslušníci využijí ve své každodenní práci v ústavu zabezpečovací detence s chovanci zde zařazenými na základě rozhodnutí soudu.

Kurz se skládá ze tří setkání, přičemž každé z nich má délku 16 vyučovacích hodin, začíná se v pondělí (čtyři hodiny), v úterý je to celý den (osm hodin) a končí se ve středu (čtyři hodiny), celkem tedy 48 vyučovacích hodin. Do kurzu se zařazují odborní zaměstnanci, ale i příslušníci, kteří pracují v Ústavu zabezpečovací detence Brno nebo v Opava. Do kurzu účastníky navrhuje ředitel příslušných organizačních jednotek a celkový seznam pak upravuje hlavní garant pan dr. Jiříčka z generálního ředitelství VS ČR. V letošním roce byl odborným garantem kurzů pan doc. PhDr. Jan Kožnar, CSc., který je klinickým psychologem a psychoterapeutem a věnuje se psychoterapii a režimové léčbě sexuálních deviantů v Bohnicích. Dalšími odbornými lektory kurzu byli zkušení zaměstnanci psychiatrických zařízení, mimo jiné např. Mgr. Petr Ptáček, prim. MUDr. Zlata Mistoleroová, MUDr. Radkin Honzák, CSc., a další. V závěru celého kurzu obdrží účastníci osvědčení o jeho absolvování. Obecně platí, že Vězeňská služba České republiky patří z hlediska odbornosti a složitosti řízení k nejnáročnějším státním bezpečnostním sborům, neboť vedle úkolů bezpečnostního charakteru plní také roli specifické sociální služby veřejnosti. Odborní zaměstnanci vězeňské služby zajišťují potřebné výchovné a terapeutické působení na vězně, kteří jsou nebezpeční pro společnost jako pachatelé závažných zločinů, ale potřebují také účinnou pomoc, penitenciární edukaci a terapie s ohledem na hloubku jejich osobnostního selhání a duševního onemocnění.

plk. Ing. František Vlach, MBA, LL.M., Ing-Paed IGIP
ředitel Akademie VS ČR

Zvyšování kvalifikace pracovníků vězeňské služby

Abstrakt:

Článek předkládá zamyšlení se nad systémem vzdělávání pracovníků vězeňské služby a možnostmi dalšího rozšíření stávajícího systému o nové kvalifikační programy zřizované na vysokých školách. Nový studijní program Resocializační a penitenciární pedagogika je jednou z nabízených možností získání či rozšíření kvalifikace pro pracovníky vězeňské služby v oblasti speciální pedagogiky.

Klíčová slova:

kvalifikace, vzdělávání, speciální pedagogika, resocializace, penitenciaristika, kompetence, vězeňská služba.

Abstract:

The Article Discusses The Education System Of Staff in correctional services and the possibility of further expansion of the existing system by new qualification programmes established at universities. The new course Resocialisation and Penal Pedagogy in the field of special pedagogy is one of the possible ways on offer to obtain or develop a qualification for corrective service staff.

Keywords:

qualification, education, special pedagogy, resocialisation, penitentiary studies, competence, corrective services.

Vzdělání hraje klíčovou úlohu v profesní orientaci pracovníků nejen v oblasti vězeňské služby. Všichni pracovníci – příslušníci a zaměstnanci vězeňské služby – musí mít základní kvalifikaci, která je nezbytně nutná pro výkon jejich povolání. Další profesní vzdělávání pak trvá po celou dobu výkonu jejich zaměstnání. Pro Vězeňskou službu ČR základní kvalifikaci pro výkon pracovních a služebních povinností, další průběžné vzdělávání, zvyšování kvalifikace, získávání nových kompetencí, koordinaci meziresortní a mezioborové spolupráce, preventivní, osvětovou a badatelskou činnost zajišťuje Akademie vězeňské služby. Akademie Vězeňské služby ČR spadá pod Vězeňskou službu ČR, kde tvoří samostatnou složku a má celorepublikovou působnost. Je to unikátní zařízení, které má svou bohatou historii a současnost, ve které se zohledňují nejnovější světové trendy ve vzdělávání a realistické vize do budoucnosti. Vzdělávání zaměstnanců a příslušníků Vězeňské služby ČR upravuje mimo jiné nařízení generálního ředitele č. 55/2010, o vzdělávání ve Vězeňské službě České republiky a nařízení generálního ředitele č. 59/2008,

o jazykové kvalifikaci příslušníků a občanských zaměstnanců Vězeňské služby ČR. Vzdělávání ve Vězeňské službě ČR tvoří dle čl. 2 (NGŘ 55/2010) soustava různých forem vzdělávání v rámci Programu celoživotního vzdělávání. Je zabezpečované Akademií Vězeňské služby ČR, nebo organizované ve spolupráci s vysokými školami či jinými vzdělávacími subjekty. (Koncepte vězeňství do roku 2025 [online]. [cit. 2019-08-28]. Dostupné z: <https://www.vscr.cz/wp-content/uploads/2017/06/Koncepte-vezenstvi.pdf>, s. 20 -30). Pro podrobnější informaci předkládáme přehled základní odborné přípravy zaměstnanců Vězeňské služby ČR, který realizuje Akademie Vězeňské služby ČR.

Základní odborná příprava

Základní úroveň vzdělávání zaměstnanců Vězeňské služby České republiky tvoří základní odborná příprava (ZOP). Základní odborná příprava je zajišťována pro všechny nově zaměstnance přijaté do služebního nebo pracovního poměru k Vězeňské službě ČR. Člení se podle jejich zařazení do výkonu služby nebo práce v jednotlivých organizačních jednotkách a je organizována se zřetelem na splnění základních požadavků a kvalifikačních předpokladů pro výkon zastávané funkce.

ZOP A – pro příslušníky vězeňské služby bez rozdílu služebního zařazení. Do této formy studia jsou zařazeni příslušníci nově přijatí do služebního poměru k Vězeňské službě ČR. Výuka navazuje na přípravné období, jež student stráví v organizační jednotce, přičemž je realizována přednáškovou a výcvikovou formou s dobou trvání zpravidla 13 týdnů, není-li stanoveno jinak. Výuková a výcviková část základní odborné přípravy je ukončena závěrečnou klasifikací z jednotlivých předmětů a komplexní závěrečnou zkouškou, na jejichž základě obdrží absolvent vysvědčení a osvědčení.

ZOP B/1 – pro občanské zaměstnance, kteří pracují v přímém styku s vězněnými osobami, ale nepodílejí se přímo na realizaci programů zacházení. Jsou to zaměstnanci oddělení a referátů logistiky, informatiky, zaměstnávání, ekonomiky, personálních a správních. Výuka je realizována seminární a přednáškovou formou zpravidla v délce jednoho týdne. Základní odborná příprava je ukončena závěrečným písemným testem a na základě jeho výsledku vydáním osvědčení.

ZOP B/2 – pro občanské zaměstnance, kteří pracují v přímém styku s vězněnými osobami a podílejí se na přípravě a realizaci programů zacházení. Jsou to zejména vychovatelé, sociální pracovníci, speciální pedagogové a psychologové. Výuka je realizována seminární a přednáškovou formou zpravidla v délce sedmi týdnů. Studium je rozděleno do dvou relativně samostatných na sebe navazujících fází – Všeobecný základ a Profesní příprava. Základní odborná příprava je ukončena závěrečnou zkouškou, na jejímž základě obdrží absolvent osvědčení.

ZOP B/3 – pro zdravotnický personál. Výuka je realizována formou přednášek a výcvikem zpravidla v délce jednoho týdne. Základní odborná příprava je ukončena závěrečným písemným testem a na základě jeho výsledku vydáním osvědčení.

ZOP B/4 – pro občanské zaměstnance, kteří pracují na částečný úvazek, a dále ostatním pracovníkům vykonávajícím práci pro Vězeňskou službu ČR, kteří přicházejí do přímého styku s vězněnými osobami. Jde např. o profesi pověřený duchovní, lékař specialista, terapeut apod. Školení probíhá formou vstupního přednáškového bloku, kdy jsou posluchači seznámeni s vybranými tématy služebních předmětů. Tato forma studia je do jednoho měsíce od absolvování přednáškového bloku ukončena odbornou rozpravou a předáním závěrečného osvědčení o absolvování školení.

NS I – nástupní školení je určeno občanským zaměstnancům nepřicházejícím do styku s odsouzenými a obviněnými. Je realizováno formou samostudia v organizačních jednotkách Vězeňské služby ČR. Na závěr nástupního školení vypracují posluchači závěrečný písemný test zahrnující průřez prostudovanou látkou. Na základě písemného testu obdrží absolvent osvědčení. Vzdělávání - Akademie VS ČR [online]. [cit. 2019-08-28]. Dostupné z: <https://www.vscr.cz/akademie-vs-cr/informacni-servis/vzdelavani/>.

Další možnosti vzdělávání pracovníků vězeňské služby, a tudíž i pracovníků ústavů zabezpečovací detence umožňují i studijní programy realizované jednotlivými vysokými školami. Mezi tradiční obory, kterými je možné získat odbornou kvalifikaci v oblasti vězeňství, patří studium speciální pedagogiky.

S rozmanitostí cílové skupiny z pohledu věku i druhu postižení přijímá a vytváří speciální pedagogika i nové metody – terapeuticko – formativní, expresivní, supervizi a další.

Toto vše umožňuje diverzitu speciální pedagogiky a vybízí k dělení na specializace, pilíře či kmeny, např. resocializační a penitenciární pedagogika, gerontagogika a další. Co přesně chápat pod pojmem diverzita? Diverzitu vnímejme v kontextu různorodosti. Jednou ze specializací, která se vzhledem ke specifitě cílové skupiny i práce s ní nabízí, je Resocializační a penitenciární pedagogika.

Cílem studia studijního programu Resocializační a penitenciární pedagogika je příprava absolventů jako samostatných odborníků a pro střední řídicí a odborné funkce v rámci resortů MŠMT ČR, MV ČR, MSp ČR (Vězeňské služby ČR, PaMS), MPSV ČR, MZ ČR, MF a dalších státních i nestátních institucí, které se podílejí na resocializaci. Proto profil absolventa respektuje potřeby praxe, profesních standardů a kompetencí. Jsou akceptována nová paradigma v pedagogických vědách, především ve speciální pedagogice a sociální pedagogice, neboť resocializační pedagogika jako taková je hraniční disciplínou mezi speciální a sociální pedagogikou, provázanou s dalšími vědami společenskými, přírodními a technickými. Jedná se o mimořádně rozvětvenou (multidisciplinární a transdisciplinární) nauku. Studium je charakteristické širším pojetím speciální a sociální pedagogiky, které klade důraz na vědomosti a jejich aplikace v kontextu dalších disciplín. Je koncipováno jako nauka, jež se opírá o filozofická, historická, pedagogická, psychologická, sociologická a právní východiska, vychází též z empirických zkušeností i současných poznatků rozvoje vzdělávání a vizí jeho rozvoje v systému celoživotního učení. A právě v těchto disciplínách se najdou i pracovníci v ústavech zabezpečovací detence.

Studenti oboru resocializační a penitenciární pedagogika budou vybaveni po stránce teoretické tříletým soustavným studiem v bakalářském programu v klasických společenských vědách i ve vědách specifických uvozujících resocializační pedagogiku. Po stránce praktické se budou vzhledem k řízené praxi orien-

tovat v terénu a učit se speciálně pedagogickým dovednostem se zaměřením na resocializaci jedince, což se týká právě zabezpečovací detence.

Studenti jsou profilováni do více segmentů - činností: pedagogických, resocializačních, manažerských, sociálních apod.

Cíle studia všeobecné a speciální

Cílem studia je příprava vysokoškolsky vzdělaného odborníka způsobilého především k převýchovné práci s jedincem, jeho resocializaci, tj. odstranění nežádoucích postojů a návyků a znovuzařazení do společnosti jako jejího plnohodnotného člena.

Získaná kvalifikace odpovídá požadavkům zákona č. 563/2004 Sb., o pedagogických pracovnících a také zákona č. 108/2006 Sb., o sociálních službách, zákona č. 555/1992 Sb., o Vězeňské službě ČR, zákona č. 169/1999 Sb., o výkonu trestu odnětí svobody, zákona č. 361/2003 Sb., o služebním poměru příslušníků bezpečnostních sborů a dalších zákonů jednotlivých resortů upravujících možnosti resocializace. Cílena je do oblasti reintegračních záměrů a odpovídá i zamýšlené strukturální perspektivě speciálně pedagogické péče. Tomu odpovídají všeobecné a speciální cíle. Ze všeobecných cílů studia vybíráme základ - vybavit absolventa odpovídajícím systémem vědomostí, dovedností, postojů a hodnot v daném oboru, skloubit požadovanou odbornost v rovině vědomostí i dovedností s profesionálním přístupem absolventa, dosáhnout patřičné kreativity absolventa, který bude schopen samostatně analyzovat pedagogické problémy a přijímat rozhodnutí při jejich řešení, získávat nové informace, poznatky a dovednosti a zpracovávat je, vychovat flexibilní osobnost schopnou orientovat se ve společenských jevech, rozvinout všestranné komunikativní dovednosti absolventa, vést studenta k vědecko-výzkumné práci v rámci jeho působnosti. Speciální cíle jsou - zvládnout teoretické základy resocializace a penitenciariistiky a získat schopnost uplatňovat adekvátní převýchovné metody a postupy, porozumět systému práce v resocializačních a penologických zařízeních jednotlivých resortů, získat a v praxi si ověřit teoretické poznatky vztahující se k problematice všech resocializačních metod, postupů, principů a zacházení v resocializační a penitenciární praxi, platňovat principy a zvládnout (a střídat) metodiky resocializace, reintegrace a zacházení s chovanci – klienty, povinně absolvovat stanovenou praxi ve vybraných pracovištích jednotlivých resortů a získat tak nezbytné základní kompetence ke konkrétní práci s osobami se speciálními potřebami, zejména etopedickými a rovněž i penitenciárními. Absolvent studijního programu Resocializační a penitenciární pedagogika je vysokoškolsky vzdělaný odborný pracovník – specialista připravený v teoretické i praktické oblasti na přímou resocializační práci s jedinci nacházejícími se v celém spektru speciální pedagogiky, sociální pedagogiky a sociální práce. V hierarchii řízení bude stát na úrovni samostatného pracovníka, nebo v oblasti řídicí činnosti na úrovni středního managementu. Je schopen plně reflektovat jedince svěřené do jeho působnosti, je připraven podílet se na jejich resocializaci, reintegraci, ale i výchově a vzdělávání, respektovat jeho anatomicko-fyziologické a vývojové zvláštnosti, pohlaví, národnost, jazyk, náboženství, sociokulturní zvyklosti a tradice a další specifické potřeby, z nichž vyplývá užítí speciálních metod a individualizovaných forem resocializace a další péče o tyto jedince. Všechny uvedené požadavky se vztahují i na pracovníky v ústavech zabezpečovací detence.

Profil absolventa

Profil absolventa je koncipován v souladu s poznatkami o rozvoji profesí, zahrnujících všechny sociálně a speciálně pedagogické činnosti, tj. resocializační a penitenciární, jejichž výstupem je resocializační a penitenciární pedagogika rozvětvená do všech resortů v oblastech veřejného i soukromého sektoru. Klade důraz především na následující kompetence:

Kompetence profesně oborové

zahrnují soubor vědomostí, profesních dovedností a schopností aplikace teoretických poznatků v praxi. Jde především o dovednost analyzovat sociální a specifický (penologický a penitenciární) problém, efektivně komunikovat s klientem i spolupracovníky a nalézat řešení problému (situace) – resocializace a reintegrace v rámci možností daného člověka (systému), a to v souladu s nabytou teoretickou výbavou. Absolvent získá profesní kompetence v rámci požadavků výše uvedených resortů.

Kompetence sociálně/speciálně pedagogické = resocializační a reintegrační

Zahrnují poznatky o typologii a charakteru speciálně/sociálně pedagogických procesů, o podmínkách, formách a metodách výchovy a vzdělávání člověka, znalosti a dovednosti potřebné pro sociální kultivaci, socializaci, resocializaci a reintegraci jedince i sociálních skupin a prevenci sociálně patologických jevů.

Kompetence speciálně pedagogické = resocializační a penitenciární

Jsou souborem vědomostí a dovedností ze všech oblastí speciální, sociální a penitenciární pedagogiky se zaměřením na psychopedii, etopedii a ve svém důsledku na penitenciaristiku. Tyto kompetence vyžadují nejen kreativitu, ale i hlubokou znalost osobnosti jedince, metod zacházení s ním a schopnost umět hledat jeho perspektivy v resocializaci a reintegraci zno-
vuzařazením do společnosti.

Kompetence diagnostické a intervenční

Obsahují znalosti a dovednosti potřebné k diagnostice sociálního prostředí, interpersonálních vztahů, podmínek života, příčin sociálně patologických jevů, pedagogického působení a jeho efektů a především v komplexním poznání jedince jako základu resocializačních a reintegračních aktivit. Absolvent má schopnosti a dovednosti poskytovat nebo zajišťovat přiměřenou úroveň speciálně pedagogické, sociálně pedagogické podpory, péče a ochrany jak u jednotlivců, tak skupin. Na základě důkladné diagnostiky bude absolvent schopen stanovit i podmínky efektivní resocializace a pracovat ve shodě s individuální klientou.

Kompetence komunikační

Zahrnují v rámci resocializačních a penitenciárních postupů znalost procesů sociální komunikace a schopnost tuto komunikaci pozitivně ovlivňovat. Absolvent dovede uplatnit získané

poznatky v komunikaci s různými typy klientů se svými spolupracovníky, v rámci interpersonální komunikace, i s veřejností. Má znalosti postupů při řešení sporů a konfliktních situací. Dokáže týmově pracovat jak se svými svěřenci, tak se spolupracovníky.

Kompetence osobnostně kultivující

Absolvent má nezbytný všeobecný přehled v základních vědních oborech aplikovaných v pojetí resocializační a penitenciární pedagogiky jako interdisciplinární, biodromální a systémové disciplíny. Je schopen reflektovat nová paradigma společenských věd v souvislostech aktuální společenské situace. Akcent výuky je kladen na filozofii a etiku, absolventi jsou vedeni k využití poznatků z managementu a řízení jako prostředku pozitivních změn v životě jednotlivců i sociálních skupin. Absolvent má předpoklady k objektivní interpretaci tradičních otázek speciální, sociální a penitenciární pedagogiky, jejich zkoumání a užití v praxi v humánních souvislostech, s vědomím limitujících faktorů legislativy, ekonomické situace, vlivu veřejného mínění, médií, náboženství, zvyklostí, tradic a životního prostředí jako celku. Tyto kompetence opravňují absolventa ke správnému nastavení resocializace a reintegrace.

Absolvent se vyznačuje následujícími odbornými znalostmi – pedagogickými, speciálně pedagogickými (etopedickými a psychopedickými), psychologickými, filozofickými (etickými), právními, sociologickými, jazykovými, penologickými a penitenciárními a v neposlední řadě všeobecnými (kulturními, politickými a sportovními). Mezi odborné dovednosti, které získá, patří dovednosti – komunikační, organizační, metodické, jazykové, administrativní, práce na PC, poradenské, asertivní, zvládání krizových a stresových situací, terapeutické a hygienické. Neopominutelné obecné způsobilosti u absolventa tohoto programu jsou – zásadovost, mravnost, objektivita, vlastenectví, multikulturalita, sebeovládání a ukázněnost, pevná vůle, pedagogický optimismus, pedagogický takt, pedagogický klid, pedagogické zaujetí, pedagogická empatie, přísná spravedlnost a humánní přístup ke každému jedinci.

Shrnutí: Profil absolventa studijního programu resocializační a penitenciární pedagogika. Obor resocializační a penitenciární pedagogika je hraniční vědou mezi speciální, sociální pedagogikou a penitenciaristikou, provázaný s mnoha dalšími disciplínami společenskými, přírodními a technickými. Při vymezení profilu absolventa tohoto oboru bude proto kladen důraz jak na jeho široké, tak i hluboké odborné vědomosti nauk pedagogických, psychologických, sociologických, filozofických, právních, penologických a penitenciárních, biologických a lékařských, technických (elektronika, strojírenství, stavebnictví, architektura), ekonomických a dalších. Za nosné disciplíny je nutné považovat (mimo pedagogiku, psychologii a právo) především speciální pedagogiku, sociální pedagogiku, resocializační a penitenciární pedagogiku. Kromě orientace v uvedených vědách musí být absolvent empatický, komunikativní, kreativní a všeobecně kultivovaný. Musí se vyznačovat všemi rysy pedagogovy osobnosti, jako je pedagogický humanismus, pedagogický optimismus, pedagogický takt a trpělivost, organizační schopnosti, spravedlnost a nepodléhání intervencím.

K uvedeným vědomostem se řadí i dovednosti, což jsou vlastně vědomosti uplatňované v pedagogické praxi. To znamená, že absolvent oboru resocializační a penitenciární pedagogika musí ovládat výchovné metody, metody sociálně výchovné práce, metody zacházení s jedincem, speciálně pedagogické metody, organizační formy pedagogické práce, musí umět řešit krizo-

vé a mezní situace. K jeho praktické výbavě patří i uplatňování pedagogických a speciálně pedagogických principů, principů a metod mravní výchovy, sestavování programů zacházení s klienty a orientace v penitenciární praxi apod.

Bakalář v programu resocializační a penitenciární pedagogika je kvalifikovaným odborníkem orientovaným na pedagogickou a speciálně pedagogickou činnost v zařízeních zaměřených na resocializační a penitenciární působení a zacházení (např. ve vězeňských zařízeních, detenčních ústavech, zařízeních post-penitenciární péče, v nízkoprahových centrech, správě uprchlických zařízení apod.).

Studiem programu Resocializační a penitenciární pedagogika získá absolvent odpovídající znalosti z profilových studijních předmětů, kterými jsou pedagogika, psychologie, sociologie, právo, sociální práce, speciální a sociální pedagogika, penologie a penitenciariстика a resocializační pedagogika. Absolvent disponuje rozvinutými komunikačními schopnostmi a dovednostmi, resp. vysokým stupněm emoční inteligence. Absolvent zvládá krizové situace, je vzdělán v krizové komunikaci a intervenci. Je schopen náročnost svého povolání kompenzovat odpovídající duševní hygienou, zvládá základní techniky relaxace. Absolvent je rovněž vzdělán v oblasti managementu orientovaného do specifického prostředí věznic, detenčních ústavů apod. Je tudíž téměř šitý na míru pracovníkům ústavů zabezpečování detence, v níž se předpokládá kvalitativně vysoký vzdělanostní stupeň u všech zaměstnanců, příslušníků i občanských zaměstnanců.

Výslednicí profilu absolventa oboru resocializační a penitenciární pedagogika je tedy vysoce vzdělaný a humánně zaměřený odborník, zabývající se profesně resocializací, reintegrací a penitenciariстикou (včetně postpenitenciární péče), tj. znovuzařazením různě sociálně vyloučených jedinců do občanské společnosti tak, aby byli schopni plnit funkce v osobním i společenském životě. K jeho atributům patří schopnost ovládat a používat moderní formy, metody a prostředky resocializačního a penitenciárního působení v duchu postmoderní společnosti, ochota a schopnost vzdělávat se, ale i vzdělávat ostatní, být komunikativní, asertivní a empatický.

Získaná kvalifikace rozšiřuje možnosti vzdělávání pracov-

níků Vězeňské služby ČR a odpovídá požadavkům zákona č. 563/2004 Sb., o pedagogických pracovnících a také zákona č. 108/2006 Sb., o sociálních službách, zákona č. 555/1992 Sb., o Vězeňské službě ČR, zákona č. 169/1999 Sb., o výkonu trestu odnětí svobody, zákona č. 361/2003 Sb., o služebním poměru příslušníků bezpečnostních sborů a dalších zákonů jednotlivých resortů upravujících možnosti resocializace.

Seznam zdrojů

FISCHER, Slavomil, ŠKODA, Jiří, SVOBODA, Zdeněk, ZILCHER, Ladislav. Speciální pedagogika. 1. vyd. Praha: TRITON, 2014. 295 s. ISBN 978-80-7387-792-7.

JŮZL, Miloslav. Penitenciariстика jako věda žalávní. Praha: Univerzita J. A. Komenského Praha, 2017. ISBN 978-80-7452-131-7.

KALEJA, Martin. Determinanty edukace sociálně vyloučených žáků z pohledu speciální pedagogiky. Ostrava: Ostravská univerzita v Ostravě, Pedagogická fakulta, 2014. ISBN 978-80-7464-544-0.

MICHALÍK, Jan. Zdravotní postižení a pomáhající profese. Praha: Portál, 2011. ISBN 978-80-7367-859-3.

MIŇHOVÁ, Jana a LOVASOVÁ, Vladimíra. Psychopatologie: pedagogické, právní a sociální aspekty. Plzeň: Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk, 2018. ISBN 978-80-7380-721-4.

SLOWÍK, Josef. Speciální pedagogika. Praha: Grada, 2007. Pedagogika (Grada). ISBN 978-80-247-1733-3.

ŠKOVIERA, Albín. Resocializační pedagogika - kontexty a trendy. Pardubice: Univerzita Pardubice, 2018. ISBN 978-80-7560-139-1.

Koncepce vězeňství do roku 2025 [online]. [cit. 2019-08-28]. Dostupné z: <https://www.vscr.cz/wp-content/uploads/2017/06/Koncepce-vezenstvi.pdf>, s. 20 -30).

Vzdělávání - Akademie VS ČR [online]. [cit. 2019-08-28]. Dostupné z: <https://www.vscr.cz/akademie-vs-cr/informacni-servis/vzdelavani/>

PaedDr. Jarmila Klugerová, Ph.D.

vedoucí katedry speciální pedagogiky UJAK Praha

Supervize

Slovo supervize znamená pohled z vrchu. Je to pojem pocházející z psychoanalýzy, v naší branži znamená supervize něco jiného, nežli je vedení, management, řízení. V našem pojetí to není kontrola. V psychoterapeutickém pojetí je supervize odbornou, konzultativní aktivitou, poradenskou komunikací s lidmi, kteří pracují s druhými lidmi, mají to s nimi těžké, náročné, mají obtíže, mnohdy to nezvládají a jsou zatíženi. Práce s lidmi bývá obtížná, když se dělá pořádně, a supervize by jí měla napomoci. Supervize je, na rozdíl od vedení nebo managementu, daleko více založena na osobním přístupu a vztahu.

Já jsem se supervizi vyučil stylem *learning by doing*, čili že jsem vykonával praxi a měl jsem svého supervizora, ale měl jsem také svého ředitele (to byl vedoucí) a pak ještě i manažera. Supervize jako pomáhající profese vznikla víceméně proto, že pomáhání lidem bývá tak náročné, že nás někdy z toho pomáhajícího procesu uvede do stavu, že sami potřebujeme pomoc. Supervizi rozlišujeme zjednodušeně řečeno na případovou a na týmovou. Když jsem byl pozván do detenčního ústavu v Brně, kde pracuji s odbornými pracovníky, velmi často debatujeme o případech, diskutujeme o tom, jak se s nimi pracuje, jak se s nimi dá pracovat, co se nedá a co se dá, a tak dál. Mělo by to personálu pomoci. Mnohdy to pomůže tím, že i já jako supervizor říkám, že vlastně nevím a že je to opravdu obtížné. Možná, že něco prostě nepůjde. Pak je také supervize týmová, kde by se mělo pomoci týmu, jak spolu vycházet, jak konstruktivně zvládat atmosféru, jak spolupracovat. Co se týmu a týmovosti týče v brněnském detenčním ústavu, tak si myslím, že jsou dobrým týmem, nicméně v přístupech se dělí na podskupinu medicínskou a podskupinu výchovně-terapeutickou.

Detenční ústav by měl sloužit hlavně k tomu, že chráníme společnost, o tom není pochyb. Jestliže někdo spáchá trestný čin a má poruchu nebo nemoc, je mu nařízeno ochranné ústavní léčení a my s ním pracujeme v léčebně, v nemocnici tak, jak to dokážeme. S některými to nedokážeme. Provozovat terapii s člověkem, který to nechce, který nechce spolupracovat, s takovým to zkrátka nejde. To je jako kdybyste někoho učili angličtinu a on se ji nechtěl učit. Takoví lidé, kteří nespolupracují v ochranném léčení a kteří to léčení sabotují, s těmi se nelze dopracovat k osobnostním změnám, jež by zaručily, že nebudou recidivovat. A takové v léčebně máme a ti by měli přirozeně končit nebo odcházet do detenčních ústavů.

Ještě se vrátím k týmovosti. Ta je, jak už jsem řekl, trochu problematická kvůli jistému napětí mezi medicínským personálem, tedy psychiatry, sexuology, a mezi odborníky, prosazujícími výchovně-terapeutické a speciálně pedagogické přístupy. To mohu ilustrovat velmi jednoduše ze své zkušenosti. Já se supervizi snažím vykonávat ve spolupráci s vámi už zhruba pět let a za tu dobu jsme měli určité takových setkání možná 20. Trvají vždy zhruba půlden a zúčastňují se toho setkání v podstatě ti odborní zaměstnanci, kteří jsou k dispozici, pan

primář, lékař, ale dle mého názoru absentuje přítomnost sexuologa. To lze vnímat jako systémovou patologii, která možná souvisí i s tím, že česká sexuologie této problematice nevěnuje patřičnou pozornost. Je zde jedna důležitá skutečnost, že někteří sexuologové nesouhlasí s kastrací, která se v zabezpečovací detenci realizovala u dvou chovanců. Mimochodem proti kastraci vystupuje také veřejný ochránce práv ČR. Já sám tuto problematiku expresivně popisuji tak, že považuji úkon kastrace při výkonu detence za zločin. Snad se jednou budou tyto případy posuzovat a řešit soudní cestou. Kastrování je v dnešní době předpotopní, neboť existují velmi mocné medikamenty, jimiž lze dosáhnout naprosto obdobného výsledku v produkci testosteronu jako při kastraci. Tak to je takový příklad toho, kdy si myslím, že funkce zabezpečovací detence ne zcela plní daný účel.

Při návštěvě detenčního ústavu v Opavě, spolu s úředníkem z kanceláře ombudsmana, jsem shledal pozoruhodný rozdíl mezi brněnským týmem a opavským týmem. I v Opavě se projevuje rozdílnost mezi medicínským a výchovně-terapeutickým přístupem a to je tam řešeno pro mě velmi zajímavým způsobem, že terapeuticky - výchovný tým dával svoji zprávu a medicínský tým zase tu svoji. Byly to tedy dvě zprávy, které spolu nebyly sesynchronizovány a rozhodnutí o dalších návrzích řešil až soudce nebo soudkyně. Obdivuji tamní soudkyni, protože se mi zdá, že je progresivní, a dokonce zvládá nejednoznačnost, což je i demokratickým principem. Měla tedy vedle sebe dvě zprávy a podle nich se i rozhodla. V Brně se vychází pouze z jedné zprávy v podstatě s jednotným závěrem všech účastníků.

Pak bych měl ještě zmínku k omezení na svobodě. Naši pacienti v psychiatrické nemocnici, kterým je nařízeno ústavní ochranné léčení ústavní formou, jsou samozřejmě omezeni na svobodě. Chovanci, kteří jsou v detenčním ústavu, jsou omezeni na svobodě daleko výrazněji. Já to považuji za správné, protože to je skutečně naplnění smyslu detenčního ústavu a já s tím týmem brněnským mnohokrát mluvím o tom, že pro nás v psychiatrických nemocnicích je detenční ústav skvělou pomocí, skvělou institucí. Naši pacienti se detenčního ústavu bojí a je to správně. Budou-li sabotovat léčení, nebudou-li spolupracovat a skutečně půjdou až k tomu, co já nazývám sabotováním, tak jim má hrozit, že půjdou do detenčního ústavu a tam je to omezení na svobodě daleko výraznější. Naši pacienti, vzhledem ke zkušenostem jednoho absolventa z detenčního ústavu, jsou si toho velmi vědomi. Současně k nám tým brněnského detenčního ústavu jednou za rok přijede a máme schůzky a besedy s pacienty. Skvěle nám to pomáhá a pacientům to prospívá. Mění svoji mysl. To je podstata psychologické a speciálně pedagogické práce. Změnit mysl. Nejde o to odebrat varlata, jde o to změnit mysl. Já pracuji jen se sexuálními delikventy a jejich fungování ve společnosti - budoucí fungová-

ní - bude záviset na tom, jak zvládnou změnit svoji mysl oproti tomu, když páchali zločin. O tom mluvím proto, že jsme o tom s kolegy v Brně diskutovali, že detenční ústav bude vnímán jako přísný, jako velké omezení na svobodě a to považuji za funkční. Na závěr bych zmínil, co považuji za obtížné nebo jaké jsou při supervizi potíže. Na posledním supervizním setkání jsme řešili něco, co já nazývám jako nesladěnost sociálně-mocenských složek. Jeden soudce pošle nespolupracujícího pacienta do detence, druhý nepošle. A přitom může jít o úplně obdobné záležitosti. My například u nás máme soudce, který neposílá do detence zásadně. Dokonce má často i vážnou výmluvu, že trestný čin je spáchán před rokem 2009. Ale v Česku jsou soudci, kteří pošlou do detence, i když ta osoba spáchala trestný čin před rokem 2009, zatímco náš to neudělá nikdy. Možná je to proto, že je trochu práceplachý. Takže ta nesladěnost mezi soudci pravděpodobně bude souviset s nesladěností znalců, protože znalci jsou také velice rozdílní, a znalecké posudky v Česku, to je kapitola sama pro sebe. Ta externí nesladěnost tady byla tak vážná, že v poslední supervizi jsme na tohle téma mluvili několik desítek minut a já jsem pak souhlasil s tím, že tam mají možná osoby, které jsou tam posílány neoprávněně nebo nesprávně. S nimi mají pracovat o to víc, aby mohli rychle detenci zase opustit. Pokud budou specialisté takhle pracovat, nebudou si muset stěžovat na externí podmínky.

V týmové práci vidím potíž v existujícím napětí mezi medicínským a řekněme pedagogicko-terapeutickým týmem a jejich přístupech. Další docela zajímavá interní obtíž je nedostatek nacházení pozitivní motivace pro chovance. V tom to máte mnohem těžší, než to máme my v našich nemocnicích. My pracujeme s bodovacím systémem, máme režimové oddělení, v rámci kterého se pacienti propracovávají k tomu, že jsou oceňováni a odměňováni vycházkami. A já jsem strašně rád zaznamenal, že v rakouských detenčních ústavech už pacienti mají propustky a vycházky. To vnímám jako naději. Samozřejmě, že je to spojeno s nějakým rizikem a klade to vyšší nároky na naše vyhodnocování a na perfektnější diagnostickou práci s našimi chovanci. Víte, co je největší v uvozovkách pozitivní motivace pro chovance v detenčním ústavu? Kouření. Když jsme se o tom bavili, lékař poznamenal, že je přece nemůžeme motivovat tím, že si budou ničit zdraví. Měl pravdu, ale kouření jsme

zatím objevili jako nejvýraznější motivační činitel. Další potíž v detenci je takzvaná nemožnost toho, čemu odborně říkáme testování reality. Je to v tom, že my v nemocnicích po určité době a po určitém vyhodnocení konkrétního pacienta mu dáváme možnost, aby byl vypuštěn na 12- nebo 40hodinovou propustku, on odejde do soukromí, vrátí se a nerecidivuje. To je testování reality. A je velká otázka, k jakému testování reality se uchýlit a jak se k němu v detenčních ústavech dopracovat.

A poslední, co chci říct a co souvisí tak trochu s tím, že centrum sexu je mezi ušima a nikoli mezi nohama. Naši pacienti jsou často nevzdělaní a to nemám na mysli klasické vzdělání. Mám na mysli, že jsou nevzdělaní psychologicky a sexuologicky. My naše pacienty učíme, jaký je rozdíl mezi naším vnitřním světem a naším chováním. To oni neznají. Neznají rozdíl mezi emočním stavem a chováním. Říkají, že samozřejmě, že museli dát pěstí, protože je někdo naštvál. A my ho vlastně u nás naučíme, že emoce vzteku je emoce, zatímco rána pěstí není emoce, ale chování, za které musíme nést zodpovědnost. Rána pěstí je chování. A jestli se našim pacientům v průběhu léčby podaří vybudovat hranici mezi vnitřním světem a chováním, tak nebudou páchat delikty. Jestliže mám pedofilní sexuální orientaci, to ještě neznamená, že musím sexuálně zneužít dítě, sexualizovat je. Pedofilní sexuální orientace je životním neštěstím, je vnitřním fenoménem, se kterým je potřeba něco udělat a pracovat s tím. Pracovat tak, že tuto orientaci nepřevědeme do chování. Mít sexuální kontakt s dítětem je chování. A jestliže se našim pacientům podaří tohle se naučit odlišovat (to nás měli naučit už v mateřských školách) a oni to přijmou tak, že skutečně si postaví hranici mezi vnitřním světem včetně sexuální orientace a chováním, kterou budou-li ji respektovat, tak ji nepřekročí, to pak pro ně může být celoživotním ziskem z naší dlouhodobé terapie. Čili, mám-li sexuální touhu, ale vím, že jakmile tu sexuální touhu začnu realizovat sexuálním chováním k dítěti, tak páchám sexuální trestný čin, tak dokážu tu hranici nepřekročit a najdu jiné způsoby a cesty, jak uspokojit svoji sexuální touhu. To je podstata naší terapie. Tohle kdybyste uměli, můžete už u nás pracovat.

Docent PhDr. Jan Kožnar, CSc.

Koncepce detenčních ústavů v zahraničí

Když se v průběhu let 2005–2008 hledala neoptimálnější koncepce zřízení zabezpečovacího ústavu v České republice, bylo třeba hledat inspiraci v zahraničí, tam, kde již měli se zabezpečovací detencí bohaté zkušenosti. Bez této cesty by bylo její zřizování u nás složitější a zdouhavější. Neboť teorie bez praxe je jalová a praxe bez teorie je slepá.

Václav Jiříčka

Zabezpečovací detence ve vybraných zemích

Že lidská podstata a přirozenost jen málo dbají na hranice národních států, to ukazuje historie i pohled do jiných zemí. Ani u sociálně patologických jevů tomu není jinak. Co je jeden den možné v jedné zemi, to se hned zítra stane u sousedů.

Přeci jen se ale liší způsob, jakým se jednotlivé společnosti chrání před jedinci, kteří svým jednáním překračují všechny meze normality. Jak bude ukázáno v následujícím přehledu, k otočení kormidlem jednotlivých národních strategií stačily jednotlivé události nebo kontext doby. Historie paragrafů, vztahujících se k zabezpečovací detenci, tak neodráží jen více či méně podobné přístupy k zajištění ochrany společnosti, ale je také historií tragických lidských osudů.

Historické kořeny a terminologie v jednotlivých státech

Význam zabezpečovací detence jako opatření pro preventivní zadržení nebezpečných zločinců lze v dnešním pojetí evropského práva dohledat zhruba do konce 18. století, a to především v německy mluvících zemích. Tak např. Ernst Ferdinand Klein, iniciátor pruského pozemkového zákona, v roce 1794 navrhol, aby „zloději a další zločinci, kteří by se pro své zkažené sklony mohli pro obecné blaho stát nebezpečnými, nebyli propuštěni dříve, než prokáží, že jsou schopni žít se čestným způsobem.“ (Kinzig, 2011, s. 8; překl. autor příspěvku).

Zákon, který se některými svými formulacemi již podobal dnešním právním úpravám, se však v praxi neprosadil, také proto, že míra kriminality rostla navzdory předpokladu, že uvěznění na dobu neurčitou případně recidivisty spolehlivě odradí. Neodradila – a kapacity zařízení se rychle plnily. V tomto směru se historická zkušenost, zdá se, opakuje.

Více vlivu si získal o sto let mladší předběžný návrh švýcarského trestního zákoníku, který v roce 1893 vypracoval právník a „duchovní otec“ švýcarského trestního zákoníku Carl Stooss. Ten uváděl, že preventivní detence („Verwahrung“) u recidivistických zločinců od 10 do 20 let vykonává se v budově, která slouží

pouze tomuto účelu. Pokud se zločinec, který byl opakovaně odsouzen k výkonu trestu, dopustí nového trestného činu do pěti let po výkonu posledního trestu, a pokud je soud přesvědčen, že mu zákonný trest nemůže zabránit v páchání dalších zločinů, pak spolkový úřad rozhodne o zabezpečovací detenci. Úřad přezkoumá minulý život zločince, jeho výchovu, rodinné vztahy, příjmy, tělesné a duševní zdraví, jakož i zločiny, které spáchal, a tresty, které v minulosti vykonal. Shledá-li úřad za nepochybné, že zločinec po výkonu trestu bude opět páchat trestnou činnost, a zdá-li se nezbytné, aby byl po delší dobu učiněn neškodným, nařídí namísto výkonu trestu odnětí svobody detenci na dobu 10 až 20 let. Jinak rozsudek zůstává v platnosti. Po pěti letech může úřad nařídít předběžné propuštění vězně, je-li držen v detenci poprvé a lze-li předpokládat, že již nebude páchat další trestnou činnost (podle Kinzig, 1996).

Už tehdy byla detence považována za nezávislý institut, do něhož byli umisťováni pachatelé opakovaných trestných činů či ti, u nichž se opakování trestného činu předpokládalo. Ti měli v detenci setrvat po předem stanovenou minimální dobu, jež však mohla být podle hodnocení pachatele prodloužena nebo zkrácena. Zároveň již tehdy byli podrobováni „celkovému hodnocení“, tedy hodnocení rizika, které vězeň představuje pro společnost.

V pozdějších letech byly podobné návrhy opakovaně předkládány v Německé říši a po první světové válce v navazující Výmarské republice. Vždy však zůstávalo pouze u návrhů zákona. Skutečné praktické uplatnění našly vlastně až v roce 1933 v Německu, kdy zabezpečovací detenci u vícenásobných recidivistů a delikventů porušujících dobré mravy prosadili do trestního zákona tehdejší zástupci národních socialistů.

Podobné předpisy existovaly v různých evropských zemích od 20. let 20. století, a to zejména pod vlivem Franze Rittera von Liszta (1851–1919; profesor trestního práva a mezinárodního práva na univerzitě v Berlíně, poslanec v pruském parlamentu a v Říšském sněmu) a Mezinárodního kriminalistického sdružení / Mezinárodní unie trestního práva (organizace IKV existovala od roku 1889 do roku 1933 a zaměřovala se na otázky

trestní politiky a reformy trestního práva). Po druhé světové válce však byly tyto předpisy ve většině zemí zrušeny, neboť v dobovém kontextu byly považovány za neslučitelné s právním státem. Teprve v posledních dekadách se pojmy jako „preventivní zadržení“ či „zabezpečovací detence“ začaly v právních systémech opět zabývat, a to pod různými jmény:

- Sicherungsverwahrung (Německo),
- Maßnahmenvollzug (Rakousko),
- Verwahrung (Švýcarsko),
- Forvaring (Dánsko, Norsko),
- Terbeschikkingstelling (Nizozemsko),
- Preventivedetention (Nový Zéland),
- Imprisonment for public protection – IPP (Velká Británie; nejednalo se však o čistě ochranné opatření, ale o prodloužený trest na ochranu společnosti. Teprve v roce 2003 přijatý zákon byl v roce 2012 zrušen).

Evropské státy se v minulosti opakovaně pokoušely sjednotit terminologii a přístup k zabezpečovací detenci. V roce 2014 vydal Výbor ministrů Rady Evropy doporučení členským státům k nebezpečným pachatelům, kde je použit jednotný termín „secure preventive detention“. Podle něj je zabezpečovací detence nařízena soudním orgánem osobě, která ji vykoná během nebo po skončení stanovené délky trestu odnětí svobody. Zabezpečovací detence není ukládána pouze na základě trestného činu spáchaného v minulosti, ale rovněž na základě hodnocení, podle kterého se pachatel může i v budoucnu dopustit dalších velmi závažných trestných činů (přeloženo dle Doporučení výboru ministrů Rady Evropy k nebezpečným pachatelům, 2014). Zatímco ve většině evropských zemí musí mít každý pachatel vyhlídky na propuštění, v některých zemích (například ve většině amerických států) lze nařídit trest odnětí svobody i nad 100 let; takový trest pak plní podobnou funkci jako zabezpečovací detence v případě pachatelů, kteří jsou pro společnost zvláště nebezpeční.

Německo

Historie právního zakotvení zabezpečovací detence v německém trestním právu je bohatá a plná zvratů. Protože některé legislativní kroky odrážely dobové nálady ve společnosti, které nejsou neznámé ani v České republice, bude se příspěvek vývoji v Německu a aplikaci v praxi věnovat podrobněji.

Zavřít – a sice navždy

Přes řadu dřívějších snah uvedených v předchozí kapitole byl pojem zabezpečovací detence (Sicherungsverwahrung) poprvé aplikován do praxe v roce 1933 v rámci trestního zákoníku, který vymezoval přísné trestní sazby pro dvojnásobné a vícenásobné recidivisty, zatímco „je-li někdo odsouzen ... jako nebezpečný zločinec, nařídí soud kromě trestu zabezpečovací detenci, vyžaduje-li to veřejná bezpečnost“ (§ 42e RGBI. I 1995). Ustanovení postihovalo zejména „zločince ze zvyku“ (Gewohnheitsverbrecher), dnes bychom slovy Terri Moffitové řekli spíše „persistentní kriminálníky“. V roce 1941 pak novela zákona umožnila recidivisty odsoudit k trestu smrti „pokud to vyžaduje ochrana národního společenství nebo potřeba spravedlivé odplaty“, čímž byl počet chovanců opět redukován. Zákon byl nakonec zrušen v roce 1949 se současným zrušením trestu smrti ve Spolkové republice Německo, vybrané paragrafy nicméně

zůstaly součástí trestního zákona. V Německé demokratické republice byl tento zákon celý odmítnut jako „fašistický“.

Pro pochopení německého trestního práva je podstatné vědět, že za účelem zajištění plné ochrany společnosti rozděluje trestní sankce na tresty (Strafen) a ochranná opatření (Maßregeln der Besserung und Sicherung).

V roce 1970 byl zákon ve Spolkové republice zásadně revidován a zabezpečovací detence byla zavedena jako nejpřísnější nástroj německého trestního práva. Pachatel musel být nově podroben „komplexnímu posouzení“, ve kterém byly zohledněny nejen počty dosavadních odsouzení a celková délka odnětí svobody, ale i osobnostní a další (dnes bychom řekli dynamické) faktory. V roce 1975 byl původní § 42e bez zásadních obsahových změn přejmenován na § 66, který s drobnými změnami platí dodnes.

V roce 1998 byla pro chovance, kteří byli v zabezpečovací detenci poprvé, zákonem o prevenci sexuálně motivovaných a jiných zvláště nebezpečných trestných činů zrušena horní sazba trvání detence 10 let. Zároveň byl snížen práh pro uložení zabezpečovací detence. To v praxi znamenalo, že soud propustil pachatele ze zabezpečovací detence po uplynutí deseti let pouze v případě, pokud již pachatel nepředstavoval pro společnost nebezpečí, tj. vykazoval jen nízké riziko recidivy.

V roce 2002 byla díky novele trestního zákoníku v některých spolkových zemích zavedena možnost retroaktivního ukládání zabezpečovací detence. Ta mohla být nově uložena bez předchozí výhrady po výkonu dvou třetin trestu odnětí svobody (tzv. ohne Vorbehalt, resp. vorbehaltene Sicherungsverwahrung). Dopad do praxe dobře ilustruje citát z rozhovoru s tehdejší spolkovým kancléřem Gerhardem Schröderem z roku 2001: „Zavřít – a sice navždy“. V rozhodnutí Spolkového ústavního soudu z února 2004 byla tato praxe prohlášena za neústavní. Přesto v červenci 2004 vstoupil v platnost „Zákon o zavedení následné zabezpečovací detence“ (nachträgliche Sicherungsverwahrung; BGBl. I s. 1838). Institut tzv. následné zabezpečovací detence byl postupně zaveden i pro mladé dospělé odsouzené do věku 21 let (v roce 2004) a pro mladistvé, tj. starší 14 let (v roce 2008). Pachatel závažného trestného činu tak mohl být po výkonu trestu odnětí svobody propuštěn na svobodu, právě tak jako mohl být – pokud vykazoval vysoká rizika – převeden do výkonu zabezpečovací detence.

Dopady případu M. proti Německu

Pro další vývoj zabezpečovací detence v Německu mělo zcela zásadní význam rozhodnutí Evropského soudu pro lidská práva ze dne 17. 12. 2009 v případě M. proti Německu (podrobný popis viz Škvain, 2015, s. 42 – 49). Stěžovatel (tehdy 47letý multirecidivista s bohatou historií majetkových a násilných trestných činů a několika útěky z vězení) podal stížnost na porušování čl. 5 odst. 1 Úmluvy o ochraně lidských práv a základních svobod (právo na svobodu a bezpečnost) ze strany německých orgánů veřejné moci, neboť po odpykání deseti let nebyl z výkonu zabezpečovací detence propuštěn z důvodu následné změny právní úpravy a byl mu tak uložen přísnější trest, než jaký bylo možné uložit v době spáchání trestného činu. Rovněž namítal, že mu v rámci zabezpečovací detence nebyla vězeňskou službou poskytnuta možnost účastnit se terapeutických nebo léčebných programů, které by mu pomohly navrátit do společnosti. Evropský soud pro lidská práva dal stěžovateli v hlavních bodech zapravdu, konstatoval, že „výkon zabezpečovací detence podle německé legislativy je nutné považovat za „trest“, a navíc rozhodl o přiznání náhrady nemajet-

kové újmy pro stěžovatele ve výši 50 000 Euro.

Na základě rozsudku Evropského soudu pro lidská práva se německý Bundestag v roce 2010 rozhodl – či spíše byl nucen – zabezpečovací detenci reformovat. Nejprve na konci roku vstoupil v platnost zákon o zacházení s psychicky narušenými pachateli násilných trestných činů (zkráceně Therapieunterbringungsgesetz, ThUG), který upravil umístování osob trpících duševní poruchou do vhodného uzavřeného zařízení na dobu nejdéle 18 měsíců s možností prodloužení. Přitom je stanovena příslušnost civilního, nikoliv trestního soudu. Nový zákon o zabezpečovací detenci vstoupil v platnost 1. 1. 2011, přičemž zásadně zpřísnil podmínky pro ukládání zabezpečova-

Vývoj počtů osob v zabezpečovací detenci

V roce 1965 bylo v Německu ve výkonu zabezpečovací detence umístěno celkem 1 430 osob. Po změně legislativy v roce 1968 tento počet klesl na polovinu (718) a klesal dále až do roku 1984, kdy dosáhl nejnižšího počtu (182). Ještě v roce 1995 mělo Německo 183 chovanců, poté jejich počet opět stoupal až do roku 2010 (524). V důsledku rozsudku Evropského soudu pro lidská práva ve věci M. proti Německu počet případů opět poklesl až na 445 v roce 2012, aby od té doby opět stoupal až na 581 v roce 2019. (tabulka)

Rok	1965	1970	1980	1995	2000	2005	2010	2012	2015	2019
Počet osob	1430	718	208	183	219	350	524	445	521	581

cí detence, která nově neměla být ukládána za méně závažnou trestnou činnost, a zrušil možnost ukládání tzv. následné zabezpečovací detence. Již 4. 5. 2011 však Spolkový ústavní soud prohlásil všechna tato nová ustanovení o zabezpečovací detenci za protiústavní a uložil zákonodárcům přijmout nový zákon do 31. 5. 2013. Na tzv. staré případy se vztahovala přechodná ustanovení.

Aktuální úprava

Dne 23. 11. 2012 Bundesrat schválil zákon o implementaci odstupu (Abstandsgebot) v zabezpečovací detenci, jehož cílem bylo splnit požadavky Spolkového ústavního soudu z května 2011 a Evropského soudu pro lidská práva. Zákon vstoupil v platnost 1. 6. 2013 a požadoval, aby byl mezi výkonem zabezpečovací detence a běžným výkonem trestu odnětí svobody jasně patrný rozdíl (odstup). Riziko pro společnost má být eliminováno intenzivním zacházením. Nikdo by neměl být propuštěn jen proto, že nechce nebo nemůže být léčen.

Současná zabezpečovací detence (Sicherungsverwahrung, mimo rámec právních textů někdy též Sicherheitsverwahrung) je obecně upraven v § 66, § 66a, § 66b a § 66c německého spolkového trestního zákona (StGB) a rozlišuje tři základní formy:

- Zabezpečovací detence (Sicherungsverwahrung),
- Výhrada zabezpečovací detence (vorbehaltene Sicherungsverwahrung),
- Následná zabezpečovací detence (nachträgliche Sicherungsverwahrung).

Právních důvodů pro uložení zabezpečovací detence je podstatně více (sedm) a podrobněji se jimi zabývá Škvain (2015, s. 54 – 62). Výkon zabezpečovací detence probíhá ve zvláštních, od věznic oddělených zařízeních, v nichž jsou za účelem snížení rizika recidivy nabízeny speciální terapeutické programy a specializované zacházení. Způsob výkonu zabezpečovací detence musí být na jedné straně progresivní, na druhé straně musí minimalizovat škodlivé následky dlouhodobého uvěznění. Cílem výkonu zabezpečovací detence je motivovat pachatele k léčebným a terapeutickým programům a snížení jeho nebezpečnosti, aby mohl být výkon zabezpečovací detence podmíněně odložen nebo ukončen.

Osoby, které byly ze zabezpečovací detence propuštěny, v ní strávily průměrně 15 let. O těch, kteří dosud propuštění nebyli, statistické údaje nejsou vedeny.

Protože zákon o implementaci odstupu (Abstandsgebot) v zabezpečovací detenci požadoval, aby byl mezi výkonem zabezpečovací detence a běžným výkonem trestu odnětí svobody zřejmý rozdíl, proběhla zejména v letech 2012 až 2014 masivní výstavba a / nebo přestavba zařízení pro výkon zabezpečovací detence. V současné době mohou být chovanci umístěni v těchto ústavech pro výkon zabezpečovací detence (Einrichtung der Sicherungsverwahrung): Freiburg (spolková země Baden-Württemberg), Straubing (Bavorsko), Tegel (Berlin), Brandenburg (Braniborsko), Billwerder (Hamburg), Schwalmsstadt (Hessen), Rosdorf (Dolní Sasko), Werl a Willich II (Severní Porýní–Vestfálsko), Diez (Porýní–Falc), Bautzen I (Sasko) a Lübeck (Šlesvicko-Holštýnsko).

Berlín je zároveň první a jedinou spolkovou zemí, která v Tegelu v rámci zabezpečovací detence nabízí možnost „otevřeného výkonu“ (offener Vollzug; analogicky k tzv. otevřené věznici). A to přesto, že osazenstvo v roce 2019 tvořily dvě třetiny sexuálních delikventů a jedna třetina byli násilníci.

Inspirace pro českou praxi

České delegace opakovaně navštívily některé z výše jmenovaných ústavů, v poslední době též v souvislosti s přípravou výstavby nového samostatného ústavu pro výkon zabezpečovací detence v České republice. Nejčastěji navštěvovaným zařízením byl ústav pro výkon zabezpečovací detence v bavorském Straubingu. Zde k historickým budovám původní věznice z roku 1902 přibyl v roce 2014 zcela nový objekt. Nákladem 26 milionů Eur bylo vybudováno 84 nových míst pro chovance. Vnější rozdíly oproti výkonu trestu jsou v souladu s požadavky Evropského soudu pro lidská práva a Spolkového ústavního soudu a na první pohled zřejmé. Cela (nyní nazývaná pokoj) je o šest metrů čtverečních větší a chovanec si v ní může vařit a v určitých případech používat i vlastní nože. Může si sám pořídit závěsy, křeslo či moderní televizi. Postel je o něco širší, povlečení si může rovněž vybrat sám, stejně jako si zkrátit zdi. V pokoji smí kouřit. To vše podle zásady normality, která říká, že chovanci by zde měli žít co možná normálnějším životem. V nabídce aktivit jsou mimo jiné dílny, herní kroužky, kurzy va-

ření či zahrada, v které je v létě možno hrát šachy, stolní tenis nebo se opalovat na lehátku. Chovanci mohou pod dohledem telefonovat a surfovat na Internetu. Kritiky bývá ústav nazýván luxusním vězením a jeden den pobytu v ústavu zde skutečně vyjde na více než 200 Eur, tedy zhruba dvojnásobek oproti běžnému výkonu trestu.

Propracovaná simulace normálního života za mřížemi má motivovat chovance k psychoterapii. Cílem je snížit jejich riziko recidivy natolik, aby mohli být jednoho dne propuštěni na svobodu. Proto bylo za tímto účelem najato sedm psychologů a sedm dalších sociálních pracovníků, kteří se v roce 2019 stali o 47 chovanců.

Švýcarsko

Rovněž ve Švýcarsku je výkon zabezpečovací detence („Verwahrung“) opatřením, nikoliv trestem, a slouží výhradně ochraňtě společnosti. Legislativně je institut zabezpečovací detence upraven v čl. 59, 64 a 65 švýcarského trestního zákoníku („Strafgesetzbuch“, zkr. „StGB“).

Ve Švýcarsku může zabezpečovací detence nabýt několika forem, které lze rozlišit na léčebné ochranné opatření ústavní („stationäre therapeutische Maßnahme“), řádnou detenci („ordentliche Verwahrung“, při které v popředí stojí bezpečnost) a od roku 2004 pak rovněž tzv. doživotní detenci pro zvláště nebezpečné a nevyléčitelné („nichttherapierbar“) pachatele, bez možnosti předčasného propuštění či přerušení.

Léčebné opatření v ústavní formě („malá detence“)

Je-li pachatel závažně duševně narušen, může soud nařídít ústavní léčení, a to v případě, že pachatel spáchal trestný čin nebo přečin, který souvisí s duševní poruchou, a zároveň lze očekávat, že tak lze čelit nebezpečí dalších trestných činů souvisejících s duševní poruchou (čl. 59 StGB). Toto opatření je obvykle ukládáno spolu s trestem odnětí svobody s horní sazbou do pěti let, přičemž trest odnětí svobody se odkládá ve prospěch ochranného opatření. Pokud u pachatele nehrozí riziko útěku, lze terapii provádět v otevřeném zařízení. Po pěti letech může být opatření prodlouženo vždy o dalších nejvýše pět let. Pro tuto formu zabezpečovací detence se v běžné praxi vžil označení „malá detence“).

Řádná detence

Soud nařídí detenci, pokud pachatel spáchal vraždu, úmyslné zabití, těžké ublížení na zdraví, znásilnění, loupež, braní rukojmí, zhárství, ohrožení života nebo jiný závažný trestný čin s horní sazbou trestu odnětí svobody od pěti let, kterým závažně ohrozil nebo měl v úmyslu ohrozit fyzickou, psychickou nebo sexuální integritu jiné osoby, a pokud a) lze na základě osobnostních rysů pachatele, okolností trestného činu a jeho celkových životních okolností vážně očekávat, že se dopustí dalších trestných činů tohoto druhu; nebo b) lze z důvodu přetrvávající nebo dlouhodobé závažné duševní poruchy, která souvisela s trestným činem, vážně očekávat, že pachatel spáchá další trestné činy tohoto druhu a že nařízení opatření dle čl. 59 StGB nesplní účel (čl. 64 odst. 1 StGB).

Detence je v takovém případě nařízena na základě poruchy osobnosti nebo duševní poruchy a je vykonávána po výko-

nu trestu odnětí svobody. Obvykle se provádí v zařízení pro ochranné opatření nebo ve věznici. Pachatel může být předčasně propuštěn, pokud se jeho kriminogenní rizika sníží a lze očekávat, že bude schopen vést na svobodě řádný život. To je upraveno zkušební dobou pod probačním dohledem, která trvá od dvou do pěti let. Pokud se v rámci probačního dohledu pachatel neosvědčí, tj. nedostane kladné hodnocení, zůstává v detenci. Soud, který detenci nařídil, jednou ročně přezkoumává, zda může být pachatel propuštěn.

Doživotní detence

Dne 30. října 1993 bylo v Zollikerbergu poblíž Curychu nalezeno tělo pohřešované 20leté skautské vedoucí Pasquale Brumannové. Byla bodnuta do krku a pohřbena nahá v lesní půdě. Již po dvou dnech byl zadržen a později na základě stop DNA usvědčen pachatel Erich Hauert (* 1959), který si v té době odpýkával doživotní trest za jedenáct znásilnění a dvě sexuální vraždy z let 1982 a 1983. V době spáchání trestného činu byl na přerušení trestu. Přestože byl od počátku klasifikován jako „extrémně nebezpečný“ a odsouzen k doživotnímu vězení, bylo mu ve více než 100 případech umožněno přerušení trestu bez doprovodu. V září 1996 byl Hauert za vraždu Pasquale Brumannové odsouzen na doživotí a byla mu nařízena detence na dobu neurčitou. Matka oběti podala proti kantonu Curych žalobu. Kanton zprvu odmítl odpovědnost, avšak v roce 1997 uznal nárok oběti z morálních důvodů a následně vyplatil rodině oběti jeden milion franků. Po vraždě byly podmínky pro přerušení trestu zpřísněny a zvýšil se počet nařízených detencí. Toto opatření snížilo počet relapsů.

V reakci na vraždu v Zollikerbergu byla založena petice „Celoživotní detence pro nevyléčitelné, extrémně nebezpečné sexuální a násilné pachatele“. Na jejím základě byl v roce 2004 do Švýcarské spolkové ústavy přidán článek 123a, podle kterého musí být pachatelům sexuálních a násilných trestných činů, kteří byli ve znaleckých posudcích klasifikováni jako extrémně nebezpeční a nevyléčitelní, uložena doživotní detence bez možnosti přerušení trestu a předčasného propuštění. Nové znalecké posudky mohou být nařízeny pouze v případě, pokud nové vědecké důkazy prokážou, že pachatele lze vyléčit. Znalecký posudek musí být vypracován vždy nejméně dvěma nezávislými znalci. Pokud je pachatel na základě těchto nových znaleckých posudků z detence propuštěn, přebírá příslušný orgán za případnou recidivu propuštěného pachatele odpovědnost.

V případě doživotní detence podle čl. 64 odst. 1 písm. b) StGB je soud povinen přezkoumat, zda existují nové vědecké poznatky, které by naznačovaly, že s pachatelem lze zacházet tak, aby nepředstavoval ohrožení společnosti. Pokud dospěje k závěru, že s pachatelem lze zacházet, nabídne mu zacházení, které se provádí v uzavřeném zařízení. Pokud z výsledku zacházení (léčby) vyplývá, že se nebezpečí pachatele výrazně snížilo, a to natolik, že pachatel již pro společnost nepředstavuje žádné nebezpečí, soud doživotní detenci zruší a nařídí léčebné opatření v ústavní formě. Soud také může pachatele podmíněně propustit, pokud již nepředstavuje ohrožení společnosti z důvodu stáří, závažné nemoci nebo z jiného důvodu.

Poprvé byla doživotní detence ve Švýcarsku nařízena v roce 2010. Doposud (stav: 2018) nebyl žádný rozsudek o doživotní detenci zrušen.

Dopady do české praxe: Terapie zaměřená na trestný čin

V letech 2007–2008 navázala Vězeňská služba ČR spolupráci s Ministerstvem spravedlnosti kantonu Curych. Skupina českých expertů zaměřených na odborné zacházení s pachateli závažných trestných činů měla především možnost seznámit se s prací Psychiatricko-psychologické služby Ministerstva spravedlnosti kantonu Curych (z něm. „Psychiatrisch-psychologischer Dienst“, zkr. „PPD“), který po 21 let vedl prof. Frank Urbaniok. Ten kolem sebe shromáždil multidisciplinární skupinu 50 odborníků, kteří ve Věznici Pöschwies a v zařízení pro výkon ochranného opatření v Uetikonu pro mladistvé a mladé dospělé poskytovali ústavní a ambulantní terapeutickou péči pro přibližně 250 pachatelů zvláště závažných trestných činů ve výkonu trestu a v zabezpečovací detenci ročně. Postupně byla činnost rozšířena na péči o cca. 1 300 odsouzených a chovanců v kantonu Curych ročně.

Frank Urbaniok, německo-švýcarský psychiatr, psychoterapeut a soudní znalec, od počátku stavěl do středu zacházení s pachateli práci s trestným činem („Langerfeldský model“) a postupně vyvinul vlastní tzv. „Terapii zaměřenou na trestný čin“ a „Curyšský intenzivní program“ (Urbaniok&Sturm, 2006), které představují ucelený skupinový terapeutický program pro pachatele násilných a sexuálně motivovaných trestných činů. Terapie zaměřená na trestný čin odmítá tradiční, rigidní modely nespecificky zaměřených fází terapeutického procesu ve prospěch multidimenzionální, psychodynamicky orientované pozice, v jejímž středu je povinná, intenzivní a dlouhodobá konfrontace se spáchaným trestným činem. Terapeutické kurikulum se časově přizpůsobuje momentálním stavům a potřebám odsouzeného. Toho postupně provází hodnocením rizik, vytvářením skupinové koheze, několikastupňovou konfrontací se spáchaným deliktem a nácvikem zvládání rizikových situací (Jiříčka & Prokešová, 2012, s. 14 – 15). Program je vhodný i pro odsouzené s poruchami osobnosti.

Česká skupina měla možnost seznámit se s modelem Terapie zaměřené na trestný čin v Pöschwiesu a s Modelem konfrontativní pedagogiky v Uetikonu. Frank Urbaniok se svými nejbližšími spolupracovníky, Astrid Rossegger a Jérôme Endrassem, pak v roce 2008 české odborné veřejnosti Terapii zaměřenou na trestný čin podrobněji prezentoval v Praze a ve Stráži pod Ralskem. Následně v této metodě byla vyškolená skupina odborných zaměstnanců Vězeňské služby České republiky (Roztočilová et al., 2008), kteří její principy dále uplatňovali ve specializovaných oddílech a standardizovaných programech, zaměřených zejména na pachatele násilných trestných činů s poruchou osobnosti (např. v rámci Specializovaného oddílu pro odsouzené s poruchou duševní a poruchou chování ve Vazební věznici Liberec a později ve Věznici Jiřice a dalších, či v rámci terapeutického programu KEMP ve Věznici Váňáři). Řada těchto principů byla v roce 2018 převzata i do jednotných operačních manuálů ústavů pro výkon zabezpečovací detence v Brně a Opavě.

Rakousko

Třebaže se jedná o další v seznamu německy mluvících zemí, pojem „detence“ (ve smyslu „Sicherungsverwahrung“ nebo „Verwahrung“) se zde nepoužívá. S přijetím spolkového zákona z roku 1974, BGBl. 60 o trestných činech byl do rakouského trestního zákoníku (StGB) začleněn tzv. „výkon ochranného

opatření“ (oficiální název zní „mit Freiheitsentziehung verbundene vorbeugende Maßnahmen“, zkr. Maßnahmenvollzug). Výkon ochranného opatření je do značné míry srovnatelný s obdobnou úpravou v německém trestním právu a je dále upraven ve vězeňském zákoně (StVG) a v trestním řádu (StPO). Podobná terminologie se užívá i v Lichtenštejnsku, kde ale byla možnost výkonu ochranného opatření zavedena až v roce 1996.

Rakouský trestní zákoník se tak podobně jako ten německý hlásí k modernímu dvojkolejnému systému, který rozlišuje trest a ochranné opatření. Délka trvání ochranného opatření je posuzována nikoliv z hlediska viny, resp. trestní odpovědnosti, nýbrž z hlediska nebezpečnosti pachatele. Ochranné opatření je aplikováno v případech, v nichž je náprava pachatele a ochrana společnosti dosaženo lépe ochranným opatřením než běžným výkonem trestu, nebo pokud nemůže být udělen trest z důvodu trestní odpovědnosti (především z důvodu nepřítetnosti).

Maßnahmenvollzug je v podstatě vykonáván ve třech typech zařízení:

- v zařízení pro duševně narušené pachatele (§ 21 StGB),
- v zařízení pro odsouzené s uloženou odvykací léčbou (§ 22 StGB),
- v zařízení pro nebezpečné recidivisty (§ 23 StGB).

Zařízení pro duševně narušené pachatele („geistigabnorme Rechtsbrecher“)

Než StGB vstoupil v platnost, byla ochrana společnosti před nepřítetnými pachateli ponechána správním úřadům. Držení duševně nemocného kriminálního pachatele s duševně nemocným pacientem, který nespáchal trestný čin, v jednom zařízení však vyvolávalo potíže, což vedlo v souvislosti s StGB k zavedení nových zákonných úprav.

Do zařízení pro duševně narušené pachatele jsou trestním soudem umístěny osoby, jež spáchaly závažný trestný čin ve stavu nepřítetnosti a u nichž je oprávněná obava z opakování takového trestného činu (§ 21 odst. 1 StGB). Podle § 21 odst. 2 StGB se do takových zařízení umísťují též osoby, jež sice nejsou nepřítetné, ale spáchaly závažný trestný čin pod vlivem těžké „abnormity osobnosti“ a u nichž se lze páchání závažných trestných činů obávat i v budoucnu. Na ně je sice rovněž uvalen trest, ale nejprve jsou umístěni do ústavu a doba ústavního umístění je započítána do doby výkonu trestu. Umístění do zařízení pro duševně narušené pachatele předpokládá v každém případě kvalifikovanou prognózu nebezpečnosti. Prognózu nebezpečnosti provádí nejméně jeden odborně specializovaný lékařský znalec v oboru psychiatrie.

Umístění podle § 21 odst. 1 StGB pro nepřítetné pachatele je vykonáváno buď ve Forenzní psychiatrickém zařízení s věznicí Göllersdorf (120 lůžek; z hlediska nevyhovujících podmínek však již bylo rozhodnuto o uzavření této věznice), nebo na psychiatrickém oddělení nemocničních zařízení v jednotlivých spolkových zemích. Umístění podle § 21 odst. 2 StGB pak může probíhat buď ve věznici Wien-Mittersteig a její dislokované stanici Floridsdorf (celkem 130 lůžek), nebo na zvláštních odděleních pro výkon trestu s ochranným opatřením ve věznicích Stein, Graz-Karlau a Garsten. Pro ženy umístěné podle § 21 odst. 2 StGB je určeno oddělení ve věznici Schwarza; mladiství umístění podle § 21 odst. 2 StGB jsou umísťováni do Speciálního ústavu pro mladistvé Gerasdorf. Celkem se tak jedná o přibližně 300 duševně narušených pachatelů podle § 21 odst.

1 StGB a dalších 300 umístěných podle § 21 odst. 2 StGB.

S chovanci se při zohlednění jejich stavu zachází s cílem zajistit účel výkonu trestu (§ 164 StVG) a zabezpečit bezpečí a pořádek v ústavech, jak to odpovídá principům a uznávaným metodám psychiatrie, psychologie a pedagogiky. Dle jejich stavu je jim poskytována lékařská, psychiatrická, psychoterapeutická, psychohygienická a výchovatelská péče (§ 165 StVG). Zacházení probíhá zpravidla formou individuální, popř. skupinové psycho-terapie a v dalším sociálně-pedagogickém kontextu (pracovní terapie, získávání sociálních a životně praktických dovedností, uvolňování výkonu trestu atd.). Významně se na zacházení ve speciálních zařízeních podílejí i příslušníci vězeňské stráže (příslušníci rakouské vězeňské služby nejsou na rozdíl od svých českých kolegů rozděleni na vězeňskou a justiční stráž), kteří jsou proto pod stálou supervizí a spolupracují s odbornými zaměstnanci. K praktickému vyzkoušení poznatků naučených v terapii a ke kontrole schopnosti přenést tyto poznatky do praxe mohou být ředitelem ústavu povoleny vycházky se sociálním tréninkem a přerušení umístění (analogicky k institutu přerušení trestu) až do délky trvání dvou týdnů. Přerušení umístění může trvat celkem až jeden měsíc, pokud o tom rozhodne soud.

Institut opuštění věznice a volné vycházky může být povolen rovněž pro využívání ambulantní péče a odborného vzdělávání (§ 126 StGV) a rozhoduje o něm ředitel.

Ze zařízení pro duševně narušené pachatele jsou chovanci propuštěni vždy výhradně podmíněně se stanovením délky zkušební doby. Zkušební doba při propuštění ze zařízení činí pro duševně narušené pachatele 10 let. Jestliže však trestní sazba trestného činu, za který byl chovanec umístěn do zařízení s ochranným opatřením, nepřevyšuje 10 let, činí zkušební doba pět let. Pro rozhodnutí je vyžadován nový soudně znalecký posudek a podrobná zpráva Terapeutické služby ústavu, která obsahuje zhodnocení úspěšnosti zacházení a vyjadřuje se k tomu, zda má chovanec zajištěno adekvátní sociální bydlení. Kromě zkušební doby jsou propuštěnému chovanci obvykle nařizeny další podmínky, typicky ambulantní psychiatrická a terapeutická následná péče, spolu s kontrolou místa, kde propuštěný bydlí nebo se zdržuje. V některých případech pro období těsně navazující na propuštění je uložena povinnost ústavní léčby. Při porušení podmínky může být po předchozí upomínce podmíněně propuštění zrušeno a chovanec je umístěn do zařízení pro duševně narušené pachatele, kde pokračuje ve výkonu trestu s ochranným opatřením.

Zařízení pro odsouzené s uloženou odvykací léčbou

Kdo zneužívá omamné prostředky nebo návykové látky a je odsouzen pro trestný čin spáchaný pod vlivem návykové látky nebo trestný čin spáchaný v jiné souvislosti se svým návykovým chováním, nebo spáchá trestný čin ve stavu vylučujícím způsobilost, který si přivodil vlivem návykové látky (§ 287 StGB), je soudem umístěn do zařízení pro pachatele s uloženou odvykací léčbou, pokud vzhledem k jeho osobě a způsobu provedení trestného činu existuje důvodná obava, že jinak v souvislosti se svým návykem na omamné prostředky nebo návykové látky spáchá trestný čin s těžkými následky nebo trestný čin s nikoliv lehkými následky (§ 22 odst. 1 StGB). Od umístění je upuštěno, má-li pachatel vykonat trest delší než dva roky, splňuje předpoklady pro umístění do zařízení pro duševně narušené pachatele nebo je-li zjištěno, že účelu odvykací léčby nelze od počátku dosáhnout (§ 22 odst. 2 StGB).

Výše uvedené podmínky znamenají, že v praxi je tento institut využíván jen sporadicky. Ke dni 1. 1. 2005 bylo podle § 22 StGB umístěno celkem 18 osob, a to primárně ve věznici Wien–Favoriten, ale rovněž ve „speciálních odděleních pro pachatele s uloženou odvykací léčbou“ v různých věznicích běžného výkonu trestu (Věznice Schwarzaau pro ženy, Věznice Stein, Věznice Eisenstadt, Věznice Feldkirch, Věznice Innsbruck).

Ochranné umístění podle § 22 StGB se po téměř 25letých zkušenostech neosvědčilo jako příliš úspěšné a účelné, neboť dle názoru odborníků má odvykací léčba smysl jen tehdy, jestliže je vykonávána dobrovolně. Proto je téměř 90 % všech pachatelů pro neúčinnost odvykací léčby zařazeno zpět do běžného výkonu trestu. Naproti tomu se jako mnohem účinnější opatření ukázala dobrovolná odvykací léčba na žádost odsouzeného.

Zařízení pro nebezpečné recidivisty

Je-li pachatel po dovršení 24. roku života odsouzen nejméně ke dvěma letům trestu odnětí svobody, pak soud současně nařídí jeho umístění do zařízení pro nebezpečné recidivisty,

- jestliže je odsouzen výhradně nebo převážně za jeden nebo více předchozích trestných činů proti životu a zdraví, proti svobodě a lidské důstojnosti, proti majetku, za užití nebo pohrůžky násilí proti osobě, proti mravnosti, nebo za jeden nebo více předcházejících trestných činů obecného ohrožení;
- jestliže byl již dvakrát odsouzen výhradně nebo převážně za výše uvedené trestné činy k trestům odnětí svobody v délce trvání vždy alespoň šest měsíců;
- jestliže panuje obava, že by kvůli svému sklonu k páčání trestných činů nebo kvůli snaze zajišťovat si obživu převážně takovými trestnými činy pokračoval v páčání takových trestných činů s těžkými následky (§ 23 odst. 1 StGB).

Od umístění je upuštěno, jsou-li splněny předpoklady pro umístění pachatele do zařízení pro duševně narušené pachatele.

Protože byla ke dni 1. 1. 2005 držena podle § 23 StGB pouze jedna osoba, není třeba zabývat se dalším výkladem této formy umístění s ochranným opatřením, kterou lze de facto označit za „mrtvé právo“. Ve sporných případech je dána přednost umístění do zařízení pro duševně narušené pachatele podle § 21 odst. 2 StGB.

Forenzní centrum Asten

Vedle výše uvedených zařízení (Věznice Göllersdorf, Věznice Vídeň–Mittersteig) bylo v roce 2010 otevřeno Forenzní centrum Asten (Forensisches Zentrum Asten, zkr. FZA), původně jako pobočka Věznice Linec. Centrum bylo určeno pro výkon ochranného opatření pro duševně narušené pachatele, kteří v době spáchání trestného činu nebyli schopni rozpoznat jeho protiprávnost nebo ovládat své jednání, a proto pro svou nepřítčetnost nemohli být odsouzeni k trestu odnětí svobody. Důvodem pro zřízení FZA byla skutečnost, že kapacita jediného Forenzního psychiatrického zařízení s věznicí Göllersdorf v Dolním Rakousku již nedostačovala a další duševně narušení pachatelé museli být umístováni v uzavřených psychiatrických odděleních běžných nemocnic.

FZA je určeno pro dlouhodobou resocializaci pachatelů se závažnými duševními poruchami. Centrum původně tvořilo 91 lů-

žek, v roce 2015 byla dokončena přístavba, která zvýšila kapacitu forenzního centra až na 153 pacientů. Od adaptace areálu FZA v létě 2017 může být v Astenu umístěno i 14 chovaneč. K 1. lednu 2019 byla pobočka přeměněna na samostatnou Věznici Asten.

Inspirace pro českou praxi

Z rakouských ústavů, které v poslední dekádě navštívily delegace Vězeňské služby ČR, je Forenzní centrum Asten to nejvíce inspirativní. Motto centra zní: „Bydlení místo bručení“. Příslušníci v uniformě zde slouží pouze u vstupu a pro zajištění vnější bezpečnosti – v samotném centru se nepohybují. Zevnitř centrum připomíná spíše moderní prosklenou kliniku než vězení. Hned za vstupním prostorem se nachází velká návštěvní místnost s vlastní kavárnou a malou zahradou. Pouze vysoký plot jasně ukazuje hranice svobody. Ubytování připomíná spíše sdílené byty, chovanci jsou nazýváni klienty. Prosklená místnost uprostřed prostoru, která by v klasické věznici byla dozorcím stanovištěm, zde plní kombinovanou funkci sesterny a centra péče. Klienti se po chodbách pohybují zcela volně, vždy je však v dohledu několik členů personálu: lékaři, zdravotní sestry, psychiatři, psychologové, sociální pracovníci, terapeuti. Klienti bydlí v neuzamčených jednolůžkových a dvoulůžkových pokojích. Ve společných prostorách pak probíhají terapie a skupinové aktivity, včetně společného vaření. K dispozici je tělocvična a zahrada. Přesto i Asten disponuje stále připravenou bezpečnostní celou.

Klienti jsou propouštěni do asistovaného otevřeného bydlení. Cesta na svobodu však probíhá po malých krůčcích, prostřednictvím častých přerušení umístění, během kterých je ověřováno, zda a do jaké míry je klient schopen přizpůsobit se životu na svobodě.

Norsko Forvaring

Prostřednictvím tzv. Norských fondů učinila Vězeňská služba ČR v poslední dekádě i bohaté zkušenosti s norským vězeňským systémem, který od roku 2002 rovněž zahrnuje institut zabezpečovací detence („forvaring“).

Zabezpečovací detence je zakotvena v § 39c norského trestního zákona, který stanoví, že pokud se k zajištění ochrany společnosti nepovažuje časově omezený trest odnětí svobody, může být namísto výkonu trestu odnětí svobody uložena detence, pokud je splněna alespoň jedna ze dvou podmínek:

- Pachatel byl shledán vinným ze spáchání nebo pokusu o spáchání závažného trestného činu násilí, sexuálního trestného činu nebo jiného závažného trestného činu, kterým ohrozil životy, zdraví nebo svobodu druhých, a existuje zřejmé nebezpečí, že takový trestný čin bude opakovat. Při posuzování výše rizika je třeba klást důraz na souvislost s chováním pachatele a jeho společenskými dopady.
- Pachatel byl shledán vinným ze spáchání nebo pokusu o spáchání méně závažného trestného činu stejného druhu, avšak již dříve spáchal nebo se pokusil spáchat závažný trestný čin uvedený výše. Kromě toho je prokázána úzká souvislost mezi dřívějším a současným spáchaným trestným činem, přičemž existuje předpoklad nebezpečí, že pachatel může zvláště závažný trestný čin opakovat.

Součástí rozhodnutí soudu o nařízení zabezpečovací detence musí být stanovení časového rámce, který obvykle činí 15 let, ani ve zvláště závažných případech však nesmí přesáhnout 21 let. Soud může prodloužit časový rámec najednou až o pět let. Rovněž musí být stanovena minimální doba trvání detence, která nesmí přesáhnout 10 let.

Maximální možný trest

I světové veřejnosti je patrně nejvíce známý případ Anderse Behringa Breivika (32), pachatele tzv. norských útoků, který ve dvou sekvenčních teroristických útocích dne 22. 7. 2011 zabil celkem 77 lidí. Prvním útokem byl výbuch bomby ve vládní čtvrti v Oslu. Výbuch zabil osm lidí a zranil nejméně 209 lidí, z toho dvanáct vážně. K druhému útoku došlo o necelé dvě hodiny později v letním táboře na ostrově Utøya v Tyrifjordeinu. Tábor byl organizován AUF, mládežnickou divizí vládnoucí norské Labour Party (AP). Breivik, oblečený v policejní uniformě a vybavený falešnou identifikací, přijel na ostrov trajektem a zahájil palbu na účastníky, z nichž 69 zabil a nejméně 110 zranil, z toho 55 vážně. Útoky masivně zasáhly celou norskou společnost, kdy z pozdějšího výzkumu vyplynulo, že každý čtvrtý Nor měl nějakou vazbu na někoho, kdo byl útoky zasažen. Forenzní psychiatři, kteří provedli první psychiatrické vyšetření Breivika v roce 2011, zjistili, že trpí paranoidní schizofrenií a v době spáchání trestného činu byl nepřítel. Nato soud jmenoval dva nové psychiatry, kteří v roce 2012 shledali Breivika po duševní stránce v pořádku a přičetného. Tentýž rok byl Breivik odsouzen k výkonu zabezpečovací detence (forvaring) na dobu 21 let, s minimální délkou v trvání 10 let a možností prodloužení na dobu neurčitou. To v Norsku představuje nejvyšší možný trest. V době soudního řízení světová veřejnost opakovaně vyjadřovala údiv nad liberálním nastavením norského právního systému, nad zjevnými ústupky žalovanému i nad samotným způsobem vedení procesu v soudní síni, ve kterém jak žalobci, tak i právní zástupci obětí potrásl obžalovanému na začátku řízení rukou. Pozdější výzkumy však ukázaly, že v Norsku měl soudní proces na mechanismy zvládání (coping) ve společnosti pozitivní dopady a většina Norů považovala soudní řízení za pozitivní protiváhu vůči Breivikovým činům (De Graaf, 2013). V roce 2017 si Breivik změnil občanské jméno na Fjotolf Hansen.

Dopady do české praxe: program pro nemotivované pachatele závažné trestné činnosti

Odborní zaměstnanci Vězeňské služby ČR měli opakovaně možnost navštívit některé věznice v Norsku a inspirovat se modelem tamního zacházení s vězni. Mimo jiné tak navštívili, naposledy v roce 2018, i Věznici se zvýšenou ostrahou a ústav pro zabezpečovací detenci Ila (nor. Ilafengselogforvaringsanstalt) v okrese Akershus nedaleko Osla. Zde jsou umístěni nejnebezpečnější zločinci v Norsku, kteří spáchali zpravidla násilné a sexuálně motivované trestné činy. Byl zde svého času vězněn i Breivik.

Ve věznici Ila byl vyvinut program pro nemotivované vězně / chovance: MOTIVATOR. Vězeňská služba ČR považovala tento program za perspektivní, a proto rozhodla o tom, že v něm v roce 2020 přímo v Norsku vyškolí terapeutické týmy ze dvou českých a dvou moravských věznic, z toho z jednoho ústavu

pro výkon zabezpečovací detence, s cílem tento program implementovat do českého prostředí. Cílem MOTIVATORu je připravit odsouzené/chovance k zapojení do specializovaných programů zaměřených na snižování kriminogenních rizik. Obsahuje skupinovou i navazující individuální část. Program je postaven zejména edukačně, existuje k němu podrobný manuál s pracovními listy, avšak poskytuje dostatek prostoru i pro terapeutickou, sebezkušenostní část. Program byl podle norského vzoru úspěšně implementován rovněž v polských věznicích.

Závěr

Zabezpečovací detence byla v České republice zavedena jako reakce na problematické aspekty výkonu ochranného léčení v psychiatrických nemocnicích, stejně jako tomu bylo v dalších zemích. I tam byla od počátku navržena jako ochranné opatření pro ty pachatele, kteří představují pro společnost mimořádně závažné nebezpečí.

V některých zemích – Českou republiku nevyjímaje – však praxe ukázala, že zabezpečovací detence v určitých obdobích byla nebo nadále je ukládána i v případech méně závažných. I země s dlouhou tradicí zabezpečovací detence opakovaně přizpůsobovaly legislativu tak, aby byl účel ochrany společnosti naplněn rozumně a efektivně. Žádný z modelů není ideální, jen se více či méně přibližuje zakázce společnosti.

Rovněž je zřejmé, že Česká republika velmi naléhavě potřebuje moderní ústav pro výkon zabezpečovací detence, nejen z hlediska zcela nedostatečné kapacity těch stávajících, ale rovněž ve vztahu k možnostem zacházení s chovanci. Zejména s chovanci s poruchou osobnosti nelze úplně zacházet jako s pacienty psychiatrických zařízení – přístup k nim by měl reflektovat jejich kriminogenní potřeby a rizika, stejně jako jejich nebezpečnost pro společnost.

Příležitostí k inspiraci již čeští odborníci v zařízeních ve švýcarském Pöschwiesu, v německém Straubingu, v rakouském Astenu nebo v norské Ile měli dostatek. Tak teď už jen zbývá, abychom si z toho všeho vybrali pro naši další českou cestu to nejlepší.

Literatura

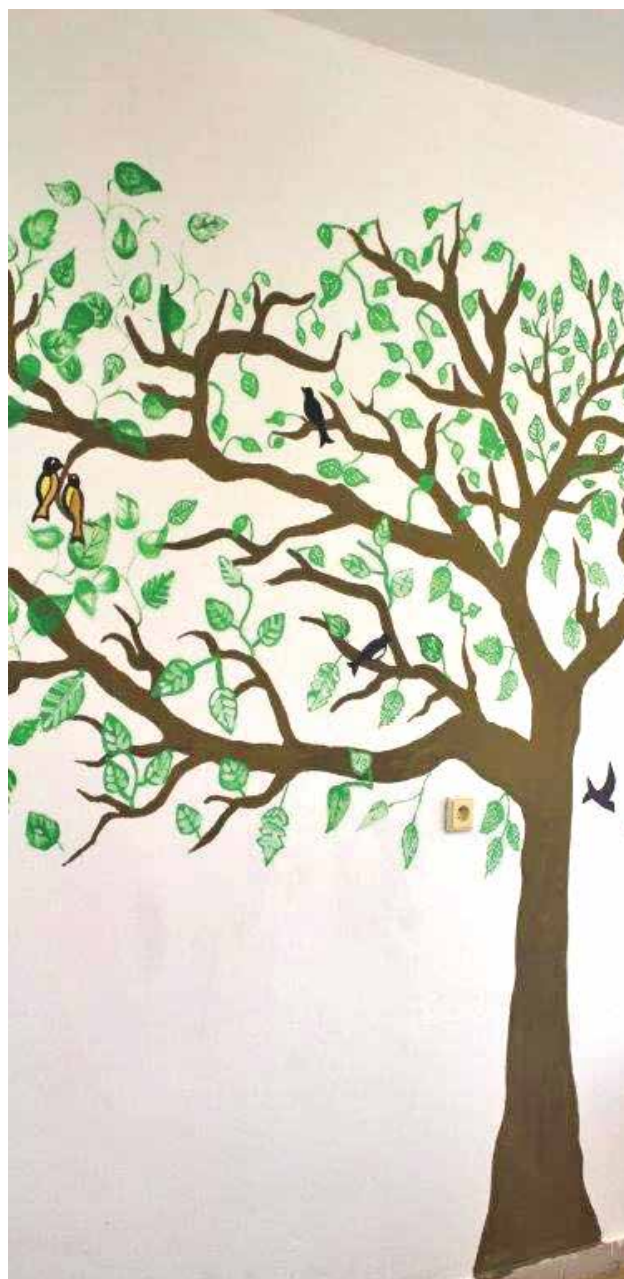
- Blatníková, Š. (2010). Problematika zabezpečovací detence. Praha: Institut pro kriminologii a sociální prevenci.
- De Graaf, Beatrice; Van der Heide, Liesbeth; Wanmaker, Sabine; Weggemans, Daan (2013). The Anders Behring Breivik Trial: Performing Justice, Defending Democracy. The International Centre for Counter-Terrorism – The Hague (ICCT).
- Doporučení Výboru ministrů Rady Evropy k nebezpečným pachatelům – Recommendation CM/Rec(2014)3 of the Committee of Ministers to member States concerning dangerous offenders and explanatory memorandum. (2014). Dostupné online: https://search.coe.int/cm/Pages/result_details.aspx?ObjectID=09000016805c649d [cit. 17. 3. 2020].
- Jiříčka, V. & Prokešová, J. E. (2012). Úvod do zkoumání efektivity intervenčních programů v českých věznicích. Sborník příspěvků z praxe specializovaných oddělení a terapeutických programů. VS ČR, Praha.
- Kinzig, J. Die Neuordnung des Rechts der Sicherungsverwaltung, NJW 4/2011, 177.
- Roztočilová, D., Petras, M., Jiříčka, V. (2008). Švýcarští odborníci v Česku. Terapie zaměřená na delikt. In České vězeňství, 2008, 3, str. 18 – 19. Praha, Vězeňská služba ČR. ISSN 1213-9297.

Škvain, P. (2015). Zabezpečovací detence z pohledu vybraných zahraničních právních úprav. Praha: Institut pro kriminologii a sociální prevenci.

Urbaniok F., Stürm M. (2006a). Das Zürcher „Ambulante Intensiv-Programm“ (AIP) zur Behandlung von Sexual- und Gewaltstraftätern. Teil 1: Entstehungsgeschichte und methodische Grundlagen. Schweizer Archiv für Neurologie und Psychiatrie; 157(3):103-118

Urbaniok F., Stürm M. (2006b). Das Zürcher „Ambulante Intensiv-Programm“ (AIP) zur Behandlung von Sexual- und Gewaltstraftätern. Teil 2: Spezifisch deliktpräventive und therapeutische Konzeptionen. Schweizer Archiv für Neurologie und Psychiatrie; 157(3):119-133.

PhDr. Václav Jiříčka, PhD.
vedoucí psycholog
Vězeňská služba ČR

Vazební věznice a ústav pro výkon zabezpečovací detence Brno

To, co bylo řečeno v úvodu k předchozí kapitole (Koncepte detenčních zařízení v zahraničí) o teorii a praxi, je demonstrováno v závěrečných pojednáních o výkonu zabezpečovací detence v Brně a v Opavě, jež jsou dokladem desetiletého fungování, rozvoje a zavádění dalších inovačních prvků v zabezpečovací detenci. Je prezentací dlouhodobého úsilí lékařů (psychiatrů) a zdravotnického personálu, psychologů, speciálních pedagogů, sociálních pracovníků, vychovatelů, dozorců a vedoucích pracovníků, kteří obětavou prací přispívají k jeho zdárnému chodu i vzorné reprezentaci Vězeňské služby ČR.

Dušan Gáč

Specifické aspekty výkonu zabezpečovací detence v ČR

Účel zabezpečovací detence

Institut výkonu zabezpečovací detence (dále jen VZD) je nástrojem k ochraně společnosti před pachateli závažné trestné činnosti, kteří z důvodu duševní poruchy nejsou trestně odpovědní.

Zabezpečovací detence je typem ochranného opatření podle §98 odst. 1 trestního zákoníku č. 40/2009 Sb. stejně jako ochranné léčení, ochranná výchova, zabránění věci apod.

V České republice ji soudy mohou pachateli uložit od roku 2009.

Výkon zabezpečovací detence specifické znaky

- Věk (nejdříve od 15 let – trestní odpovědnost)
- Exkluzivní charakter (odnětí od společnosti – vnější a vnitřní rizika)
- Instituce (vysoké stavebně technické zabezpečení, věznice, izolační tendence)
- Sankce (možnost použití donucovacích a omezovacích prostředků)
- Léčebné přístupy (psychiatrie, interní léčba, rehabilitace, medikoterapie, sexologie)
- Výchovná (specifika vzdělávacích a výchovných aktivit, spec. ped., psycholog, rehabilitační programy, lékař apod.)
- Resocializace (zpravidla možná jen následná péče v psychiatrických nemocnicích ve formě ústavní ochranné léčby)
- Zahraničí, terminologie (rozdílné přístupy a terminologie, absence zkušeností a odborných diskuzí, konferencí apod.)

Funkce zabezpečovací detence

Ústav pro VZD je instituce, která elementárně vychází z problematiky psychiatrické péče a výkonu trestu odnětí svobody. K efektivnímu směřování VZD musíme zaměřit pozornost na tyto funkce:

- Izolační (ochrana společnosti – stavebně technické zabezpečení, donucovací a omezovací prostředky)
- Léčebná (medikamenty, terapie apod.)
- Výchovná (speciálně pedagogické přístupy, resocializace)

Legislativa

K zabezpečovací detenci se vztahují zejména tyto zákony a nařízení:

- Trestní zákoník č. 40/2009 Sb.
- Trestní řád č. 141/1961 Sb.
- Zákon o výkonu zabezpečovací detence č. 129/2008 Sb.
- Nařízení generálního ředitele VS ČR NGR č. 19/2015, kterým se stanoví podrobnosti výkonu zabezpečovací detence
- Nařízení generálního ředitele VS ČR NGR č. 5/2016, o zaměstnancích a příslušnících Vězeňské služby České republiky zabezpečujících výkon vazby, výkon trestu odnětí svobody a výkon zabezpečovací detence

Trestní zákoník č. 40/2009 Sb. § 47 - Upuštění od potrestání za současného uložení ochranného léčení nebo zabezpečovací detence

(1) Soud může upustit od potrestání i tehdy, jestliže pachatel spáchal trestný čin ve stavu zmenšené přičetnosti nebo ve stavu vyvolaném duševní poruchou a soud má za to, že ochranné léčení (§ 99), které zároveň ukládá, zajistí nápravu pachatele a ochranu společnosti lépe než trest. Tohoto ustanovení se nepoužije, jestliže si pachatel stav zmenšené přičetnosti nebo duševní poruchu přivodil, byť i z nedbalosti, vlivem návykové látky.

(2) Soud může upustit od potrestání i tehdy, jestliže pachatel spáchal zločin ve stavu zmenšené přičetnosti nebo ve stavu vyvolaném duševní poruchou a nelze přitom očekávat, že by uložené ochranné léčení s přihlédnutím k povaze duševní po-

ruchy a možnostem působení na pachatele vedlo k dostatečné ochraně společnosti, a soud má za to, že zabezpečovací detence (§ 100), kterou pachateli zároveň ukládá, zajistí ochranu společnosti lépe než trest.

Trestní zákoník č. 40/2009 Sb. § 100 **Zabezpečovací detence**

(1) Soud uloží zabezpečovací detenci v případě uvedeném v § 47 odst. 2, nebo jestliže pachatel činu jinak trestného, který by naplňoval znaky zločinu, není pro nepřičetnost trestně odpovědný, jeho pobyt na svobodě je nebezpečný a nelze očekávat, že by uložené ochranné léčení s přihlédnutím k povaze duševní poruchy a možnostem působení na pachatele vedlo k dostatečné ochraně společnosti.

(3) Zabezpečovací detenci může soud uložit samostatně, při upuštění od potrestání anebo i vedle trestu. Byla-li zabezpečovací detence uložena vedle nepodmíněného trestu odnětí svobody, vykoná se po výkonu nebo jiném ukončení trestu odnětí svobody. Byl-li uložen nepodmíněný trest odnětí svobody v době výkonu zabezpečovací detence, její výkon se na dobu výkonu takového trestu odnětí svobody přerušuje. Po skončení výkonu trestu se pokračuje ve výkonu zabezpečovací detence.

Trestní zákoník č. 40/2009 Sb. § 100

(2) Soud může uložit zabezpečovací detenci vzhledem k osobě pachatele s přihlédnutím k jeho dosavadnímu životu a jeho poměrům i tehdy, jestliže:

a) pachatel spáchal zločin ve stavu vyvolaném duševní poruchou, jeho pobyt na svobodě je nebezpečný a nelze očekávat, že by uložené ochranné léčení s přihlédnutím k povaze duševní poruchy a možnostem působení na pachatele vedlo k dostatečné ochraně společnosti, nebo

b) pachatel, který se oddává zneužívání návykové látky, znovu spáchal zločin, ač již byl pro zločin spáchaný pod vlivem návykové látky nebo v souvislosti s jejím zneužíváním odsouzen k nepodmíněnému trestu odnětí svobody nejméně na dvě léta, a nelze očekávat, že by bylo možné dosáhnout uložením ochranného léčení dostatečné ochrany společnosti, a to i s přihlédnutím k již projevenému postoji pachatele k ochrannému léčení.

Trestní řád č. 141/1961 Sb. **ODDÍL ŠESTÝ**

Výkon ochranného léčení a zabezpečovací detence **§ 351a**

Změna ochranného léčení

(1) Ústavní ochranné léčení může za podmínek stanovených v trestním zákoníku soud změnit na zabezpečovací detenci, jestliže na základě návrhu nebo zprávy zdravotnického zařízení, ve kterých popíše průběh a výsledky dosavadního léčení, vykonávané ochranné léčení nevedlo ke splnění jeho účelu pro chování osoby, na níž se ochranné léčení vykonává, a tuto přeměnu vyžaduje účinná ochrana společnosti a nutnost působení na osobu, na níž se ochranné léčení vykonává, prostředky zabezpečovací detence.

Zákon o výkonu zabezpečovací detence č. 129/2008 Sb. **§ 1**

(1) Tento zákon upravuje výkon zabezpečovací detence v ústavech pro výkon zabezpečovací detence (dále jen „ústav“) zřízených podle zvláštního právního předpisu, které spravuje Vězeňská služba České republiky (dále jen „vězeňská služba“).

(2) Výkonem zabezpečovací detence se sleduje ochrana společnosti a terapeutické a výchovné působení na osoby ve výkonu zabezpečovací detence prostředky stanovenými v tomto zákoně a ve zvláštním právním předpise.

(3) Zabezpečovací detence se vykonává v ústavu se zvláštní ostrahou a s léčebnými, psychologickými, vzdělávacími, pedagogickými, rehabilitačními a činnostními programy.

Nařízení generálního ředitele (dále jen NGR) VS ČR NGR č. 19/2015

§ 1

Účel nařízení

(1) Toto nařízení stanoví podrobnosti výkonu zabezpečovací detence v souladu s právním předpisem tak, aby byla zajištěna ochrana společnosti a terapeutické a výchovné působení na osoby ve výkonu zabezpečovací detence prostředky stanovenými právním předpisem.

Ústavy pro výkon zabezpečovací detence v ČR

Aktuální stavy k 1. 10. 2019:

VVaÚpVZD Brno

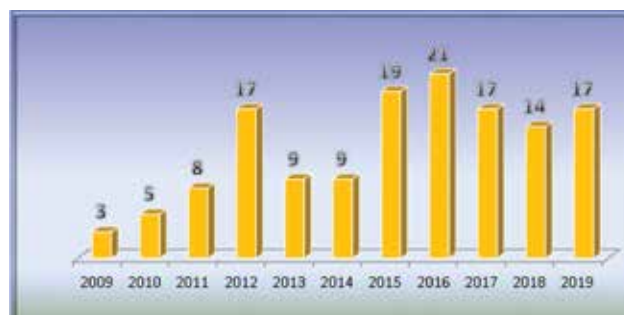
- kapacita 45
- fyzický stav celkem: 44 chovanců /35 mužů + 9 žen/

VaÚpVZD Opava

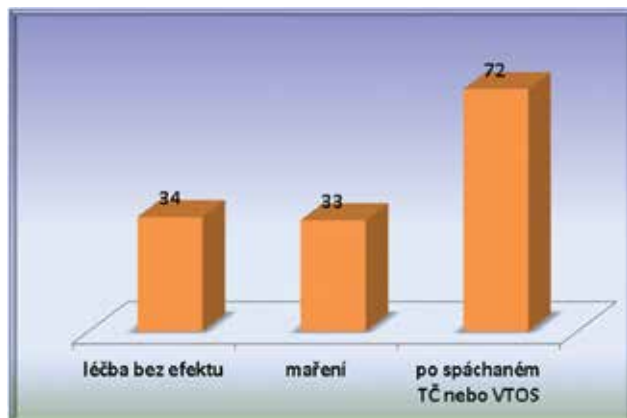
- kapacita 50
- fyzický stav celkem: 50 chovanců /pouze muži/

Nástupy do ÚpVZD v jednotlivých letech:

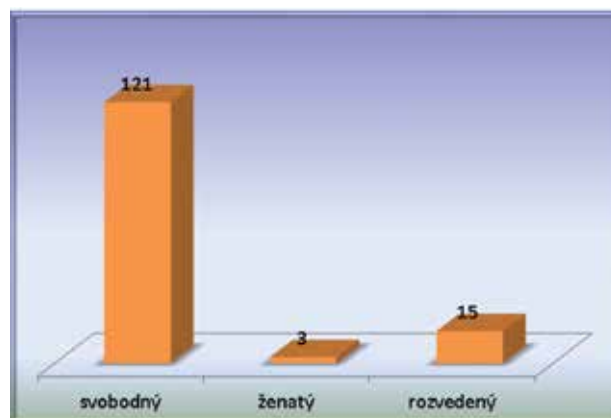
Dle NGR č. 19/2015, kterým se stanoví podrobnosti zabezpečovací detence, je ÚpVZD Brno přijímací organizační jednotka pro výkon zabezpečovací detence. Od zahájení provozu ÚpVZD, tedy od roku 2009, bylo realizováno celkem 139 příjmů osob s nařízeným VZD.

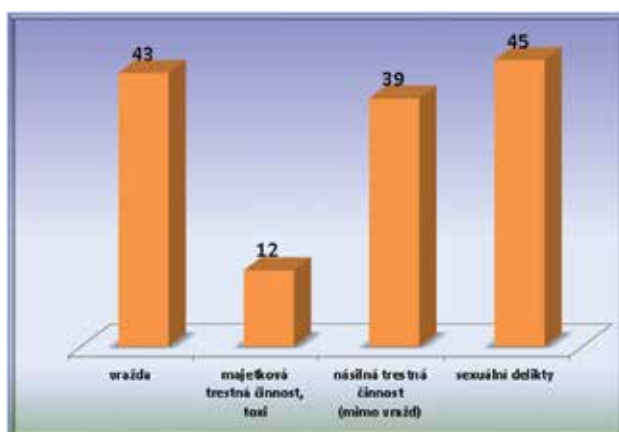
Důvod nařízení VZD u přijatých chovanců v ÚpVZD:

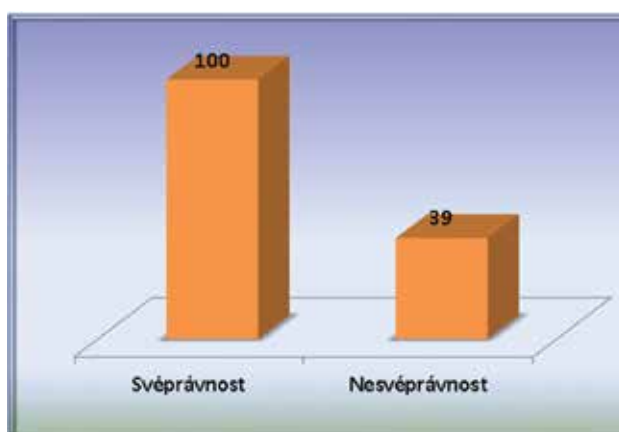
Rodinný stav přijatých chovanců v ÚpVZD:

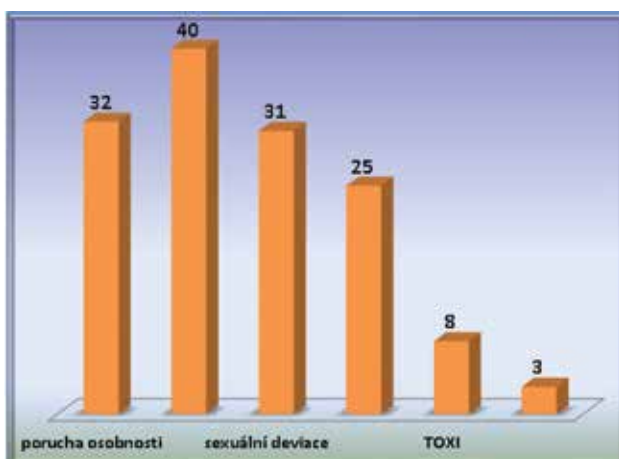
Trestná činnost přijatých chovanců v ÚpVZD:

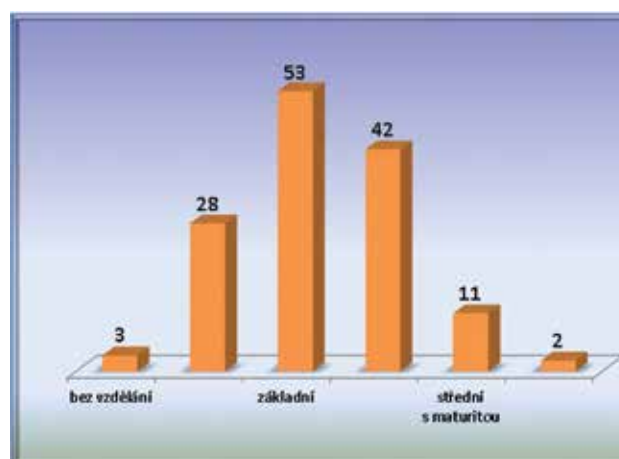
Způsobilost k právním úkonům přijatých chovanců v ÚpVZD:

Určené diagnózy přijatých chovanců v ÚpVZD:

Dosažené vzdělání přijatých chovanců v ÚpVZD

Průběh VZD v ÚpVZD

Z celkového počtu přijatých chovanců od roku 2009 byla sou- dem nařízena přeměna VZD na ústavní ochrannou léčbu (dále jen ÚOL) u 31 chovanců a pouze tři chovanci se do VZD vrátili zpět, což činí 10 % recidivu ve VZD. U odsouzených ve VTOS se pohybuje recidiva nad 60 %, a proto můžeme v současné době hovořit o aplikaci úspěšných přístupů v ÚpVZD.

Propuštění z VZD do ÚOL celkem: 31

- ÚpVZD Brno: 19
- ÚpVZD Opava: 12

Propuštění na svobodu celkem: 1

- ÚpVZD Brno: 1 (gerontopsychiatrie – úmrtí)
- ÚpVZD Opava: 0

Převedení do VTOS (nyní) celkem: 3

- ÚpVZD Brno: 2
- ÚpVZD Opava: 1

Úmrtí celkem: 6

- ÚpVZD Brno: 4
- ÚpVZD Opava: 2

Přijímací a diagnostická činnost

- Každý chovanec, kterému byla nařízena zabezpečovací detence, nastupuje do ÚpVZD v Brně dle příslušného NGR
- Umístění na nástupním oddělení je max. čtyři týdny (adaptace, diagnostika)
- Využití vězeňské nemocnice v medicínské oblasti (psychiatrie, specializované lékařství)

Odborná komise Činnost OK

- Vstupní zpráva - odborní zaměstnanci zpracují předmětnou zprávu čtyři týdny po nástupu do ÚpVZD. Na základě doporučení se rozhoduje o zařazení do sekcí a umístění (oddělení, Brno, Opava)
- Návrh na zařazení do sekce a práce:
 - a) ženy
 - b) mladší 19 let
 - c) dospělý psychotik
 - d) dospělý mentálně retardovaný
 - e) dospělý sexuální deviant
 - f) dospělý s poruchou osobnosti
 - g) pracovně zařazen
 - h) pracovně nezařazen
- Rozhodnutí na zařazení do skupiny:
 - a) psychotici
 - b) mentálně retardace
 - c) sexuální deviance
 - d) poruchy osobnosti
- Komplexní zpráva – OK zpracuje pravidelně po třech měsících (může si vyžádat soud)
- Hodnotící zpráva – vyžádá soud zpravidla jedenkrát ročně u dospělých, dvakrát ročně u mladistvých. Chovanec si může zažádat o změnu ochranného opatření (převod do ochranné

léčby) jedenkrát za šest měsíců, ve zprávě se navrhuje:

- a) Propuštění ze zabezpečovací detence
- b) Změna na ústavní ochrannou léčbu
- c) Pokračování zabezpečovací detence

Členové odborné komise (dále OK):

- předseda (ředitel vězeňské nemocnice)
- tajemník (vedoucí ÚpVZD)
- psychiatr
- lékař
- psycholog
- speciální pedagog
- sociální pracovník
- vychovatel terapeut
- referent zaměstnávání
- právník

Programy zacházení pro chovance

Na základě vstupního posouzení je chovanci stanoven program aktivit, jichž má povinnost se účastnit. Chovanec je od této doby postupně zapojován do činností detenčního ústavu, je přemístěn z nástupního pokoje na standardní pokoj, případně je umístěn ke spolubydlícímu.

Od okamžiku stanovení individuálního programu aktivit se na chovance vztahuje v plném rozsahu vnitřní řád ústavu detence a režim zacházení, stejně jako stanovená pravidla pro fungování komunity.

SEZNAM AKTIVIT PRO CHOVANCE ÚZD BRNO

Program	Název aktivity
Léčebné a psychoterapeutické programy	Ranní komunita
	Skupinová psychoterapie s psychiatrem
	Terapie se sexuologem
	Terapeutické komunity
	Individuální psychoterapie
Rehabilitační programy	Arteterapie, muzikoterapie
	Trénink kognitivních funkcí
	Pracovní aktivity
	Relaxace
Sociálně terapeutické činnosti	Pohybová terapie (míčové hry, tělocvična, jednoduchá cvičení)
	Trénink sociálních dovedností
Vzdělávací aktivity	Trivium
	Logopedie
Speciálně výchovné programy	Základy práce s počítačem
	Sociálně psychologický výcvik
	Psychologická poradenství
	Seminář s psychologem
Zájmové aktivity	Společenské hry
	Akvaristika
	Speciální literární kroužek (Braillovo písmo)
Sebeobslužné aktivity (Ergoterapie - nácvik sebeobsluhy)	Hygiena, úklid, nakupování, vaření, praní, žehlení ...
Uspokojování kulturních potřeb	Čtení, sledování TV, rádio, spol.hry
Duchovní péče	Pastorační pohovory s vězeňským kaplanem
Pracovní zařazení	Vnitřní střežení pracoviště - prádelna ÚZD

Budoucnost

Z hlediska naplňování účelu výkonu zabezpečovací detence bude třeba fundovaně vyhodnotit efektivitu zabezpečovací detence v gesci resortu ministerstva spravedlnosti vs. ministerstva zdravotnictví (požadavek veřejného ochránce práv a výboru proti mučení a nelidskému zacházení CPT). Z důvodu exkluzivního charakteru zabezpečovací detence je nutno koncepčně řešit zacházení v seniorském věku (gerontopsychiatrická oddělení, léčebny dlouhodobě nemocných apod.).

K rozvoji institutu zabezpečovací detence je nutno věnovat pozornost zahraniční spolupráci, získávat zkušenosti ze zahraničí, sjednocovat terminologii a přístupy v zacházení s chovanci.

ÚpVZD Brno - střežené pracoviště (prádelna)

VVaÚpVZD Brno - letecký snímek (ÚpVZD je budova úplně vpravo)

ÚpVZD Brno - dílny

ÚpVZD Brno - bariérová návštěvní místnost

plk. PhDr. Dušan Gáč
ředitel Vazební věznice a ústavu pro výkon zabezpečovací
detence Brno

Principy a limity práce s chovanci umístěnými v ústavu pro výkon zabezpečovací detence

Ústav pro výkon zabezpečovací detence byl zřízen pro osoby společensky vysoce nebezpečné, u nichž lze současně předpokládat neschopnost nebo neochotu podstoupit ochranné léčení, jež jim bylo uloženo soudem po spáchání závažného protispolečenského skutku, nebo se dopustily maření ochranné léčby v návaznosti na uvedené jednání. Odborné zacházení s těmito osobami, které umístěním do detenčního ústavu získaly statut chovance, vychází ze zákona č. 129/2008 Sb., o výkonu zabezpečovací detence, je specifikováno Nařízením generálního ředitele č. 19/2015, zabývajícím se podrobnostmi výkonu zabezpečovací detence, a podrobně rozvedeno v Operačním manuálu oddělení zabezpečovací detence z roku 2018, který sjednotil podmínky výkonu zabezpečovací detence v brněnském a opavském ústavu.

Ačkoliv je detenční ústav veden coby ne zdravotnické zařízení zabezpečované Vězeňskou službou České republiky, svým charakterem se ochranným léčbám velmi přibližuje. Chovancům je poskytována somatická a psychiatrická péče, jsou zařazováni do psychoterapeutických a terapeutických setkání ve skupinové i individuální formě, není opomíjen ani vzdělávací, sociální a kulturní rozvoj. Pro udržení fyzické kondice jsou chovanci zapojováni do sportovních činností. S ohledem na komplexně poskytovanou péči je plně saturována potřeba společnosti, tedy zajištění její bezpečnosti, snaha o nápravu nebezpečného jedince a, v případě, že tato náprava není aktuálně reálná (s ohledem na současné poznatky lékařské, psychoterapeutické, případně na negativní determinanty osobnosti daného jedince), poskytnutí důstojných podmínek k životu dle maximálních možností tohoto zařízení. Detenční ústav ve své stávající podobě by tak šlo považovat za „nejpřísnější“ psychiatrickou nemocnici, z níž se nedá uprchnout, a možnost dalšího maření léčby je tedy značně omezena.

Jednoznačně nelze určit nějakým paušálem, jak dlouho by měl nebo může pobyt chovance v ústavu trvat. Nicméně existuje několik společných charakteristik, jež odkazují chovance k dlouhodobému umístění. Jedná se zejména o neochotu přistoupit na dané podmínky, jak režimové, tak i terapeutické, tedy opakování jednání, jež chovance přivedlo z psychiatrické nemocnice do detenčního ústavu. Tato neochota, někdy však také neschopnost, je převážně dána osobnostně, mentálním defektem či rezistencí na psychotickou léčbu s přetrvávajícími příznaky. Jiní chovanci přistupují ke své léčbě pouze povrchně, se zjištěnou motivací, kdy povětšinou předpokládají velmi krátký pobyt s následným návratem do psychiatrické nemocnice. Ačkoli jsou vlastní touhou opustit detenci sami přesvědčeni o tom, že dokáží změnit své chování, stávají se kandidáty na opakované potíže stejného charakteru jako dříve s velmi pravděpodobným brzkým návratem zpět do detence. U těchto jedinců se nicméně závčas podaří odhalit jejich pravou motivaci i nastavení, neboť doposud nikdo z nich nedokázal uhrát svoji

roli zcela bezchybně a vždy se nakonec skutečné nastavení a nepřipravenost na civilní léčbu u chovance ukázalo v plném světle. V minimálním počtu případů se pak najdou i chovanci, kteří si jsou vlastní patologičností, terapeutické rezistence a nebezpečnosti pro společnost vědomi do té míry, že vítají pobyt v detenčním ústavu a nemají potřebu své aktuální zařazení měnit, ačkoli jinak si vše plní na uspokojivé úrovni.

S ohledem na příslušnou „klientelu“ (osoby, které nejsou schopny nebo ochotny podstoupit adekvátní léčbu) se pozitivní výsledky práce, tedy sociální údrava či dosažení takové kvality náhledu na vlastní potíže opravňující k přemístění do ochranného léčení civilního zařízení, dostávají jen velmi zřídka. Toto „raritní“ vnitřní ocenění samotného zaměstnance, tak typické pro práci v oblasti vězeňství, je jedním z rizikových faktorů pro možné vyhoření. Systém následného vzdělávání zaměstnanců, podstupování supervizí i zcela prostého lidského svěření se s pochybnostmi i představami v okruhu kolegů tomuto dopadu naštěstí ve značné míře zabraňují.

S poznáváním práce psychiatrických nemocnic v rámci exkurzí a stáží nicméně vyvstává otázka, do jaké míry je detenční ústav schopen plně odhadnout případnou nápravu jedince. Zde není možno povolit chovanci vycházku či víkendovou návštěvu blízkých, aby se postupně ověřovala jeho schopnost zdržet se patologického jednání, dovednost postarat se o sebe nalezením práce na přivýdělek či zajištění si kvalitního vztahu. Takový v tomto případě „experiment“ by si značně zahrával s bezpečností nezúčastněných osob, kdy současně by byl zcela proti základnímu principu detence. Také systém odměn pro posilování motivace ke změně je do značné míry limitován. Klasické odměny vycházející ze zákona o detenci a ve své podstatě upravující systém odměňování (ale i trestání) v rámci podmínek vězeňské služby se v případě psychiatricko-sexuologické klientely do značné míry míjejí účinkem. Z tohoto důvodu byl pro potřeby detenčního ústavu vytvořen hodnotící systém, na jehož základě si sami chovanci mohou kontrolovat a vzájemně porovnávat, jak na tom jsou. Případné benefity posilující ochotu ke změně však nemohou nikdy dosáhnout žádoucnosti odměn poskytovaných civilním zařízením – možnost používat mobilní telefon, výpočetní techniku, nadstandardní vycházka mimo areál, ... I tak je patrné, že chovanci o uznání v tomto směru převážně stojí, kdy hlavním motivačním faktorem je možnost účastnit se nadstandardní vycházky (každý pohyb na čerstvém vzduchu je do velké míry ceněn) a též dosáhnout pochvaly, která by se zobrazila v hodnocení pro soud, a tedy zvýšila šance na možné propuštění. V rámci výše zmíněného Operačního manuálu pak mohou chovanci sami sledovat své zlepšování či naopak sestup v rámci procházení jednotlivými režimovými stupni a terapeutickými fázemi.

Jen samotné slušné chování však nelze v tomto případě brát jako věrohodný ukazatel. Mnohdy se stává, že osoby, které se

v předchozím prostředí (výkon trestu, ochranná léčba, přirozené prostředí) chovali značně maladaptovaně (agresivita, maření léčby, bizarní chování), po přechodu do detenčního ústavu mají tendence k relativnímu přizpůsobení se bez projevů předchozí problematičnosti. Taková změna je dána zejména režimem ostrahy, individuálním přístupem k jednotlivým chovancům a intenzivní práci s nimi včetně intenzivního vyhodnocování jejich projevů v různých situacích. V případě hrozícího relapsu závadového chování či psychické dekompenzace tak lze ve většině případů včas přistoupit ke korektivnímu zásahu, jenž minimalizuje možné nežádoucí následky na okolí i psychiku samotného chovance. Nastavená bezpečnostní opatření detenčního ústavu (zejména ostraha příslušníky Vězeňské služby České republiky) jsou prvky, jež by do určité (na dané podmínky upravené) míry mohly být aplikovány i v civilních léčebnách. Pokud by se zvýšila bezpečnost tamního prostředí, případně problematičtí pacienti by pochopili, že nemají takový prostor pro závadové jednání (agrese, drogový abúzus, útoky), snížil by se současně i počet soudně ukládaných detencí, tedy toto velmi přísné bezpečnostní opatření, v některých případech kokejtující až s trestem doživotí u indikovaných jedinců, by následně dopadlo na nižší počet provinilců.

Základním principem a smyslem detenčního ústavu je tedy zajištění bezpečnosti pro společnost. Pro její dosažení je nejpodstatnějším prvkem pečlivá observace chování a projevů chovanců nejen v rámci terapeutických činností, ale prakticky ve všech aspektech jejich působení v detenčním ústavu, pro vyloučení disimulace potíží s rizikem recidivy totožného či v jiném aspektu ohrožujícího jednání. S ohledem na výše uvedená úskalí při posuzování terapeutické progrese u jednotlivých chovanců se tak jako zásadnější pro práci v detenčním ústavu jeví příprava chovance na léčbu v psychiatrické nemocnici než jeho plné napravení pro možné propuštění zcela „na svobodu“, což nicméně zákon v indikovaných případech zcela nevylučuje. Spolupráce civilních psychiatrických nemocnic a detenčních ústavů se tak jeví nejen jako vhodná, ale pro naši společnost, pro kterou tato zařízení hlavně pracují, dokonce i nezbytná.

Mgr. Jaroslav Vaněk

psycholog

Vazební věznice

a ústav pro výkon zabezpečovací detence Brno

Zařazování do skupin a sekcí a odborná práce s chovanci v Ústavu pro výkon zabezpečovací detence v Brně

Abstrakt

Zabezpečovací detence je zvláštním ústavem, který je v ČR střežen vězeňskou službou. Pobyt v tomto zařízení může nařít pouze soud. Trestní zákoník (2015) popisuje zabezpečovací detenci jako „nejpřísnější druh ochranného opatření“, které bylo zavedeno v roce 2009. Cílem je chránit společnost před zvláště nebezpečnými duševně nemocnými osobami (popř. i před osobami závislými na návykových látkách), u nichž nemůže splnit svůj účel ochranné léčby. Vzhledem k tomu, že se nejedná o výkon trestu odnětí svobody, nelze dopředu nikdy určit dobu konání detence. Chovanci mají každý rok (u mladistvých jednou za půl roku) ze zákona právo na soudní přezkoumání důvodů pro další pokračování trvání výkonu zabezpečovací detence. V České republice jsou aktuálně dva ústavy pro výkon zabezpečovací detence, jeden v Brně a druhý Opavě. Tento příspěvek je psán převážně z pohledu vězeňského psychologa, který pracuje přímo v ústavu pro výkon zabezpečovací detence (dále jen ÚpVZD) v Brně, který je nástupním ústavem. Zároveň je jediným ústavem, kde jsou umístěny ženy. Příspěvek přibližuje práci s chovanci v ústavu.

Úvod

V ÚpVZD probíhají léčebné, psychologické, vzdělávací, pedagogické a rehabilitační programy. Jejich cílem je takové působení na chovance, aby bylo možné u chovance změnit detenci na ústavní ochranné léčení. Podmínky přímého uložení zabezpečovací detence můžeme nalézt v trestním zákoníku (§ 100, § 99 odst. 5). Podrobnější způsoby pak stanoví zákon o zabezpečovací detenci. Dále podléhá mimo jiné vnitřním předpisům VS ČR NGR o zabezpečovací detenci.

Práce (nejen) psychologa s lidmi, kteří se ocitnou v zabezpečovací detenci, je velmi specifická. Jedná se o práci se čtyřmi skupinami chovanců. Jsou zde lidé s psychotickým onemocněním, lidé s mentální retardací, pak ti, kteří trpí některou ze sexuálních deviací, a nakonec největší skupina, lidé se závažnými poruchami osobnosti. Uložení výkonu zabezpečovací detence nebývá první volbou, protože mají za sebou chovanci různé závažné trestné činy (a činy jinak trestné) jako například loupežná přepadení, znásilnění, ublížení na zdraví, vraždy, a byli proto soudem označeni za nebezpečné. Dále se zde nacházejí chovanci, u kterých selhala veškerá psychiatrická léčba. Ve většině případů mařili soudně nařízenou ústavní léčbu v psychiatrických nemocnicích opakovanými útoky, opakovaným užíváním návykových látek či napadáním personálu a nerespektováním léčby. U většiny chovanců se v anamnéze objevuje abúzus návykových látek, které v kombinaci s jejich diagnózou velmi zhoršují jejich stav a činí je nepředvídatelnými a nebezpečnými.

Po personální stránce je chovancům věnována poměrně roz-

sáhlá péče. Ve vedení jsou ředitel Vazební věznice a ÚpVZD Brno, ředitel pro ÚpVZD a vězeňské nemocnice, vedoucí oddělení a jeho zástupce. Bezpečnost zajišťuje téměř třicet dozorců. Zdravotními pracovníky jsou primář psychiatrie, ošetřující lékař-psychiatrie, zdravotní sestry a sanitáři. Dále v týmu odborných zaměstnanců pracují dva psychologové, dva speciální pedagogové, dva vychovatelé–terapeuti či sociální pracovníci. Do přímého kontaktu s chovanci dále přicházejí dva vychovatelé a jeden pedagog volného času. ÚpVZD zajišťuje i pravidelné návštěvy kaplana. Celkově se o chovance stará početný tým cca 50 zaměstnanců, kde nejsou zahrnuti další profese, které jsou zajištěny pro celou věznici (praktický lékař, referent zaměstnávání vězňů atd.).

Nástup chovance do výkonu zabezpečovací detence

Výkon detence je vždy uložen soudně, nejprve právě do brněnského ÚpVZD, který je nástupní. Cesty chovance do ÚpVZD mohou být tři. První variantou je, že VZD předcházela výkon trestu odnětí svobody (dále jen VTOS). Poté, co je trest vykonán a odsouzenému je uložena detence, bývá eskortován vězeňskou službou do Brna. Další variantou je přesun z psychiatrické nemocnice, zpravidla zajišťovaný policií ČR. Poslední možností je nástup z občanského života, tato varianta je velmi ojedinělá. Chovanec je přijat na nástupní oddělení, kde probíhá jeho adaptace na podmínky ústavu. Dále probíhají například pohovory s odbornými zaměstnanci a lékařské prohlídky. Po dobu nástupu a prvotní adaptace je jedinec izolován od ostatních chovanců. V této době je vypracována vstupní zpráva, na které se podílí odborní zaměstnanci. Jedná se o psychicky náročnější období pro chovance. Důvodem je ocitnutí se v přísných podmínkách, což je však z pohledu zajištění bezpečnosti nezbytné.

Zařazení chovance

Chovanci či chovanky po nástupu bývají zařazeni odbornou komisí do jedné ze čtyř skupin dle stanovené psychiatrické diagnózy. Buď do skupin chovanců s poruchami osobnosti, do skupiny chovanců s mentálním postižením, do skupiny chovanců s psychotickým onemocněním nebo do skupiny chovanců se sexuální deviací (parafilií). Velmi často se stává, že se u chovance objevují komorbidní diagnózy (např. téměř všech chovanců se sexuální deviací byla též diagnostikována nějaká forma poruchy osobnosti). Také bývají zároveň zařazeni do sekce. Těch je celkem pět. Jedná se o sekce s názvy: ženy, chovanec mladší 19 let, dospělý psychotik muž, dospělý mentálně retardovaný muž, dospělý sexuální deviant muž, dospělý muž s poruchou osobnosti. Po zařazení chovance do skupiny je

mu stanoven program zacházení. Ten je vždy chovanci „ušit na míru“ s ohledem na to, v jaké je skupině a sekci, jaký má věk, s ohledem na jeho zájmy, zdravotní stav, ale zejména s ohledem na přípravu do ochranné léčby. Program zacházení určuje, do jakých aktivit bude chovanec v průběhu VZD docházet a také jak se k němu bude vztahovat hodnotící systém a jaké na něj budou kladeny nároky. Aktivita jsou přizpůsobovány schopnostem a dovednostem chovanců. Podstatné je nakombinovat program zacházení tak, aby zahrnoval důležité terapeutické aktivity připravující chovance na přesun do léčby s aktivitami s přesahem do praktického fungování v běžném životě chovance. Tyto aktivity slouží nejen k řešení aktuálních potíží a zmírnění vnitřní tenze, ale díky nim se chovanci učí zvládat svoje obtíže s výhledem do budoucnosti. Po nástupu a zařazení jsou chovanci či chovanky uvedeni do komunity ostatních.

Průběh výkonu zabezpečovací detence

Po zařazení je chovanec zapojen do běžného chodu detence. Chovanci a personál se setkávají každý všední den na ranní komunitě. Zde chovanci přednesou připravené aktuality, mají prostor pro připomínky, náměty, žádosti o pohovory. Jsou seznámeni s plánem dne a mohou se přihlásit do nabízených aktivit. Po komunitě i po obědě probíhají už naplánované aktivity, během dne je i čas na vycházku, na kterou mají chovanci ze zákona nárok. Oproti režimu v psychiatrických nemocnicích přivádějí na ranní komunitu chovance dozorcí, střežení probíhá z důvodu, aby zaměstnancům nebo sobě neublížili.

Oproti výkonu trestu je zde velmi důležité připravovat jednotlivé chovance na specifický typ léčení. I přes zařazení do určité skupiny je nutno počítat s tím, že se u nezanedbatelného množství chovanců vyskytuje více diagnóz. Chovancům je nabízena velká škála aktivit. Některé jsou terapeutického charakteru, ty bývají pro chovance povinné (psychoterapeutické skupiny). Zde chovanci pracují na porozumění vlastnímu onemocnění a získávání sebedůvěry. Je možné pozorovat vývoj náhledu, motivace práce na sobě a psychoterapeutický progres. Tyto faktory jsou důležité při zvažování případného propuštění chovance. Chovanci docházejí pravidelně i na sociálně-psychologický výcvik k psychologovi. Zde pracují zejména na získávání náhledu na sebe, na trestnou činnost a na svoji diagnózu. Zároveň je kladen důraz na rozvoj empatie a vhodné chování v sociálních situacích. Tento typ aktivity je vhodný pro všechny chovance, kteří mají mentální kapacitu se zúčastnit a kteří jsou motivováni na sobě pracovat. Nejvyšší motivace se v praxi projevuje u chovanců s psychotickým onemocněním a u chovanců se sexuální deviací. Dále jsou nabízeny expresivní terapie, trénink kognitivních funkcí, trénink sociálních dovedností, trivium. Chovanci mají možnost sportovního vyžití v tělocvičně nebo na hřišti. Mezi oblíbené aktivity patří i práce na zahradě, kde si mohou vypěstovat chovanci vlastní ovoce, zeleninu a bylinky. Dalším efektivním nástrojem je v brněnském ÚpVZD možnost zařazení do zaměstnání. V současnosti jsou zařazení do zaměstnání dva chovanci v průměru. Prací získávají pevné návyky, zažívají pocit z dobře odvedené práce a přicházejí na jiné myšlenky. V ÚpVZD je obtížné najít vhodné adepty pro zařazení. Většina je pracovní nezařaditelných. Ve volném čase sledují televizi, poslouchají rádio, čtou knihy a hrají společenské hry. Kromě nabízených aktivit je důležité u chovanců působit na utužení režimu a získání pevných návyků.

U chovance se hodnotí dodržování režimu, tedy plnění stanoveného programu, plnění režimových prvků, schopnost sebe-

obsluhy, dodržování pravidel mezilidských vztahů a schopnost sociální komunikace. Při zařazování je brán zřetel na míru duševní poruchy chovance, jeho nebezpečnost a aktuální medicaci. Také je hodnocen terapeutický progres chovanců. Ten je vždy posuzován individuálně na základě míry připravenosti k léčbě včetně schopnosti reflektovat vlastní postoje k trestné činnosti, náhledu na duševní poruchu, motivace k léčbě a sebedůvěry. Při hodnocení nebezpečnosti je nevýhodou psychologicky „sterilní“ prostředí, ve kterém fungují chovanci relativně dobře, stabilizují se, neutíkají a neužívají drogy.

Jednou za tři měsíce je odbornými zaměstnanci zpracována komplexní zpráva, která je souhrnem poznatků o chovanci, s touto zprávou bývá chovanec seznámen. Jednou ročně (u mladistvých jednou za půl roku) má ze zákona chovanec právo na to, aby soud projednal, zda stále trvají důvody pro pobyt chovance v zabezpečovací detenci. Pokud důvody trvají, má chovanec před sebou další období, které může využít pro práci na sobě. Pokud pobyt chovance v zabezpečovací detenci nadále neplní svůj účel a je zde šance na zvládnutí léčby, může soud změnit výkon zabezpečovací detence na ústavní léčbu v psychiatrické nemocnici.

Závěr - Další směřování detence

Od založení zabezpečovací detence v ČR uběhlo již 10 let, je zajišťována vězeňskou službou. Výkon zabezpečovací detence není trestem, na což bývá upozorňováno zejména ze strany ochránců lidských práv, a požaduje se odlišení od VTOS. Zároveň je ze strany psychiatrických nemocnic upozorňováno na to, že se nejedná ani o „léčebnu“. Nejlepší volbou se zdá být za střežených podmínek přibližovat se spíše psychiatrickým nemocnicím. Přeci jen se jedná o instituce, odkud do detence někteří chovanci přicházejí a kam všichni do psychiatrických nemocnic směřují. Rozhodně je třeba s chovanci léčebně pracovat, nikoli je jen izolovat.

Detence původně v roce 2009 měla sloužit u těch jedinců, kde hrozilo pro společnost mimořádné nebezpečí (u těch lidí, kteří mají za sebou spáchání zločinu s rizikem recidivy kvůli duševnímu onemocnění). Od roku 2011 je možné, aby byla uložena detence i při neplnění účelu ochranného léčení. Může se tedy stát (a občas tomu tak reálně je), že v anamnéze chovance není žádná násilná činnost, ale třeba útěk z psychiatrických nemocnic, negativní postoj k ochranné léčbě, krádeže nebo opakované kouření marihuany. V současnosti existuje seznam lidí, kteří po VTOS mají uloženou i detenci. Možností je buď otevírat další detenční ústavy, nebo zvážit, zda je opravdu nutné těmto „nepohodlným“ pacientům ukládat detenci a ponechat původní záměr detenčních ústavů. Maření léčby je trestným činem, nikoli zločinem. V ideálním případě by mohl být vybudován specializovaný pavilon v psychiatrické nemocnici, který by byl vhodně zabezpečen (zamezení útěkům, zamezení přísunu drog), ale zároveň by se jednalo stále o psychiatrickou nemocnici, kde by nebylo zasahováno tak moc do svobody jedince.

Použitá literatura

Dražtík, A. (2015). Trestní zákoník. Komentář. In: ASPI pro Windows. [právní informační systém]. Praha: Wolters Kluwer, 2015 [cit. 05. 12. 2019]. 3264 s., komentář k § 100. ISBN: 978-80-7478-790-4.

Mgr. Eva Vášová

psycholog Vazební věznice a ústav pro výkon zabezpečovací detence Brno

Classification in to Groups and Sections and Professional Work with Inmates at the Institute for Security Detention in Brno

Abstract

Security detention is a special institution which is guarded by the Prison Service in the Czech Republic. A stay in such a facility may only be ordered by the court. The Criminal Code (2015) describes security detention as 'the strictest kind of a protective measure', which was first implemented in 2009. The aim is to protect society from particularly dangerous, mentally ill persons (or from persons abusing addictive substances), for whom protective treatment cannot fulfil its purpose. Since it is not a term of imprisonment, the duration of the detention can never be determined in advance. Every year, the inmates are entitled to a judicial review of the reasons for the continuation of security detention (once per half a year for adolescents). In the Czech Republic, there are currently two institutions for security detention, one in Brno and the other in Opava. This paper is written mainly from the point of view of a prison psychologist working directly at the Institute for Security Detention (hereinafter referred to as the 'ISD') in Brno, which constitutes an entry institution. At the same time, it is also the only institution wherein women are present. The paper introduces the topic of working with inmates at the institute.

Introduction

There are medical, psychological, educational, pedagogical, and rehabilitation programmes taking place at the ISD. Their goal is to have such an effect on the inmates so as to allow them to change from detention to institutional protective treatment. The conditions for the direct imposition of security detention can be found in the Criminal Code (Section 100, Section 99 par. 5). More detailed conditions are then stipulated by the Law on Security Detention. Furthermore, it is subject to, inter alia, the internal rules of VS ČR NGR (Prison Service of the Czech Republic, Direct-General Regulation) on security detention. The work of (not only) a psychologist with people who find themselves in security detention is very specific. It entails working with four groups of inmates. There are people with psychotic illnesses, people with mental retardation, those who suffer from sexual deviations, and lastly, the largest group consisting of people with severe personality disorders. The imposition of a stay in security detention is usually not the first choice, since inmates will have committed various serious offences (and other criminal acts) such as theft, rape, battery, and murder, and they will have been labelled by the courts as dangerous. Furthermore, there are also inmates in which all psychiatric treatment has failed. In most cases, they have thwarted court-mandated in-patient care in psychiatric hospitals by repeated escapes, repeated substance abuse, or assaulting the staff and not respecting their treatment. For most inmates,

their medical history includes substance abuse, which in combination with their diagnosis severely exacerbates their condition and makes them unpredictable and dangerous.

In terms of the personal aspect, relatively extensive care is provided to the inmates. In terms of management, there is the Director of the Detention Facility and ISD Brno, the Director of the ISD and the prison hospital, the head of department and his deputy. Safety is ensured by almost thirty wardens. The medical staff includes the chief physician of psychiatry, the attending physician – psychiatrist, nurses, and paramedics. Furthermore, there are two psychologists, two special pedagogues, two care workers – therapists or a social worker within the team of professional employees. Additionally, two care workers and one leisure pedagogue come into direct contact with the inmates. The ISD also ensures regular visits by a chaplain. Overall, a large team of approx. 50 employees takes care of an inmate, wherein other professions are not included which are ensured for the entire prison (general physician, officer for the employment of prisoners, etc.).

Entry of an Inmate into Security Detention

Detention is always ordered by a court, firstly into the ISD in Brno, which serves as the entry point. There are three possible journeys for an inmate into the ISD. The first is that security detention has been preceded by the execution of a custodial sentence (hereinafter referred to as 'ECS'). After the sentence has been served, the convict is sentenced with detention and is usually escorted by the prison service to Brno. Another variant is a transfer from a psychiatric hospital, which is usually ensured by the Police Force of the Czech Republic. The last option is entry from civil life; this variant is very rare. The inmate is admitted at the entry department, where his/her adaptation to the institution's conditions is carried out. Furthermore, interviews with professional workers and medical examinations are carried out, for example. During entry and initial adaptation, the individual is isolated from the other inmates. In this period, the entry report is co-drafted by the professional staff. It is the psychologically most-demanding period of time for the inmate. This is due to the fact that the inmates find themselves in strict conditions, which are, however, necessary in terms of ensuring security.

Inmate Classification

Male or female inmates are usually classified by a professional committee into one of four groups according to the determined psychiatric diagnosis: either into groups of inmates with personality disorders, into a group of inmates with mental

disabilities, into a group of inmates with psychotic illnesses, or into a group of inmates with sexual deviations (paraphilia). Very often, comorbid diagnoses occur in inmates (e.g. another personality disorder has been diagnosed in almost all of the inmates with sexual deviation). They are also usually classified into a section. There are five of these altogether. These sections are entitled: women, inmates under the age of 19, psychotic adult male, mentally retarded adult male, sexually deviant adult male, and adult male with a personality disorder. Upon the classification of an inmate into a group, the treatment programme is determined for him/her. This is always 'tailored' to the inmate with respect to the group and section he/she is in, his/her age, his/her interests and health status, but mainly with respect to preparation for protective treatment. The treatment programme determines the activities that the inmate will take part in during security detention as well as the manner in which the evaluation system will relate to him/her and what kinds of demands will be placed on him/her. The activities are customised to the skills and abilities of the inmates. It is essential to combine the treatment programme so that it includes important therapeutic activities that prepare the inmate for transfer into treatment with activities that overlap with the practical functioning of the inmate's normal life. These activities serve not only to solve the current problems and alleviate internal tension, but thanks to them, the inmates learn to cope with their difficulties with future prospects. Upon entry and classification, the male or female inmates are classified into the community of others.

Course of the Security Detention

Upon classification, the inmate engages in the normal operation of the detention. The inmates and the staff meet each working day during the morning community. Here, the inmates present their prepared topicalities and have space for remarks, suggestions, and interview requests. They are acquainted with the plan for the day and they can register for the activities offered. After community and lunch, the scheduled activities take place during the day and there is also time for a walk, which the inmates are entitled to by law. In contrast to the regime at psychiatric hospitals, the inmates are brought to the morning community session by the wardens; this surveillance is undertaken so that the inmates do not hurt the employees or themselves.

As opposed to imprisonment, here it is very important to prepare the individual inmates for a specific type of treatment. Despite classification into a certain group, it is necessary to take into account that more diagnoses occur in a non-negligible number of the inmates. Inmates are offered a wide range of activities. Some are therapeutic in nature; these are usually mandatory for the inmates (psychotherapeutic groups). Here, the inmates work on understanding their own illness and gaining self-reflection. It is possible to observe the development of such reflection, the motivation to work on oneself, and psychotherapeutic progress. These factors are important when considering the potential release of the inmate. Inmates also regularly attend social psychological training with a psychologist. Here, they work mainly on gaining perspective on oneself, on criminal activity, and on their diagnosis. Simultaneously, emphasis is placed on the development of empathy and suitable behaviour in social situations. This type of activity is suitable for all inmates who have the mental capacity to attend and who are motivated to work on themselves. The

highest motivation in practice occurs in inmates with psychotic illnesses and in inmates with sexual deviations. Furthermore, expressive therapies, trainings of cognitive functions, trainings of social abilities, and trivium are offered. The inmates have sports possibilities in a gym or on a pitch. Popular activities include gardening, wherein the inmates can grow their own fruits, vegetables, and herbs. Another effective tool at the ISD in Brno is the possibility of employment classification. At present, two inmates are classified into employment at the laundry room. Through work they obtain a good routine, they experience the feeling of work well done, and they are able to take their mind off things. At the ISD, it is difficult to find suitable adepts for classification. Most of them are unclassifiable in terms of work. In their free time, they watch TV, listen to the radio, read books, and play board games. Besides the activities offered, it is important to actuate the bolstering of a regime and creating a good routine.

The maintenance of the regime that is fulfilling the set programme, fulfilling regime elements, the ability for self-care, compliance with the rules of interpersonal relations, and the ability of social communication are assessed in the inmates. During classification, the degree of the inmate's mental illness, his/her dangerousness, and his/her current medication are taken into account. The therapeutic progress of the inmates is also evaluated. This is always assessed individually based on the level of readiness for treatment, including the ability to reflect on one's own attitudes to criminal activity, perspective on the mental illness, motivation for treatment, and self-reflection. When assessing dangerousness, the psychologically 'sterile' environment, within which the inmates function relatively well, stabilise themselves, do not run, and do not use drugs, constitutes a disadvantage.

Once per three months, a complex report is drafted by professional employees, which is a summary of the findings about the inmate; the inmate is usually familiarised with this report. Once per year (once per half a year in adolescents), the inmate is entitled to have the court review whether the reasons for the inmate's stay in security detention still remain. If the reasons remain, the inmate has another period ahead of him/her, which he/she can use to work on him/herself. If the inmate's stay in security detention no longer fulfils its purpose and if there is a chance for him/her to manage treatment, the court may change the security detention to in-patient treatment at a psychiatric hospital.

Conclusion – Further Direction of Detention

10 years have passed since the founding of security detention in the Czech Republic, managed by the prison service. Security detention is not a sentence, which is usually pointed out mainly by human rights activists, and a differentiation from ECS is required. At the same time, it is pointed out on the side of psychiatric hospitals that neither is it a 'medical institution'. The best option seems to be approximating it rather to psychiatric hospitals under guarded conditions. After all, these are institutions from which certain inmates go to detention and all of them head into psychiatric hospitals. It is certainly necessary to work with the inmates in terms of treatment, not to solely isolate them.

In 2009, detention was supposed to exist for those individuals who presented an imminent danger to society (for people who have committed a crime with the risk of recidivism due to a mental illness). Since 2011, it is possible to impose deten-

tion also due to the failure to fulfil the purpose of protective treatment. Therefore, it can happen (and sometimes this is the case) that no violent activity is noted in the inmate's anamnesis, but an escape from a psychiatric hospital, a negative attitude towards protective treatment, theft, or repeated abuse of marijuana are present. Currently, there is a list of people for whom detention has been imposed after ECS. The possibility is either to open further detention institutions, or to consider whether it is truly necessary to impose detention on such 'inconvenient' patients while keeping the original intention of detention institutions. Obstruction to treatment is a crime, not a felony. In the ideal case, a specialised pavilion at a psychiatric hospital could be built, which would be appropriately secured (preventing escapes, preventing the supply of drugs), but at the same time, it would still be a psychiatric hospital, wherein interference with the freedom of the individual would not occur as much.

Literature Used

Drašník, A. (2015). Trestnízákoník. Komentář. In: ASPI pro Windows. [právní informační systém]. Praha: Wolters Kluwer, 2015 [cit. 05. 12. 2019]. 3264 s., komentář k § 100. ISBN: 978-80-7478-790-4.

Mgr. Eva Vášová

psychologist of the ISD

Vázební věznice a ústav

pro výkon zabezpečovací detence Brno

PRAVIDLA KOMUNITY

- * JSEM DOCHVILNÝ
- * UDRŽUJI PORÁDEK A ČISTOTU
- * JSEM AKTIVNÍ V LÉČBĚ
- * POMÁHÁM DRUHÝM
- * VÁŽÍM SI SAM SEBE I DRUHÝCH
- * MLUVÍM O SVÝCH PROBLÉMECH
- * NELŽU, RADĚJI ŘÍKÁM NE
- * MÁM PŘÁVO ŘÍCI SVŮJ NÁZOR
- * A NÁZOR DRUHÝCH RESPEKTUJI
- * ODMÍTÁM PSYCHICKÉ
A FYZICKÉ NÁSILÍ

Ústav pro výkon zabezpečovací detence v Opavě

Věznice a ústav pro výkon zabezpečovací detence v Opavě se nachází v Moravskoslezském kraji a je umístěna ve dvou samostatných objektech v centru města (objekt Krnovská a Olomoucká).

První záznamy o činnosti věznice v Opavě se datují již od roku 1988, kdy zde byla přemístěna opavská šatlava z prostor městské radnice.

Objekt v Krnovské ulici vznikl z bývalých vojenských kasáren a sloužil do roku 1969 pro mužské vězně, poté zde byl také jediný tehdejší nápravný ústav pro mladistvé na Moravě.

V roce 2009 bylo rozhodnuto o změně profilace opavské věznice a jejím rozšíření o ústav pro výkon zabezpečovací detence na úkor výkonu trestního opatření mladistvých. Ve stejném roce proběhla celková rekonstrukce objektu.

Cíleně bylo využito zkušeností se zacházením s mladistvými, specializovaným zacházením v oddílech pro výkon ochranného léčení protitoxikomanického, protialkoholního a patologického hráčství a individuálním zacházením s odsouzenými s poruchami duševními a poruchami chování.

Nespornou výhodou byla dlouhodobá spolupráce s blízkou Psychiatrickou nemocnicí v Opavě – externí zaměstnanci, stáže, výměna zkušeností.

Na specifické a nové zacházení s chovanci byl systematicky připravován odborný personál a příslušníci dozorcí služby formou odborných kurzů a stáží (Akademie VS ČR, DÚ Brno, PN Praha–Bohnice, PN Opava).

Výkon zabezpečovací detence dle organizační struktury Věznice a ÚVZD Opava od počátku jako součást oddělení výkonu trestu a od 1. 1. 2016 jako samostatné oddělení výkonu zabezpečovací detence.

Aktuální personální složení oddělení: vedoucí a jeho zástupce, 2x psycholog, 2x speciální pedagog, 1x sociální pracovníce, 3x terapeut, 6x vychovatel, 32 příslušníků dozorcí služby, správní referentka.

Zdravotní péče: vedoucí lékař, praktický lékař, 2x psychiatr, vrchní všeobecná sestra zdravotnického střediska, 4x všeobecná sestra, 4x sanitář.

Právník – referent společné státní správy a samosprávy.

Po nabytí účinnosti zákona č. 129/2008 Sb. o výkonu zabezpečovací detence (od 1. 1. 2009) a naplnění původní ubytovací kapacity v nástupním ústavu ve VVaÚVZD Brno byli do DÚ Opava přijati první chovanci v únoru 2013.

Opavský detenční ústav je od počátku určen pro chovance mužského pohlaví.

Věznice a ÚVZD Opava - objekt Krnovská

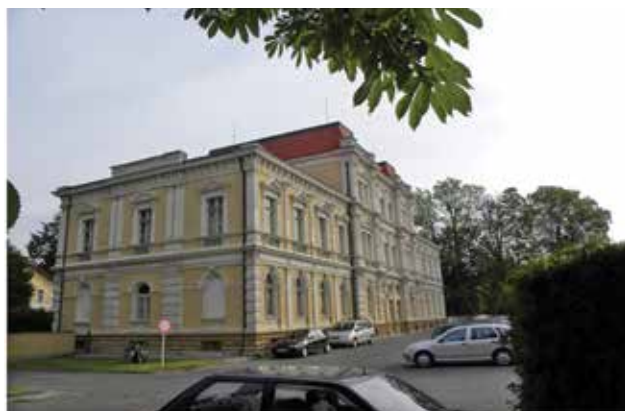
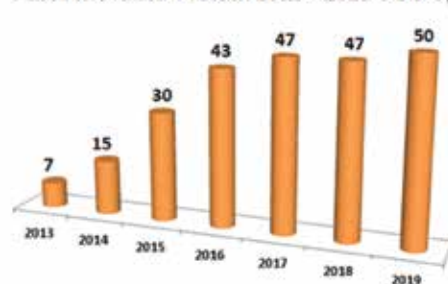
Věznice a ÚVZD Opava - objekt Krnovská – administrativní budova

První ubytovna zřízená pro výkon zabezpečovací detence měla ubytovací kapacitu 12 míst s převažujícím individuálním ubytováním.

Dále bylo díky velkému nárůstu chovanců v letech 2014–2016 zřízeno celkem pět ubytoven pro chovance místo odsouzených mužů přemístěných k výkonu trestu do jiných věznic.

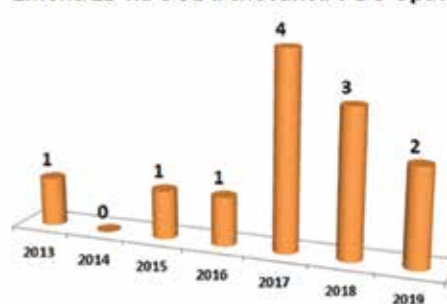
Aktuální reálná ubytovací kapacita pro výkon zabezpečovací detence v DÚ Opava je stanovena pro 50 chovanců.

Počet chovanců v letech 2013 - 2019 v DÚ Opava

Pšychiatrická nemocnice Opava – hlavní budova

Změna ZD na ÚOL u chovanců v DÚ Opava

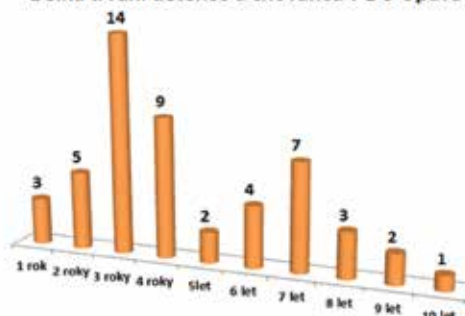
Smyslem zabezpečovací detence je ochrana společnosti a motivace chovanců k takovým postojům, aby se v budoucnu řádně podrobili ústavní ochranné léčbě v nemocničním zařízení.

O trvání nebo změně výkonu zabezpečovací detence na ústavní ochranné léčení rozhoduje nejdéle jedenkrát do roka ve veřejném zasedání Okresní soud v Opavě, který průběžně sleduje stav chovanců.

Pro tyto účely jsou odbornými zaměstnanci zpracovávány komplexní a souhrnné zprávy s doporučením odborné komise a závěrečným stanoviskem ředitele ústavu.

Níže jsou graficky uvedené vybrané statistické údaje o chovancích aktuálně umístěných ve Věznici a ÚVZD Opava (50).

Délka trvání detence u chovanců v DÚ Opava

Věznice a ÚVZD Opava - objekt Krnovská – místnost pro realizaci sportovních a pohybových aktivit pro chovance

Věznice a ÚVZD Opava - objekt Krnovská – terapeutická místnost pro chovance

Rozdělení chovanců z DÚ Opava podle místa trvalého bydliště

Věznice a ÚVZD Opava - objekt Krnovská – relaxační místnost pro chovance „1“

Věznice a ÚVZD Opava - objekt Krnovská – vycházkový dvůr pro chovance

Věznice a ÚVZD Opava - objekt Krnovská – relaxační místnost pro chovance „2“

Věznice a ÚVZD Opava - objekt Krnovská – výtvarná dílna pro chovance

Věznice a ÚVZD Opava - objekt Krnovská – kulturní místnost pro chovance

Věznice a ÚVZD Opava - objekt Krnovská – počítačová učebna pro chovance

Věznice a ÚVZD Opava - objekt Krnovská – ložnice chovanců

Věznice a ÚVZD Opava - objekt Krnovská – společné prostory ubytovny pro chovance

Věznice a ÚVZD Opava - objekt Krnovská – kulturní místnost pro chovance

Pozn: Statistické údaje o chovancích jsou platné ke dni 18. 10. 2019.

Jako podklad pro prezentaci Věznice a ÚVZD Opava přednesenou ředitelem ústavu plk. Mgr. Ivo Turokem na slavnostní konferenci k deseti letům trvání výkonu zabezpečovací detence v ČR zpracovali:

mjr. Mgr. Pavel Žurek
vedoucí OVZD
Věznice a ÚVZD Opava

npor. Mgr. Jonáš Lučný
zástupce vedoucího OVZD
Věznice a ÚVZD Opava

Závěr

Odborná konference, která se uskutečnila loni 18. října, byla setkáním předních expertů z různých oblastí společenských i lékařských disciplín, penitenciaristiky a dalších příbuzných oborů, kteří se sešli, aby zhodnotili deset let fungování zabezpečovací detence v České republice. Závěry konference jsme shrnuli do této knížky, kterou právě držíte v rukou. Z původně plánovaného sborníku se tak vytvořila monografie složená z vysoce odborných a fundovaných příspěvků, k nimž přispěli přední experti české penitenciární scény. Je to vůbec poprvé, kdy vznikla v českém odborném prostředí publikace věnovaná problematice zabezpečovací detence a je nepochybné, že se stane základním pilířem odborné literatury k této disciplíně.

Úroveň konference a její zaměření oslovily i slovenský Sbor vězeňské a justiční stráže, který v současnosti přistupuje k zřízení zabezpečovací detence a fungování tohoto systému v Česku je pro něj důležitým inspiračním zdrojem. Generální ředitel ZV JS, generál Ing. Milan Ivan se ostatně brněnské konference osobně zúčastnil. V jeho osobě získala konference mezinárodní rozměr. Pro přípravu konference se podařilo získat i podporu ministerstva spravedlnosti včetně osobní záštity ministryně Marie Benešové, což také přispělo k zvýšení odborné prestiže setkání a účasti předních odborníků na něm.

To, že celý 18. říjen 2019 proběhl důstojně, slavnostně a odborně, je zásluhou nejen referujících, kteří vpečetili konferenci vysoce erudovanou úroveň, ale i všech ostatních účastníků a hostů, a hlavně celého týmu brněnských pracovníků ústavu zabezpečovací detence, vězeňské nemocnice v Brně a vazební věznice. Nelze opomenout ani spolupráci s pražskou Univerzitou Jana Amose Komenského v čele s rektorem docentem PhDr. Lubošem Chaloupkou, vedoucí katedry speciální pedagogiky PaedDr. Jarmilou Klugarovou, Ph.D. a docentem katedry speciální pedagogiky doc. PhDr. Miloslavem Jůzlem, Ph.D., který ostatně ve Vězeňské službě ČR dlouhá léta působil ať již jako ředitel institutu vzdělávání nebo kanceláře generálního ředitele.

Na závěr mi dovolu, abych poděkoval všem, kteří se podíleli nejen na přípravě konference, ale především na rychlém a úspěšném rozvoji zabezpečovací detence v České republice. Díky zaslouží zejména týmy detenčních ústavů ve Vazební věznici Brno a Věznice Opava lékaři, zdravotní sestry příslušníci sboru i další občanští zaměstnanci. Děkuji také vedení hradu Špilberk, které poskytlo pro konání konference reprezentační prostory. Věřím, že se spolu brzy setkáme u dalších projektů odborné péče a odborného zacházení, na kterých v současné době pracujeme a že tato úspěšná práce bude dál pokračovat.

Generální ředitel VS ČR
genmjr. PhDr. Petr Dohnal

VVaÚpVZD Brno - fyzioterapie (vodolěčba)

VVaÚpVZD Brno - fyzioterapie (elektroléčba)

VVaÚpVZD Brno - fyzioterapie (magnetolýža)

ÚpVZD Brno - tělocvična

Konference k desátému výročí zabezpečovací detence

Obsah

Úvodní slovo ředitele Vazební věznice a ústavu pro výkon zabezpečovací detence Brno	5
Projev ministryně spravedlnosti ČR - 10 let výkonu zabezpečovací detence v ČR	6
Konference k příležitosti výročí 10 let výkonu zabezpečovací detence v ČR	7
Konferencie „10 let výkonu zabezpečovací detence v České republice“	8
Epistemologická východiska zabezpečovací detence	9
Filozofická východiska	9
Trestat, nebo léčit?	10
Treatment je zacházení i léčení	18
Historická východiska	20
Historická východiska výkonu zabezpečovací detence	20
Od nuly ke speciálnímu detenčnímu ústavu na světové úrovni	22
Právníká východiska	28
Několik glos k rozhodování o zabezpečovací detenci	29
Pedagogicko psychologická východiska	32
Výuka zabezpečovací detence v Akademii Vězeňské služby ČR	32
Zvyšování kvalifikace pracovníků vězeňské služby	34
Supervize	38
Koncepce detenčních ústavů v zahraničí	40
Zabezpečovací detence ve vybraných zemích	40
Vazební věznice a ústav pro výkon zabezpečovací detence Brno	48
Specifické aspekty výkonu zabezpečovací detence v ČR	48
Principy a limity práce s chovanci umístěnými v ústavu pro výkon zabezpečovací detence.	53
Zařazování do skupin a sekcí a odborná práce s chovanci v Ústavu pro výkon zabezpečovací detence v Brně	55
Classification into Groups and Sections and Professional Work with Inmates at the Institute for Security Detention in Brno	57
Ústav pro výkon zabezpečovací detence v Opavě	60

ISBN 978-80-907836-0-7

9 788090 783607